

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**PAŽYMA
DĖL TYRIMO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA
DĖL VAIKŲ SU NEGALIA SITUACIJOS SAVIVALDYBĖSE**

2016- 03- Nr. (6.7.-2014-16)PR-

Atsižvelgusi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų individualių skundų problematiką, neįgalius asmenis atstovaujančių organizacijų kreipimusis bei pranešimus visuomenės informavimo priemonėse apie neįgaliųjų vaikų problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama išsiaiškinti neįgaliųjų vaikų situaciją Lietuvoje bei esamas problemas, atliko tyrimą savo iniciatyva.

Vienu iš pagrindinių dokumentų, kuriuo vadovaujantis yra vertinama vaiko teisių padėtis valstybėje, yra Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybių dalyvių pažangą, pasiektą vykdant Konvencija ir jos fakultatyviniais protokolais prisiimtus įsipareigojimus, stebi ir vertina Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, sudarytas iš 18 nepriklausomų ekspertų. Lietuva, kaip ir kitos valstybės, Vaiko teisių komitetui periodiškai teikia ataskaitas apie tai, ką valstybė nuveikė Konvencijos pripažintoms teisėms įgyvendinti, kokia yra padaryta pažanga, kokie veiksniai ir sunkumai trukdo Konvencijoje įtvirtintų įsipareigojimų vykdymui. Pažymėtina, kad Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas 2013-10-04 išnagrino Lietuvos Respublikos III ir IV jungtinius periodinius pranešimus apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą¹ bei išreiškė rūpestį dėl nuolatinio visų vaikų diskriminavimo, tarp jų – nepatogioje padėtyje esančių vaikų, įskaitant negalią turinčius vaikus. Komitetas rekomendavo valstybei dalyvei imtis visų būtinų priemonių, kad teisės aktai, politika ir praktika atitiktų Konvencijos 23 ir 27 straipsnius, kad būtų veiksmingai ir be diskriminacijos tenkinami neįgaliųjų poreikiai. Komitetas rekomenduoja valstybei dalyvei imtis visų būtinųjų priemonių, kad būtų įgyvendintos jos teisinės nuostatos, susijusios su inkliuziniu švietimu, ruošiant mokytojus, aprūpinant mokyklas būtina įranga ir supažindinant mokyklos personalą, vaikus ir apskritai visuomenę su neįgaliųjų vaikų teisėmis, ypač daug dėmesio skiriant psichinę negalią turintiems vaikams.

Atsižvelgiant į Komiteto ataskaitoje Lietuvai iškeltus sisteminius ir kompleksinius uždavinius tobulinant vaiko teisių sistemą ir jo teisių užtikrinimą, vykdomosios valdžios institucijos, siekdamos numatyti ir planuoti būtinas priemones Komiteto rekomendacijų įgyvendinimui, inicijavo priemonių plano rengimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikė pastabas ir pasiūlymus minėtam veiksmų planui bei tarp kitų priemonių užtikrinant vaiko su negalia teises siūlė įtraukti šias priemones:

- kelti specialistų, dirbančių su neįgaliais vaikais, kvalifikaciją. Peržiūrėti pedagogų rengimo aukštosiose mokyklose programas, įtraukiant daugiau specialiųjų žinių apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų ugdymą, specifiką, pan.;
- užtikrinti ugdymo(si) bei kitų specialiųjų priemonių prieinamumą (aprūpinimą) specialistams bei vaikams;
- įvertinti esamas ir ieškoti naujų priemonių, jog būtų užtikrintas pakankamas švietimo pagalbos specialistų (mokytojo padėjėjų ir kt.) skaičius mokyklose, klasėse;
- savivaldybių lygmenyje, analizuojant socialinių paslaugų poreikį, ypatingą dėmesį skirti socialinių paslaugų neįgaliesiems vaikams planavimui ir plėtojimui, atkreipiant dėmesį į transporto, užimtumo, dienos centrų paslaugų, paslaugų namuose trūkumą;

¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto išvados dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje. CRC/C/LTU/CO/3-4.

- svarstyti klausimą dėl mokinio krepšelio lėšų didinimo specialiųjų poreikių turintiems vaikams, siekiant užtikrinti teisę į integruotą ugdymą;
- stiprinti policijos pareigūnų, prokurorų, teisėjų ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų kompetenciją vaikų su proto negalia, psichine negalia klausimais, siekiant užtikrinti, jog būtų išsiaiškinti šių vaikų teisių pažeidimų atvejai, nukentėjusiems vaikams būtų garantuota tinkama jų teisių apsauga, atstovavimas ir reikalinga pagalba;
- užtikrinti kokybiškų ir savalaikių psichologo ir vaikų ir paauglių psichiatro paslaugų prieinamumą vaikams, ypač kaimiškose teritorijose; kt.

Minėtos priemonės išlieka aktualios ir atliekamo tyrimo dėl vaikų su negalia padėties savivaldybėse kontekste, nes atlikus savivaldybių ir neįgaliuosius atstovaujančių organizacijų apklausą, matyti, kad atitinkamų priemonių ėmimosi reikalaujančios problemos išlieka aktualios.

Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 16 straipsnis nustato, kad savivaldybės rengia ir įgyvendina savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas, atsako už neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, sąlygų neįgaliesiems integruotis į bendruomenę sudarymą, bendradarbiavimą su neįgaliųjų asociacijomis. Atsižvelgiant į minėtą įstatymu nustatytas funkcijas savivaldybėms, tyrimas buvo orientuotas į savivaldybių teikiamas paslaugas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į visas savivaldybes bei prašė pateikti informaciją apie vaikus su negalia įvairiose srityse, tokiose švietimas (ar patenkinami ikimokyklinio ugdymo poreikiai, ar yra nesimokančių vaikų, ar pritaikytos ugdymo įstaigos, kokios kitos švietimo paslaugų prieinamumo problemos, kt.), socialinės paslaugos (paslaugų prieinamumas, ypač bendruomeninių, įstaigos vaikams su negalia, būsto pritaikymas, kt.), socialinė rehabilitacija, taip pat paprašyta pateikti statistinius duomenis, informaciją apie gyventojų su negalia klausimų kuravimą savivaldybėje, kompleksinės pagalbos šeimoms, auginančioms vaikus nuo gimimo iki privalomo ugdymo mokymo pradžios, teikimą, savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programą, kaip bendradarbiaujama su nevyriausybinėmis organizacijomis, dirbančiomis dėl vaikų su negalia, kt.

Tyrimo metu nustatyta:

1. Bendrieji duomenys apie vaikus su negalia

Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis (Žr. priedą Nr. 1), Lietuvoje yra 14703 neįgalūs vaikai. Pažymėtina, kad remiantis Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikiamais statistiniais duomenimis², 2014 metų pradžioje šalyje buvo apie 15 tūkst. vaikų su negalia.

Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis, berniukai sudaro 59,7 proc., mergaitės – 40,3 proc. visų neįgaliųjų vaikų.

57,5 proc. vaikų su negalia gyvena mieste, 42,5 proc. – gyvena kaime.

27,5 proc. vaikų su negalia gyvena su vienu iš tėvų, likusi 72,5 proc. – su abiem tėvais.

Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis (Žr. priedą Nr. 8), Lietuvoje globojami 978 vaikai su negalia. Iš jų – 261 vaikas globojamas šeimoje (tai sudaro 26,7 proc.), 77 vaikai šeimynose (7,9 proc.), 640 vaikų – globos institucijose: 100 vaikų su negalia sutrikusio vystymosi kūdikių namuose (10,2 proc.), 367 – bendruosiuose vaikų globos namuose (37,5 proc.), 173 vaikai globojami socialinės globos įstaigose vaikams su negalia (17,7 proc.).

Lyginant globojamų vaikų su negalia statistiką su bendrąja globojamų vaikų statistika, pastebėtina, kad globojama didelė dalis neįgaliųjų vaikų – 978 vaikais su negalia, t.y. 6,5 proc. visų neįgaliųjų vaikų, tuo tarpu iš viso be globos likusių vaikų dalis sudaro 2 proc. (apie 10 tūkst. vaikų likusių be tėvų globos)³. Darytina prielaida, kad neįgalius vaikus auginančios šeimos susiduria su sunkumais, galimai trūksta bendruomeninių paslaugų tėvams, pagalbos ir paramos.

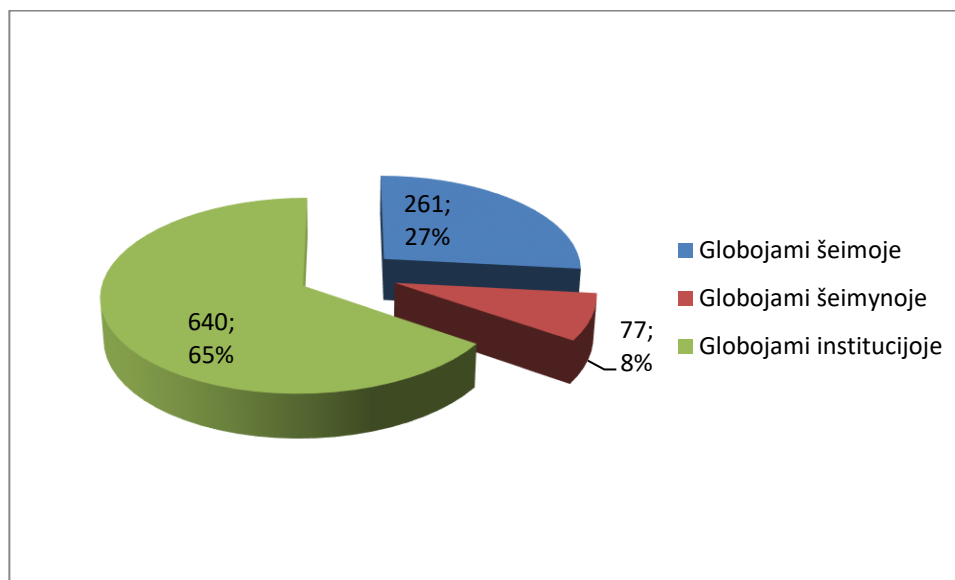
Taip pat pastebėtina, kad daugiau neįgaliųjų vaikų auga institucijose (kūdikių namuose, bendruosiuose globos namuose, socialinės globos namuose vaikams su negalia) – iš viso 640 vaikų,

² <http://www.socmin.lt/lt/socialine-integracija/neigaliuju-socialine-integracija/statistika.html>

³ <http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/statistika-vta.html>

tai sudaro 65 procentus visų globojamų vaikų su negalia, tuo tarpu bendrojoje likusių be tėvų globos statistikoje globojami institucijose vaikai sudaro 38 procentus visų likusių be tėvų globos vaikų. Galima teigti, jog, stokojant paramos, šeimos galimai nėra pajėgios, motyvuotos ir suinteresuotos globoti vaikus su negalia.

Globojami vaikai su negalia

Pagal savivaldybių pateiktus duomenis, daugiausia vaikų yra nustatytas lengvas ir vidutinis neįgalumo lygis (atitinkamai 6221 ir 6500 vaikų), mažiausiai vaikų yra nustatytas sunkus neįgalumo lygis (2724). (Žr. priedą Nr. 2).

2. Neįgalius vaikus auginančių šeimų socialinė padėtis

Savivaldybių buvo paprašyta pateikti turimą informaciją apie neįgalius vaikus auginančių šeimų socialinę padėtį, nurodant kiek šeimų yra piniginės socialinės paramos gavėjai, kiek yra šeimų, kuriose neįgalius vaikus auginantys tėvai dirba ir kiek šeimų, kurių tėvai yra registruoti Darbo biržoje.

Pažymėtina, jog didžioji dauguma savivaldybių (38 savivaldybės) prašomus duomenis pateikė išsamius, 11 savivaldybių pateikė duomenis tik apie piniginės socialinės paramos gavėjus, 11 savivaldybių nepateikė jokios informacijos, nurodydamos, jog tokia informacija yra nekaupiamą.

Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis, teigtina, jog didžioji dalis neįgalius vaikus auginančių šeimų tėvų dirba, pvz. Kretingos rajono savivaldybė informavo, kad iš 167 šeimų, auginančių neįgalius vaikus, 128 šeimų tėvai arba vienas iš tėvų dirba, Druskininkų savivaldybė informavo, kad iš 81 neįgalius vaikus auginančios šeimos, 64 šeimų tėvai dirba, Molėtų rajono savivaldybė nurodė, kad iš 130 neįgalius vaikus auginančių šeimų, dirba 109 šeimų tėvai, taip pat didelė dalis dirbančių tėvų, pagal savivaldybių pateiktus duomenis, yra Šiaulių, Švenčionių, Tauragės, Utenos, Zarasų rajonuose.

Dauguma (47 savivaldybės) savivaldybių pateikė tikslius duomenis apie šeimas gaunančias piniginę socialinę paramą (socialiai remtinas). Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis, lyginant su bendru neįgalius vaikus auginančių šeimų skaičiumi, daugiausia socialinės paramos gavėjų yra Jonavos (28, 1 proc.) ir Pasvalio rajonuose (27,8 proc.). Taip pat nemažai socialinės paramos gavėjų yra Ignalinos (23,2 proc.), Kazlų Rūdos (22,5 proc.), Lazdijų (22 proc.), Biržų (21,7 proc.), Prienų (18,9 proc.), Molėtų (16,1 proc.), Raseinių (15,3 proc.) rajonų savivaldybėse.

Daugiau nei pusė savivaldybių (35 savivaldybės) pateikė duomenis apie neįgalius vaikus auginančias šeimas/tėvus ieškančius darbo ir registruotus Darbo biržoje. Pažymėtina, jog duomenis

savivaldybės nurodė skirtingai – vienos pateikė informaciją apie šeimų, kuriose bent vienas iš tėvų yra registruotas Darbo biržoje, kitos – tėvų (asmenų) registruotų Darbo biržoje skaičių. Iš savivaldybių pateiktų duomenų matyti, kad nemažai neįgalius vaikus auginančių šeimų tėvų yra registruoti Darbo biržoje Akmenės rajono, Alytaus miesto, Alytaus rajono, Biržų, Ignalinos, Joniškio, Kelmės, Pasvalio, Šiaulių, Šilalės, Tauragės, Varėnos, Vilniaus rajono savivaldybėse.

3. Statistinių duomenų apie neįgalius vaikus rinkimas savivaldybėse

Nedidelė dalis savivaldybių nurodė, kad statistinės informacijos apie vaikus nekaupia - Elektrėnų, Kaišiadorių rajono, Kazlų Rūdos, Klaipėdos rajono, Neringos, Pakruojo rajono, Šiaulių rajono, Telšių rajono savivaldybės.

Nemaža dalis savivaldybių nurodė, kad statistiniai duomenys kaupiami sistemose SPIS⁴ ir PARAMA⁵. Minėtose informacinėse sistemose duomenis apie neįgalius vaikus kaupia: Alytaus rajono⁶, Anykščių rajono, Druskininkų, Pasvalio rajono, Radviliškio rajono, Raseinių rajono, Šalčininkų rajono, Vilkaviškio rajono savivaldybės.

Pažymėtina, jog pagal informacinėse sistemose SPIS ir PARAMA duomenis kaupia visos savivaldybės.

Nemaža dalis savivaldybių nurodė, jog kaupia duomenis apie neįgalius vaikus įvairiais aspektais:

Akmenės rajono savivaldybė – statistika apie neįgalius vaikus renkama ir kaupiama vaiko gyvenamosios vietos seniūnijoje. Seniūnijos socialinio darbo organizatorius, gerai pažįstantis neįgalius vaikus auginančias šeimas, gali operatyviau atnaujinti duomenis apie pasikeitimus šiose šeimose. Esant poreikiui, socialinis darbuotojas lankosi šiose šeimose, teikia reikalingą informaciją, tiria socialinę padėtį, teikia pasiūlymus dėl socialinių paslaugų teikimo, būsto pritaikymo ir kt., bendradarbiauja su šeimos gydytoju, turi galimybę gauti informaciją apie vaiko negalios pobūdį ar rekomendacijas dėl pagalbos šeimai;

Birštono savivaldybė – kaupiama informacija, su neįgalių vaikų tėvais kalbamas, aiškinamasi poreikiai;

Ignalinos rajono savivaldybė – savivaldybė turi informaciją apie vaikų su negalia skaičių, negalios pobūdį bei jų šeimas;

Jonavos rajono savivaldybė – Švietimo, kultūros ir sporto skyrius iš savivaldybės teritorijoje esančių medicinos įstaigų kasmet mokslo metų pradžioje renka duomenis apie mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius negalią. Ši informacija reikalinga nustatant vaikų ugdymo įstaigą;

Jurbarko rajono savivaldybė – renkami duomenys apie vaikų su negalia skaičių, neįgalumo lygį ir gaunamas socialines paslaugas. Jurbarko švietimo centro pedagoginė psichologinė tarnyba kaupia informaciją apie vaikų specialiuosius poreikius, jiems teikiamą specialiąją pagalbą, kt.;

⁴ Socialinės paramos šeimai informacinė sistema (toliau – SPIS) – informacinė sistema, veikianti pagal bendradarbiavimo sutartis tarp Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SADM) ir visų šalies savivaldybių. SPIS paskirtis – vienodai registruoti ir kaupti informaciją apie savivaldybėse teikiamą socialinę paramą (socialines išmokas ir kompensacijas, socialinę paramą mokiniams, socialines paslaugas, veiklą, vykdomą vaiko teisių apsaugos srityje, ir kt.), analizuoti šią informaciją pagal savivaldybes, paramos rūšis bei paramos gavėjus, taip pat užkirsti kelią paramos gavimui keliuose savivaldybėse vienu metu.

⁵ Socialinės paramos apskaitos sistema PARAMA skirta Lietuvos Respublikos miestų ir rajonų savivaldybių socialinės paramos institucijoms. Pagrindinės sistemos funkcijos - informacijos apie gyventojams reikalingą ir skiriamą socialinę paramą įvedimas, kaupimas, saugojimas ir apskaita. Šioje sistemoje realizuotos kompiuterizuotos darbo vietos įgalina socialinės paramos institucijų darbuotojus naudotis bendra informacija, kurios pagrindu savivaldybės gyventojams skiriamos ir išmokamos socialinės išmokos, teikiama kita socialinė parama. Be to, sistemoje realizuota socialinių išmokų mokėjimo dokumentų formavimo, buhalterinių bei statistinių suvestinių, įvairių pažymų ir sąrašų formavimo, duomenų apsikaitimo su Socialinės paramos informacine sistema (SPIS) bei kitos funkcijos.

⁶ Savivaldybės Socialinės paramos skyrius renka informaciją apie vaikus su negalia, kuriems paskirtos šalpos išmokos, ši informacija suvedama į informacinę sistemą „Parama“, taip pat informacija suvedama į informacinę sistemą „SPIS“. Renkami šie duomenys: vaiko vardas, pavardė, asmens kodas adresas, šalpos išmokos mokėjimo laikotarpis, išmokos kodas, išmokos kodas/grupė, gavėjo vardas, pavardė, asmens kodas. Duomenys analizuojami dėl galimybės neįgaliesiems vaikams pritaikyti būstą.

Kalvarijos savivaldybė – renkama ir analizuojama informacija apie vaikus su negalia, negalios pobūdį. Statistika kaupiama statistinėse ketvirtinėse ataskaitose, kuriose matoma, kiek yra vaikų su negalia, vaikų negalios pobūdis;

Kauno miesto savivaldybė – kaupiama informacija, tačiau ji yra dalinė. Pvz., Socialinės paramos skyriuje sistemoje PARAMA yra sukaupta informacija apie įvairių socialinių išmokų gavėjus. Socialinių paslaugų skyriuje, organizuojant Socialinės reabilitacijos paslaugas neįgaliesiems projektų finansavimo konkursą, yra sukaupta informacija apie pateiktų /finansuotų paraiškų skaičių, socialinės reabilitacijos paslaugų gavėjų skaičių, įdarbintų darbuotojų skaičių, panaudotas lėšas ir pan.;

Kauno rajono savivaldybė – informacija renkama apie vaikus, kuriems nustatytas neįgalumas, jie nedalyvauja ikimokyklinio ugdymo programose, auga socialinės rizikos šeimose ar auga šeimose, gaunančiose socialines pašalpas;

Kėdainių rajono savivaldybė – kaupiama informacija apie išmokų rūšis, išmokėtas sumas, neįgalumo lygį, vaikų, gavusių socialinės reabilitacijos paslaugas, skaičių;

Kelmės rajono savivaldybė – statistika apie neįgalius vaikus kaupiama seniūnijose;

Klaipėdos miesto savivaldybė – Socialinės paramos skyrius kaupia ir sistemina duomenis apie neįgalius vaikus per nevyriausybinę organizacijų projektinės veiklos rėmimą. Nevyriausybines organizacijas, įgyvendindamos socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektus ir socialinius projektus, finansuojamus iš savivaldybės biudžeto lėšų, teikia ataskaitas, kuriose nurodo kiek ir kokių paslaugų sutiekė neįgaliesiems. Vykdomos apklausos dėl vaikams su negalia socialinių paslaugų poreikio, tam buvo sukurtas klausimynas, pasitelkiant miesto nevyriausybines organizacijas ir biudžetines įstaigas, apklausiamos šeimos, auginančios neįgalius vaikus. Bendrojo ugdymo mokyklos pateikia statistines ataskaitas apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius bendrojo ugdymo mokyklų bendrosiose klasėse. Specialiųjų ugdymą kuruojantis specialistas renka duomenis apie neįgalumą turinčius bei klausos sutrikimą turinčius mokinius. Analizuojama, kaip teikiama specialioji pedagoginė, logopedinė, psichologinė pagalba, vykdoma priežiūra. Apie neįgalių vaikų šeimas statistika nerenkama ir neanalizuojama.

Kretingos rajono savivaldybė – kaupiama statistika apie ikimokyklinio amžiaus vaikus su negalia. Lankomos šių vaikų šeimos, išsiaiškinami vaikų ugdymosi poreikiai, teikiamos rekomendacijos ir kt.

Kupiškio rajono savivaldybė – statistika renkama apie socialinės rizikos šeimose augančius neįgalius vaikus, apie bendrą neįgalių vaikų skaičių savivaldybėje bei jų negalės lygį. Apie neįgalių vaikų šeimas bei kitais aspektais informacija nėra renkama.

Lazdijų rajono savivaldybė – Švietimo, kultūros ir sporto skyrius kaupia švietimo įstaigose besimokančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių sąrašus. Ši informacija analizuojama, teikiamos rekomendacijos dėl švietimo pagalbos specialistų etatų steigimo, švietimo pagalbos organizavimo.

Molėtų rajono savivaldybė – Socialinės paramos skyrius renka statistiką apie vaikus su negalia ir jų negalios lygius.

Panevėžio miesto savivaldybė – analizuojama statistika apie neugdomus ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus su negalia, jų negalios pobūdį. Šeimoms siūloma gauti kompleksiskai teikiamą pagalbą savivaldybėje.

Panevėžio rajono savivaldybė – kaupiama statistika apie neįgalių vaikų skaičių, jų neįgalumo lygius bei šeimas, kuriose auga neįgalūs vaikai.

Pasvalio rajono savivaldybė – seniūnijose socialinio darbo organizatoriai sudaro ir atnaujina vaikų su negalia sąrašus, kuriuose yra tokia informacija: vaiko vardas, pavardė, gimimo data, neįgalumo lygis, gyvenamoji vieta, tėvų/globėjų vardai, pavardės ir kontaktai.

Prienų rajono savivaldybė – savivaldybėje yra duomenys apie neįgalių vaikų skaičių, nustatytą neįgalumo lygį, mergaičių ir berniukų skaičių, vaikų skaičių mieste ir kaime.

Raseinių rajono savivaldybė – duomenys apie vaikus su negalia yra kaupiami kiekvieno vaiko asmens byloje.

Rokiškio rajono savivaldybė – kaupiama statistika apie neįgalių vaikų skaičių, analizuojamas negalios pobūdis, nes ši informacija reikalinga socialinių paslaugų infrastruktūros plėtrai, socialinių paslaugų plėtros analizei.

Skuodo rajono savivaldybė – Skuodo rajono savivaldybės teritorijoje yra 9 seniūnijos, kuriose dirba po vieną socialinio darbo organizatorių, kurie kasmet rengia socialiai remtinų asmenų grupių sąrašus ir suvertinę, kurioje yra skiltis skirta neįgaliesiems vaikams, duomenys pateikiami Socialinės paramos skyriui. Socialinės paramos skyrius kasmet iš surinktų duomenų parengia Skuodo rajono savivaldybės socialiai remtinų žmonių grupių suvestinę. Duomenys apie neįgalios vaikus analizuojami (nukreipiant vaikus į socialinių paslaugų įstaigą ar ugdymo įstaigą) kartu su Švietimo skyriaus specialistais, bendraujant su Pedagogine psichologine tarnyba.

Šakių rajono savivaldybė – statistinę informaciją kaupia neįgaliųjų nevyriausybinės organizacijos. Nuo 2004 m. prie Šakių rajono savivaldybės veikia Neįgaliųjų koordinacinė taryba.

Šiaulių miesto savivaldybė – kiekvienais metais Šiaulių miesto savivaldybės visuomenės sveikatos biuras gauna duomenis iš Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos apie neįgalios vaikus. Renkama statistika apie vaikus, kuriems pirmą kartą nustatyta negalia, taip pat kuriems negalia nustatyta pakartotinai. Lyginama neįgalių vaikų skaičius pagal lytį, amžiaus grupes, neįgalumo lygius, susirgimų grupes.

Šilutės rajono savivaldybė – kadangi nėra nustatytų vieningų reikalavimų kaupiamai statistikai, renkama visa informacija reikalinga įvairioms institucijoms.

Širvintų rajono savivaldybė – informacija apie neįgalios vaikus nėra kaupiama, žinomas tik neįgalių vaikų skaičius. Kita informacija nerenkama, nes tėvai ne visada nori atskleisti, kad jų vaikas yra neįgalus, mano, jog tai yra konfidenciali informacija.

Tauragės rajono savivaldybė – renkama, analizuojama, kaupiama informacija apie vaikus su negalia, jų poreikius.

Trakų rajono savivaldybė – renkami ir analizuojami duomenys apie vaikus su negale, jų amžių, neįgalumo lygį, apie šeimos integravimosi į darbo rinką poreikius ir problemas.

Ukmergės rajono savivaldybė – informacijos apie vaikus su negale bei jų šeimas turi Socialinės paramos skyrius, seniūnijos, Ukmergės nestacionarių socialinių paslaugų centras. Glaudžiai bendradarbiaujama su neįgaliųjų nevyriausybinėmis organizacijomis. Duomenis apie vaikų susirgimus renka gydymo įstaigos. Vaiko teisių apsaugos skyrius renka duomenis apie neįgalios vaikus, augančius socialinės rizikos šeimose.

Utenos rajono savivaldybė – Švietimo, sporto ir jaunimo reikalų skyrius naudojami duomenų baze 1-MOKYKLA, kur yra renkamo duomenys apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymąsi bendrojo ugdymo mokyklų klasėse. Taip pat yra renkami duomenys apie ikimokyklinio ugdymo specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų ikimokyklinį ugdymą įstaigose. Nuolat yra renkama ir analizuojama statistika apie specialiųjų poreikių vaikų, jų šeimų individualių poreikių tenkinimą. Socialinių reikalų ir sveikatos skyriuje yra renkama informacija apie neįgalumo lygį.

Varėnos rajono savivaldybė – savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius kaupia bendrą informaciją apie rajono vaikus su negalia, negalios pobūdį, socialinį šeimos statusą, suteiktą socialinę paramą ir paslaugas. Seniūnijų socialiniai darbuotojai kaupia informaciją apie individualių šeimų poreikius socialinei paramai ir paslaugoms bei jų tenkinimą. Vaikų specialieji poreikiai fiksuojami Mokinių registro duomenų bazėje. Varėnos švietimo centro Pedagoginių psichologinių paslaugų skyrius kaupia duomenis apie vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, tarp jų ir turinčių mokymosi negalią.

Vilkaviškio rajono savivaldybė – informacija apie neįgalumo lygį, vaiko amžių, gyvenamąją vietą kaupiama asmens byloje, kai vienas iš tėvų, globėjas ar rūpintojas kreipiasi dėl šalpos pensijos skyrimo ar mokėjimo.

Vilniaus miesto savivaldybė – Socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyrius kasmet rengia ir tvirtina socialinių paslaugų planus. Socialinių paslaugų planuose pateikiama Socialinės paramos skyriuose kaupiama statistinė informacija. Statistika renkama apie esamą socialinių paslaugų infrastruktūrą savivaldybėje, apie įstaigas ir organizacijas teikiančias socialines paslaugas ir paslaugų gavėjų skaičių. Socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyrius

teikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ketvirtines ataskaitas apie socialinės globos teikimą asmenims su sunkia negalia.

Vilniaus rajono savivaldybė – kiekvienais metais savivaldybės seniūnijų socialinio darbo organizatoriai apklausos būdu renka, tikslina duomenis apie vaikų su negalia skaičių bei jų negalios lygį. Kitų duomenų apie neįgalius vaikus savivaldybė neturi galimybės gauti. Būtina kreiptis į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją dėl programos „Parama“ duomenų bazės papildymo būtiniais duomenimis apie neįgalius vaikus, jų poreikį, tėvų šeimos sudėtį, jos narių darbinį užimtumą ir kt. Tik tuomet į SPIS būtų suvedami ir kaupiami visi reikalingi duomenys apie neįgalius vaikus.

Visagino savivaldybė – savivaldybė turi informaciją apie neįgalius vaikus auginančių šeimų skaičių, neįgalumo lygį, globos namuose globojamus neįgalius vaikus.

Zarasų rajono savivaldybė – savivaldybėje renkami duomenys apie vaikus su negalia suvedami į duomenų bazę išmokoms gauti.

4. Gyventojų su negalia klausimų kuravimas savivaldybėse

Dauguma savivaldybių nurodė, kad gyventojų su negalia klausimus kuruoja savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius (tokią informaciją pateikė 44 savivaldybės), 13 savivaldybių nurodė, jog savivaldybės administracijoje nėra specialisto ar administracijos padalinio kuruojančio išskirtinai neįgaliųjų klausimus. Nemaža dalis savivaldybių (Biržų rajono, Kalvarijos, Kauno miesto, Kazlų Rūdos, Klaipėdos miesto, Marijampolės, Molėtų rajono, Pagėgių rajono, Panevėžio rajono, Plungės rajono, Šakių rajono, Širvintų rajono, Tauragės rajono, Telšių rajono, Trakų rajono savivaldybės) nurodė, kad neįgaliųjų reikalų kuravimas Socialinės paramos skyriuje yra pavestas vienam konkrečiam specialistui. Kai kurios savivaldybės nurodė, jog neįgaliųjų reikalų kuravimas pavestas keletui Socialinės paramos skyriaus specialistų: Joniškio rajono savivaldybėje kuruoja 4 specialistai, Raseinių rajone ir Vilniaus mieste – 2, Vilkaviškio rajone – 3 specialistai. Tik keletas savivaldybių pažymėjo, jog neįgaliųjų reikalų kuravimas yra priskirtas ne tik Socialinės paramos, tačiau ir kitiems savivaldybės administracijos skyriams: Klaipėdos miesto savivaldybėje neįgaliųjų reikalus kuruoja Socialinės paramos skyriaus specialistas ir Švietimo skyriaus specialistas, Utenos rajono savivaldybėje – Švietimo, sporto ir jaunimo reikalų skyriaus specialistas, Varėnos rajono savivaldybėje – Socialinės paramos skyrius ir Švietimo, kultūros ir sporto skyrius. Kauno rajono savivaldybė nurodė, kad neįgaliųjų reikalus savivaldybėje kuruoja Neįgaliųjų reikalų taryba, Kupiškio rajono savivaldybė – Kupiškio socialinių paslaugų centro darbuotojas, Vilniaus rajono savivaldybė, nurodė, jog neįgaliųjų reikalus kuruojantis specialistas yra, tačiau nenurodė kuriame savivaldybės administracijos padalinyje. Visagino savivaldybė nurodė, kad neįgaliųjų reikalus kuruoja už šalpos išmokas atsakingi specialistai. Tyrimo metu gauti duomenys rodo, jog daugumoje savivaldybių neįgaliųjų reikalų kuravimas yra pavestas vykdyti Socialinės paramos skyriui, kuriame minėtą funkciją atlieka vienas arba keletas specialistų. Vilniaus miesto savivaldybė pažymėjo, kad savivaldybėje yra sudaryta Vilniaus miesto savivaldybės neįgaliųjų reikalų komisija prie Vilniaus miesto savivaldybės tarybos.

Dauguma savivaldybių nurodė, jog socialinės paramos skyrių specialistai, kuruojantys neįgaliųjų klausimus, atlieka neįgaliųjų integracijos visuomenėje organizavimo ir administravimo funkcijas – neįgaliųjų integracijos programa, būsto pritaikymas, integracijos bendruomenėje projektų administravimas. Klaipėdos miesto savivaldybė nurodė, jog Ugdymo ir kultūros departamento Švietimo skyriaus vyriausiasis specialistas kuruoja specialųjį ugdymą, sveikatos paslaugų teikimą, specialiosios ir psichologinės pagalbos teikimą. Skuodo rajono savivaldybė patiektoje informacijoje nurodė, jog neįgaliųjų klausimus savivaldybėje kuruoja Socialinės paramos skyrius: moka išmokas skirtas neįgaliesiems, informuoja, konsultuoja išmokų mokėjimo klausimais; aprūpina rajono neįgaliuosius techninėmis pagalbos priemonėmis, informuoja, konsultuoja jų naudojimo, prisitaikymo klausimais; organizuoja būsto pritaikymą pagal neįgaliojo poreikius; organizuoja neįgaliųjų pasaulinės dienos paminėjimo renginius; inicijuoja bei organizuoja neįgaliųjų sportines popietes; kontroliuoja ir planuoja socialinių paslaugų teikimą neįgaliesiems vaikams ir suaugusiems asmenims; administruoja socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems

bendruomenėje projektus. Utenos rajono savivaldybė nurodė, jog Švietimo, sporto ir jaunimo skyriuje yra specialistas atsakingas už specialiųjų poreikių turinčių vaikų integravimą į bendrojo ugdymo klases, jų nukreipimą ir pagalbos suteikimą.

5. Savivaldybių neįgaliųjų socialinės integracijos programos

Remiantis Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 16 straipsniu, savivaldybės rengia ir įgyvendina savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas. Atsižvelgiant į tai, savivaldybėms buvo teikiamas klausimas, ar savivaldybės turi pasitvirtinusios savo miesto (rajono) savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas, kokios numatytos priemonės vaikų su negalia socialinei integracijai.

Iš pateiktų atsakymų matyti, kad 24 savivaldybės yra pasitvirtinusios savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas (Žr. priedą Nr. 4). Dalis savivaldybių, kurios programų neturi, atsakė, kad neįgaliųjų socialinės integracijos klausimai yra įtraukiami į savivaldybėje kasmet rengiamą socialinių paslaugų planą, įtraukiamos priemonės, tenkinančios neįgaliųjų poreikius (7 savivaldybės). Kitos savivaldybės nurodė, kad nepaisant to, jog neturi savivaldybėje patvirtintos neįgaliųjų socialinės integracijos programos, vykdo Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtintos Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programos bei Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013-02-05 įsakymu Nr. A1-43 patvirtinto Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programos įgyvendinimo 2013-2015 metais priemonių plano nuostatas: pritaiko būstus, koordinuoja socialinės reabilitacijos neįgaliesiems bendruomenėje projektus, moka įstatymais numatytas išmokas, teikia informaciją, konsultacijas, skiria paslaugas. Tačiau pažymėtina, kad dalis šių savivaldybių nurodė vykdančios tik kai kurias programas/priemones, įeinančias į neįgaliųjų socialinės integracijos sistemą: būsto pritaikymo neįgaliesiems, socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems finansavimo programas, neįgaliųjų ugdymą ir švietimą, kt.

34 savivaldybių savo miesto (rajono) savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programos neturi. 1 savivaldybė į klausimą neatsakė.

Pažymėtina, kad 3 savivaldybės ruošiasi parengti (Mažeikių, Rokiškio, Trakų) neįgaliųjų socialinės integracijos programas. Mažeikių rajono savivaldybė nurodė, kad paruoštas neįgaliųjų socialinės integracijos priemonių įgyvendinimo 2015-2020 metais aprašo projektas, siekiant skirtinguose savivaldybės struktūriniuose padaliniuose įgyvendinamų specialiųjų programų suderinamumo, bendradarbiavimo tarp padalinių.

Savivaldybės, kurios yra patvirtinusios neįgaliųjų socialinės integracijos programas, pagal programos priemones vykdo įvairias veiklas, finansuoja savivaldybėje veikiančių ir neįgaliuosius atstovaujančių organizacijų veiklą, sveikatos, švietimo, sporto ar kultūros įstaigų ir organizacijų išlaidas, susijusias su neįgaliųjų socialinės medicininės integracijos projektų vykdymu. Atskirų savivaldybių neįgaliųjų socialinės integracijos programose numatomos įvairios priemonės neįgaliųjų socialinei integracijai: pvz., teikti kokybišką specialųjį ugdymą ikimokyklinio, priešmokyklinio, mokyklinio amžiaus vaikams, gerinti edukacines ir socialines ugdymo įstaigų aplinkas, įtraukti neįgalius vaikus į projektinę (meninę, kultūrinę) veiklą, teikti konsultacines bei kitas reikalingas paslaugas neįgaliųjų vaikų tėvams. Skirtingose savivaldybėse numatytos priemonės skiriasi tiek pobūdžiu, tiek apimtimi, pvz., vienose savivaldybėse dėmesys skiriamas tik socialinėms paslaugoms, kitose - tik švietimo paslaugoms, kai kuriose savivaldybėse numatytos vos kelios priemonės vaikams (Kalėdinė šventė ir vasaros poilsio stovykla).

6. Neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms teikiamos socialinės paslaugos

Didžioji dalis savivaldybių pateiktoje informacijoje nurodė, kad neįgaliesiems vaikams, jų tėvams, globėjams teikiamos tiek bendrosios, tiek specialiosios socialinės paslaugos. Kazlų Rūdos savivaldybės, Kretingos rajono, Lazdijų rajono savivaldybė, Neringos savivaldybė, Rokiškio rajono savivaldybė nurodė, jog neįgaliesiems vaikams ir jų šeimoms teikiamos tik bendrosios socialinės

paslaugos, Švenčionių rajono savivaldybė nurodė, jog socialinių paslaugų šiai gavėjų grupei neteikia.

Analizuojant pateiktus duomenis, pastebėtina, jog dominuoja bendrosios socialinės paslaugos, ypatingai informavimo, atstovavimo, tarpininkavimo, konsultavimo paslaugos, kurios dažniausiai yra teikiamos socialinių darbuotojų darbo vietoje (seniūnijose, socialinių paslaugų centruose, savivaldybių socialinės paramos skyriuose ir pan.). Absoliuti dauguma savivaldybių nurodė, jog taip pat teikia kitas šiai paslaugų gavėjų grupei aktualias bendrąsias socialines paslaugas: transporto organizavimo paslaugas, sociokultūrinės paslaugas, asmeninės higienos ir priežiūros paslaugas, aprūpinimo būtiniausiais drabužiais ir avalyne paslaugas, maitinimo organizavimo paslaugas.

Pagal savivaldybių pateiktus duomenis, išskirtinos šios neįgaliems vaikams ir jų šeimoms teikiamos specialiosios socialinės paslaugos: socialinė priežiūra (pagalba į namus, socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas) ir socialinė globa (dienos, socialinė globa, trumpalaikė socialinė globa ir ilgalaikė socialinė globa).

Pažymėtina, jog specialioji socialinė paslauga socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas, neįgalius vaikus auginančių šeimų kontekste, neretai yra teikiama neįgalius vaikus auginančioms šeimoms, kuriuos yra įrašytos į savivaldybės socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, apskaitą. Tokią informaciją pateikė Anykščių rajono, Biržų rajono, Elektrėnų, Kelmės rajono, Kupiškio rajono, Plungės rajono, Radviliškio rajono, Ukmergės rajono, Vilniaus miesto savivaldybės. Jurbarko rajono savivaldybė nurodė, jog socialinės rizikos šeimose augantiems neįgaliems vaikams (jų šeimoms) teikiamos dienos socialinės globos paslaugos asmens namuose (socialinio darbuotojo padėjėjas padeda šeimai rūpintis neįgalium vaiku, teikia higienos paslaugas, talkina buityje ir namų ruošoje bei lydi į gydymo įstaigas) bei pagalbos į namus paslaugas.

Druskininkų savivaldybė, Kaišiadorių rajono, Kauno rajono, Kėdainių rajono, Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Molėtų rajono, Pagėgių, Šilalės rajono, Telšių rajono, Varėnos rajono, Vilkaviškio rajono, Vilniaus rajono, Visagino, Zarasų rajono savivaldybės nurodė, jog yra teikiamos socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugos neįgaliems vaikams ir juos auginančioms šeimoms, minėtos savivaldybės nenurodė, jog šios paslaugos teikiamos tik socialinės rizikos šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus su negalia, todėl darytina prielaida, jog šiose savivaldybėse socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugų gavėjų spektras yra platesnis, nei socialinės rizikos šeimoms.

Alytaus miesto, Birštono, Biržų rajono, Ignalinos rajono, Joniškio rajono, Kaišiadorių rajono, Kauno rajono, Kelmės rajono, Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono (asmens namuose ir institucijoje), Kupiškio rajono, Marijampolės, Palangos miesto, Panevėžio miesto, Panevėžio rajono, Pasvalio rajono, Plungės rajono, Radviliškio rajono, Raseinių rajono, Skuodo rajono, Šalčininkų rajono, Šiaulių miesto, Šilutės rajono, Trakų rajono, Utenos rajono, Varėnos rajono, Vilkaviškio rajono, Vilniaus miesto, Vilniaus rajono, Visagino savivaldybės nurodė, kad savivaldybėse neįgaliems vaikams teikiamos dienos socialinės globos paslaugos asmens namuose arba socialines paslaugas teikiančioje įstaigoje (dažniau tokios paslaugos teikiamos socialines paslaugas teikiančiose įstaigose). Širvintų rajono savivaldybė nurodė, jog yra galimybė teikti dienos socialinės globos paslaugas, tačiau nėra pageidaujančių jas gauti.

Akmenės rajono, Alytaus rajono, Kėdainių rajono, Molėtų rajono, Pakruojo rajono, Šilalės rajono, Tauragės rajono, Zarasų rajono savivaldybės nurodė, jog teikiamos socialinės globos paslaugos, tačiau konkrečiai kokios - dienos, ilgalaikės, trumpalaikės socialinės globos paslaugos, neklasifikavo.

Anykščių rajono, Biržų rajono, Elektrėnų, Joniškio rajono, Kalvarijos, Kauno rajono, Klaipėdos miesto, Mažeikių rajono, Pasvalio rajono, Varėnos rajono, Vilniaus miesto, Vilniaus rajono savivaldybės nurodė, kad teikiamos trumpalaikės ir ilgalaikės socialinės globos paslaugos.

Plungės rajono savivaldybė nurodė, kad teikiamos trumpalaikės socialinės globos paslaugos.

Klaipėdos rajono, Panevėžio rajono, Radviliškio rajono, Šiaulių miesto, Šiaulių rajono, Ukmergės rajono, Utenos rajono savivaldybės nurodė, jog teikiamos ilgalaikės socialinės globos paslaugos.

Birštono, Biržų rajono, Jurbarko rajono, Kaišiadorių rajono, Kauno miesto, Kauno rajono, Utenos rajono, Vilniaus miesto savivaldybės nurodė, jog teikiamos pagalbos į namus socialinės paslaugos.

Biržų rajono, Kaišiadorių rajono, Kauno rajono, Varėnos rajono savivaldybės nurodė, jog teikiamos intensyvios krizių įveikimo pagalbos paslaugos.

Kaišiadorių rajono, Pagėgių, Skuodo rajono, savivaldybės nurodė, jog teikiamos psichosocialinės pagalbos paslaugos.

Kėdainių rajono, Klaipėdos miesto, Pasvalio rajono, Rietavo, Vilkaviškio rajono savivaldybės nurodė, jog teikiamos asmeninio asistento paslaugos.

Kauno rajono, Varėnos rajono, Vilniaus rajono savivaldybės informavo, jog teikiamos laikino apnakvindinimo paslaugos.

Elektrėnų savivaldybė nurodė, jog yra teikiamos apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose paslaugos.

7. Socialinių paslaugų neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms prieinamumas

Savivaldybių pateikti duomenys apie paslaugas neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms įstaigas, leidžia teigti, jog savivaldybėse dominuoja socialines paslaugas (o taip pat ir kitas neįgaliesiems vaikams reikalingas paslaugas) teikiančios paslaugų įstaigos, kurių steigėjas yra savivaldybė (Žr. priedą Nr. 5). Iš savivaldybių pateiktų duomenų matyti, jog daugiausia įvairias paslaugas teikiančių įstaigų yra Jurbarko rajono, Klaipėdos miesto, Mažeikių rajono, Skuodo rajono, Švenčionių rajono, Varėnos rajono, Vilniaus miesto savivaldybėse (Žr. priedą Nr. 5).

Druskininkų, Elektrėnų, Ignalinos rajono, Kaišiadorių rajono, Kalvarijos, Kretingos rajono, Lazdijų rajono, Mažeikių rajono, Neringos, Pagėgių, Pakruojo rajono, Panevėžio miesto, Pasvalio rajono, Raseinių rajono, Rietavo, Rokiškio rajono, Skuodo rajono, Šiaulių rajono, Šilalės rajono, Širvintų rajono, Švenčionių rajono, Tauragės rajono, Telšių rajono, Trakų rajono, Visagino, Zarasų rajono savivaldybės pateikiamoje informacijoje nurodė, jog socialinių paslaugų neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms pakanka, paslaugų poreikis tenkinamas, tuo atveju, jei paslaugų negali teikti paslaugos gavėjo savivaldybė, socialinės paslaugos perkamos iš kitų savivaldybių.

Alytaus miesto, Anykščių rajono, Biržų rajono, Kauno miesto, Kazlų Rūdos, Klaipėdos miesto (numato teikti), Palangos miesto, Šakių rajono, Šiaulių miesto, Ukmergės rajono, Utenos rajono savivaldybės nurodė, jog stokojama trumpalaikės socialinės globos paslaugų.

Alytaus rajono, Jonavos rajono, Kauno miesto, Klaipėdos rajono, Panevėžio rajono, Plungės rajono, Šalčininkų rajono, Ukmergės rajono, Utenos rajono, Vilniaus miesto, Vilniaus rajono savivaldybės nurodė, jog trūksta dienos socialinės globos paslaugų. Vilniaus miesto savivaldybė pažymėjo, jog minėtų paslaugų ypač trūksta vasaros metu, kuomet atostogauja specialiojo ugdymo įstaigos (liepos – rugpjūčio mėnesiais).

Alytaus rajono, Jonavos rajono, Klaipėdos miesto savivaldybės nurodė, jog stokojama pagalbos į namus paslaugų.

Pažymėtina, jog dalis kaimiškųjų rajono savivaldybių nurodė, jog didelė problema yra neįgalių vaikų pavėžėjimas į rajono centruose, didesniuose miesteliuose ar kaimuose esančias socialines paslaugas teikiančias įstaigas. Minėta problema nurodyta Joniškio rajono, Marijampolės, Prienų rajono, Šalčininkų rajono, Varėnos rajono, Vilniaus rajono savivaldybių pateiktoje informacijoje. Ukmergės rajono savivaldybė nurodė, kad socialinių paslaugų labai trūksta kaimo vietovėse gyvenantiems neįgaliesiems vaikams, kaimuose gyvenantiems vaikams paslaugų teikiama mažiau. Vilkaviškio rajono savivaldybė pateiktoje informacijoje nurodė, kad socialines paslaugas gali gauti tik dalis savivaldybėje gyvenančių vaikų su negalia – kaimiškosios seniūnijos yra toli nuo

rajono centro, kur susikongravę socialines paslaugas teikiančios įstaigos. Pažymėtina, jog transporto paslaugų stoką šios grupės paslaugų gavėjams nurodė ir Kauno miesto savivaldybė.

Birštono, Kazlų Rūdos, Plungės rajono savivaldybės pažymėjo psichosocialinių paslaugų stoką.

Jurbarko rajono, Kelmės rajono, Molėtų rajono, Radviliškio rajono savivaldybės nurodė, jog trūksta įvairių paslaugų, įskaitant ir ilgalaikę socialinę globą, vaikams su proto negalia.

Kėdainių rajono, Klaipėdos miesto savivaldybės pateiktoje informacijoje pažymėjo, kad neįgaliems vaikams ir juos auginančioms šeimoms nepakanka socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugų.

Kupiškio rajono savivaldybėje šios grupės paslaugų gavėjams nėra galimybės gauti paslaugas vaikų dienos ir užimtumo centre. Marijampolės savivaldybė nurodė, jog nepakanka vietų visiems pageidaujantiems dienos centre, skirtame jaunuoliams nuo 16 metų amžiaus. Dienos užimtumo paslaugų stoką nurodė ir Ukmergės rajono savivaldybė.

Dauguma savivaldybių pažymėjo, kad socialinės paslaugų poreikis savivaldybėse nustatomas sudarant socialinių paslaugų planus, taip pat bendraujama su neįgalius vaikus auginančiomis šeimomis, savivaldybėse veikiančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis. Tačiau, pavyzdžiui, Prienų rajono savivaldybė nurodė, jog visos rajone gyvenančios šeimos, auginančios neįgalius vaikus, yra aplankomos, supažindinamos su teikiamomis paslaugomis, galimybėmis jas gauti, mokėjimu už socialines paslaugas ir kt. Socialiniams darbuotojams sunku įtikinti kaimo gyventojus pasinaudoti galimybe gauti socialines paslaugas.

8. Savivaldybių veiksmai perėjimui nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems be tėvų globos vaikams

Atliekant šį tyrimą, savivaldybėms buvo teikiamas klausimas, susijęs su vadinama „deinstitutionalizacija“ arba perėjimu nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems, likusiems be tėvų globos vaikams – ar savivaldybė yra patvirtinusi savo programą, kokių priemonių savivaldybė imasi/ketina imtis siekiant sumažinti ar užkirsti kelią vaikų su negalia patekimui į globos institucijas, įgyvendinant Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planą.

Didžioji dauguma savivaldybių nurodė, jog neturi savivaldybės programos dėl perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų bei nenurodė, kad planuoja teikti naujas paslaugas gyventojams. Ne viena savivaldybė nurodė, kad jų teritorijoje trūksta trumpalaikės socialinės globos paslaugų bei dienos priežiūros paslaugų neįgaliems vaikams, tačiau nenurodė galimų priemonių, kurių ketina imtis savivaldybė tokias paslaugas teikti/paskatinti jas teikti. Kai kurios savivaldybės nurodė, jog vykdo tam tikras priemones – socialinio darbuotojo paslaugas (motyvuoja šeimos narius rūpintis neįgalių vaikų poreikiais, sveikatos priežiūros organizavimu), vaiko teisių apsaugos skyrių veikla, būsto neįgaliesiems pritaikymas, tačiau, manytina, jų nepakanka siekiant Perėjimo prie bendruomeninių paslaugų plano tikslų.

Kai kurios savivaldybių administracijos nurodė, kad jų savivaldybių teritorijoje nėra poreikio tobulinti/steigti naujas paslaugas, nes problemos dėl neįgalių vaikų apgyvendinimo institucijose nėra arba ji nėra didelio masto (per pastaruosius metus nebuvo institucijose apgyvendintų vaikų su negalia atvejų, apgyvendinti tik keli vaikai, pan.). Tačiau pastebėtina, kad kai kurios taip teigę savivaldybės yra apgyvendinusios ne vieną vaiką su negalia globos institucijose.

Tik nedaugelis savivaldybių nurodė veiklos programose, planuose, kituose dokumentuose numačiusios konkrečias priemones, kuriomis būtų kuriamos naujos paslaugos vaikams su negalia ir jų šeimoms (kompleksinė pagalba šeimai, išgyvenančiai krizę, psichosocialinė pagalba šeimoms, gimdyvių, besilaukiančių neįgalaus vaiko priežiūra, asmeninio asistento vaikui su negalia ir šeimai paslaugos, savitarpio pagalbos grupių programa, vaikų dienos centras, pan.), tobulinamos esamos paslaugos (gerinama socialinės priežiūros ir socialinių formavimo paslaugų kokybė šeimoje). Pvz.,

Kauno rajono savivaldybė nurodė, jog planuoja konkrečią priemonę – kurti mobilias specialistų komandas, kurios konsultuotų šeimas jų namuose, tai svarbu kaimuose gyvenančioms šeimoms, tikimasi, kad atsirastų galimybė mažinti stacionarių vaikų su negalia globos namų poreikį, nes šeima gautų specialistų pagalbą namuose. Kelmės rajono savivaldybės administracija planuoja steigti šeimynas, kurti apsaugotus būstus, kuriuose galės gyventi šeimos su neįgaliais vaikais, kuriems trūksta socialinių įgūdžių auginti vaiką su negalia, planuojama aktyvinti pagalbą šeimai. Klaipėdos miesto savivaldybės administracija jau nuo 2015-01-01 planuoja teikti „atokvėpio“ paslaugas šeimoms, auginančioms vaikus su negalia iki 14 m. Šiaulių miesto savivaldybės administracija nurodė, jog įsteigtas trumpalaikės socialinės globos skyrius Šiaulių sutrikusio vystymosi kūdikių namuose. Telšių rajono savivaldybės administracija nurodė, jog savivaldybėje parengta Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų programa, numatoma finansinė parama šeimoms, globojančioms vaikus su negalia.

Šilutės rajono savivaldybė perėjimo prie bendruomeninių paslaugų klausimu nurodė, jog siekiant gauti socialinės globos licenciją, dėl per didelio vaikų skaičiaus Saugų vaikų globos namuose įsteigusi atskirą šeimyną kitame rajono miestelyje.

Varėnos rajono savivaldybės administracija nurodė, kad savivaldybė 2013 m. pasirašė partnerystės sutartį su SOS vaikų kaimų Lietuvos draugija dėl projekto „Tvarus perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų alternatyvų“ įgyvendinimo. Projekto tikslas – šviesti visuomenę apie perėjimo nuo institucinių prie bendruomeninių socialinių paslaugų naudą ir įgalinti ją teikti bendruomenines kompleksines paslaugas organizuojant kryptingus informavimo ir konsultavimo renginius įvairioms visuomenės grupėms ir organizacijoms bei sukuriant kompleksinių bendruomeninių paslaugų teikimo mechanizmo modelį ir jį praktiškai pritaikant vietos lygmeniu.

Vilniaus miesto savivaldybės administracija nurodė, kad siekiant sukurti vaiko gerovę užtikrinančių paslaugų ir priemonių sistemą, kuri sudarytų palankias sąlygas vaikui augti saugioje aplinkoje ir gauti reikiamą pagalbą, 2013-05-15 Vilniaus miesto savivaldybės sprendimu Nr. 1-1225 patvirtina Vaiko gerovės plėtros 2013-2020 m. strategija, kurios tikslas – atsižvelgiant į vaiko poreikius ir interesus sudaryti prielaidas vaikui augti biologinėje šeimoje ir saugioje aplinkoje, plėtojant prevencinių ir kompleksinių paslaugų prieinamumą vaikui ir šeimai, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus bei poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai, tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui. Strategijoje, atsižvelgiant į vaikų interesus, numatoma deinstitucionalizuoti savivaldybės vaikų globos namus: išformuoti vaikų globos namus ir vaikų globos namų veiklą organizuoti artimoje šeimai aplinkoje, t.y. šeimynų, kuriose gyvena ne daugiau kaip 6-12 vaikų, principu; vaikus iki 3 metų apgyvendinti socialinės globos įstaigoje tik išimtiniais atvejais, kai šeima negali užtikrinti tinkamos vaiko priežiūros ar slaugos (pvz., vaikus su sunkia negalia); organizuoti ir teikti savarankiško gyvenimo namų paslaugas motyvuotiems jaunuoliams nuo 16 metų amžiaus; emocijų ir elgesio sutrikimų turintiems vaikams steigti specializuotus reabilitacijos centrus, kuriuose būtų teikiamos socializacijos ir reabilitacijos paslaugos; alternatyva: emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius vaikus apgyvendinti specializuotose šeimose ar šeimynose. Vilniaus miesto savivaldybė pažymėjo, kad siekia, jog likę be tėvų globos vaikai gyventų bendruomenėje mažose grupėse, kuriose gyvenimo sąlygos atitiktų savarankiškos šeimos aplinką.

Alytaus rajono, Elektrėnų, Joniškio, Jurbarko, Kauno miesto, Kauno rajono, Kazlų Rūdos, Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Marijampolės, Pasvalio, Radviliškio, Raseinių, Rietavo, Šakių, Šiaulių rajono, Šilalės, Šilutės, Utenos, Varėnos, Vilkaviškio savivaldybių administracijos nurodė, jog dalyvauja regiono plėtros taryboje formuojant prioritėtines kryptis dėl bandomųjų projektų atskiruose regionuose finansavimo ir įgyvendinimo.

Tačiau pastebėtina, kad viena savivaldybė nurodė, jog Regiono plėtros tarybai teiktame projekte numatyta tarp kitų paslaugų „2015 metais naujai atidaromuose vaikų globos namuose įsteigti globos grupę vaikams su negalia“. Manytina, kad valstybės išsikelti tikslo pereiti nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų kontekste, visi resursai turi būti skirti nuoseklios ir koordinuotos pagalbos ir paslaugų sistemos kūrimui, kurios siekis – vaikui augti šeimoje.

9. Kompleksiškai teikiama pagalba šeimoms, auginančioms vaikus nuo gimimo iki privalomo mokymo pradžios

Klausimyne savivaldybių buvo prašoma pateikti informaciją, ar savivaldybėje yra patvirtinta Kompleksiškai teikiamos pagalbos savivaldybės teritorijoje gyvenantiems vaikams ir jų tėvams (globėjams) nuo gimimo iki privalomo mokymo pradžios teikimo tvarka (kiek laiko programa vykdoma, ar planuojama vykdyti ateityje), ar veikia tarpinstitucinė komanda, su kokiais sunkumais susiduriama organizuojant/teikiant pagalbą ir kokiomis priemonėmis galima juos išspręsti, pan.).

9.1. Kompleksiškai teikiamos pagalbos teikimo apimtis

50 savivaldybių nurodė, kad turi patvirtintą Kompleksiškai teikiamos pagalbos tvarką. 9 savivaldybės nurodė tokios tvarkos neturinčios, 1 savivaldybė duomenų nepateikė.

Kai kurios savivaldybės, kurios neturi patvirtintos Kompleksiškai teikiamos pagalbos tvarkos nurodė, kad:

- reikalingą pagalbą vaikams (šeimoms) teikia pedagoginės psichologinės tarnybos (Toliau - PPT) specialistai ir vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos tarnybos (toliau - VRSART) (2 savivaldybės) arba,

- šeimoms teikiamos pagalbos į namus, dienos socialinės globos paslaugos (1 savivaldybė);

- šeimoms, auginančioms neįgalius vaikus, kurioms trūksta socialinių įgūdžių ir reikalinga pagalba auginant vaikus, padeda socialiniai darbuotojai, kurie rengia socialinio darbo su šeima planus bei bendradarbiauja su organizacijomis, specialistais, siekiant užsibrėžtų tikslų (2 savivaldybės);

- pagalbą vaikui ir šeimoms teikia savivaldybės vaiko gerovės komisija (1 savivaldybė).

Savivaldybės nurodė, kad nors tarpinstitucinės komandos nėra, vyksta tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Tik viena savivaldybė, kurioje nėra patvirtintos Kompleksiškai teikiamos pagalbos tvarkos nurodė, kad planuojama tvarką priimti ir įsteigti tarpinstitucinę komandą (Skuodo r. sav.)

Nors kai kuriose savivaldybėse yra patvirtinta Kompleksiškai teikiamos pagalbos tvarka, kai kurios jų nurodė, kad dar nebuvo atvejų, kuomet komanda būtų teikusi kompleksiskai teikiamą pagalbą, pvz., Alytaus rajono savivaldybėje, nors tvarka galioja nuo 2012-04-27, kitose – taip pat tik pavieniai atvejai: Kalvarijos r. sav. – 2013 m. – 1 atvejis, 2014 m. – 2 atvejai, Kazlų Rūdos sav. nuo 2012 m. – gautas tik 1 prašymas (skirti ikimokyklinį ugdymą), Kelmės savivaldybėje – negauta nė vieno prašymo nuo 2012 m.

Manytina, kad savivaldybės galimai skiria nepakankamai dėmesio informacijos viešinimui apie šias paslaugas. Kai kurios savivaldybės nurodė, kokiomis priemonėmis viešina informaciją apie teikiamas paslaugas, pvz., Šilutės rajono savivaldybė nurodė, kad tarpinstitucinė komanda organizuoja mobilios komandos išvykas į seniūnijas, supažindina šeimas su kompleksiskai teikiamos pagalbos privalumais, psichologinės, specialiosios pedagoginės pagalbos 1-7 metų vaikams galimybėmis; rengia diskusijas įstaigų vadovams, seniūnams, socialiniams darbuotojams dėl problemų, kylančių administruojant ir teikiant paslaugas socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, teikia informaciją šeimoms, auginančioms ikimokyklinio, priešmokyklinio amžiaus vaikus, apie švietimo pagalbą, teikiamas sveikatos priežiūros paslaugas, socialinę paramą; Šilutės rajono švietimo pagalbos tarnyba organizuoja šviečiamąją veiklą tėvams ir specialistams. Lazdijų rajono savivaldybės administracija nurodė, kad organizuojami susitikimai šeimoms rajono seniūnijose, kartu su socialiniais partneriais šeimoms pateikiama informacija apie galimybes gauti švietimo, sveikatos priežiūros, socialines paslaugas vaikams, atsakoma į dažnai kylančius klausimus, kaip prižiūrėti ir ugdyti vaikus, kaip spręsti vaikų ir kitų šeimos narių bendravimo problemas, kaip tvarkyti formalumus, susijusius su socialine parama, kurią šeima gali gauti, kaip padėti vaikui turinčiam raidos vystymosi problemų, kaip atpažinti vaikų psichologines problemas, pan.

Manytina, kad savivaldybės darbuotojai galimai susiduria ir su žinių stokos problema, nes organizuojant paslaugas būtinas ne vienos srities išmanymas – socialinės, švietimo, sveikatos, vaiko teisių apsaugos, kt. Kaip nurodė Vilniaus rajono savivaldybės administracija, pirmieji

kompleksiškai teikiamos pagalbos projekto vykdymo metai buvo mokymosi, buvo daug neaiškumų, nežinojimas, kaip pradėti veiklą, kaip atrasti vaikus, kaip pasiūlyti paslaugas, pagalbą ir pan. Situacija tapo aiškesnė, kai koordinatorius su seniūnijų socialiniais darbuotojais pradėjo mokymus, kuriuos organizavo Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras; informacijos sklaida buvo pagrindinė ir labai svarbi užduotis, seniūnijos socialiniai darbuotojai darbui su socialinės rizikos šeimomis daug prisidėjo vaikų (atvejų) paieškoje, intensyviai skleidė informaciją savo seniūnijoje, institucijose su kuriomis bendradarbiaujama, kartą per mėnesį vyksta susitikimai su socialiniais darbuotojais, aptariamoms problemoms sprendimo būdai, paslaugų teikimas ir organizavimas.

Iš kai kurių savivaldybių pateiktų atsakymų pastebėtina, kad neretais atvejais pagrindinė ar viena tarpinstitucinio koordinatoriaus veiklos sričių buvo vaikų nukreipimas į ikimokyklinio ugdymo įstaigą, į grupę, skirtą vaikams turintiems specialiųjų poreikių, ir jų pavėžėjimo organizavimas (Rokiškis, Varėna, Vilniaus miestas). Pvz. Vilniaus mieste, savivaldybės pateiktais duomenimis, 2014 m. į Vilniaus miesto vaiko gerovės komisiją kreipėsi 52 pareiškėjai dėl privalomo ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo teikimo; privalomas ikimokyklinis ugdymas, administracijos direktoriaus įsakymu, skirtas 22 vaikams, privalomas priešmokyklinis ugdymas skirtas 1 vaikui.

9.2. Sunkumai, su kuriais susiduriama savivaldybėse organizuojant kompleksiškai teikiamą pagalbą

Dalis savivaldybių nurodė, kad organizuojant kompleksiškai teikiamą pagalbą susiduriama su problemomis tuo aspektu, kad nėra atskiro tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus, kuris organizuotų pagalbą, ši funkcija priskiriama Švietimo (dažniausiai) ar kurio kito skyriaus specialistui, pedagoginės psichologinės tarnybos darbuotojui. Pvz., Pagėgių rajono savivaldybė nurodė, kad nors tvarka, kuria remiantis yra teikiama kompleksiškai teikiama pagalba, yra, nuolatinės tarpinstitucinės komandos nėra.

Savivaldybės, kuriose yra patvirtinta Kompleksiškai teikiamos pagalbos tvarka, teigė, kad ir toliau planuojama vykdyti Programą ateityje. Kupiškio savivaldybė nurodė, kad šiuo metu pagal konkursą finansuojamo tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus funkcijos galimai bus perduotos Kultūros ir švietimo skyriaus specialistui. Švenčionių savivaldybė nurodė, kad pasibaigus ES programos „ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtra“ finansavimui, koordinatoriaus etatas dėl lėšų trūkumo nebus finansuojamas savivaldybės lėšomis, bet kompleksiškai teikiamos pagalbos organizavimas šeimoms bus tęsiamas.

10 savivaldybių nurodė, kad siekiant suteikti visapusišką kompleksiškai teikiamą pagalbą šeimoms, susiduriama su pavėžėjimo problema – teisės aktai nenumato ikimokyklinio amžiaus vaikų pavėžėjimo, transportas nepritaikytas ir (ar) tam neskiriamos lėšos, tai riboja vaikų iš atokesnių vietovių ugdymo galimybes.

1 savivaldybė nurodė, kad tarpinstitucinės komandos veikloje dirbantiems specialistams nėra mokamas atlyginimas, specialistai kartais stokoja laiko ar jėgų pagalbos teikimui. Taip pat pasitaiko tokių tėvų prašymų (dėl vietos darželyje), kurių padėti išpildyti nėra realių galimybių.

Sunkumų organizuojant pagalbą kyla tuomet, kai tėvai nepripažįsta, kad jų šeimai reikalinga pagalba, todėl tarpinstitucinės komandos nariai siekia su šeimomis palaikyti glaudesnę ryšį ir ieškoti tinkamų sprendimo galimybių.

Kita nurodyta problema - ikimokyklinio ugdymo įstaigose nėra sveikatos priežiūros specialistų, todėl jei vaikas turi rimtesnių sveikatos sutrikimų, negalima tokio vaiko ugdyti ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Vilniaus rajono savivaldybės administracijos teigimu, nėra teisės aktų, kurie numatytų įvairių sričių specialistų bendrus veiksmus, sprendžiant problemą, reikalaujančią kompleksinių įvairių sričių specialistų žinių ir koordinuotų veiksmų.

Apibendrinant išskirtini šie savivaldybių patiriami sunkumai, organizuojant kompleksiškai teikiamą pagalbą:

- tėvų atsisakymas siūlomos paslaugos (apsiribojant tik konsultacijomis);
- sritis nefinansuojama iš valstybės biudžeto, todėl trūksta lėšų, siekiant įgyvendinti su kompleksiškai teikiamos pagalbos teikimu susijusias priemones;

- reikia surinkti/parengti daug dokumentų, todėl ilgai užtrunkama, kol vaikas gauna konkrečią pagalbą;
- tikslų duomenų apie vaikus, nelankančius ikimokyklinio ugdymo įstaigos stoka, nėra suderinamumo tarp įvairių institucijų turimų duomenų bazių (jų duomenys skiriasi) ar/ir nėra prieigos prie šių bazių; gyventojai išvykstantys į užsienį nedeklaruoja kartu išvykstančių vaikų išvykimo;
- nepatenkinamas ikimokyklinio ugdymo vaikų ugdymosi poreikis;
- ikimokyklinio amžiaus vaikų pavėžėjimo finansavimo nebuvimas, ypatingai aktualios kaimo vietovėse gyvenančių vaikų pavėžėjimo į ugdymo įstaigas problemos;
- ikimokyklinio ugdymo įstaigose nėra sveikatos priežiūros specialistų.

9.3. Savivaldybių administracijų teikti siūlymai, tobulinant kompleksiskai teikiamos pagalbos užtikrinimą:

- supaprastinti paslaugų gavimo procedūrą (dokumentų rinkimo/parengimo kontekste);
- skirti finansavimą valstybės biudžeto lėšomis;
- peržiūrėti atitinkamus teisės aktus ir įtvirtinti ikimokyklinio amžiaus vaikų nemokamą pavėžėjimą į ugdymo įstaigas (geltonųjų autobusiukų programa darželiams).

10. Socialinės reabilitacijos paslaugos vaikams su negalia (jų šeimoms) savivaldybėse

Savivaldybėms buvo pateikiami klausimai, susiję su socialinės reabilitacijos paslaugų vykdymu – kokie nustatyti savivaldybės prioritetai šių paslaugų finansavimo projektams, kokios socialinės reabilitacijos paslaugos vaikams (jų šeimoms) buvo remiamos savivaldybėje, kokia dalis lėšų skiriama vaikų / jų šeimų projektų finansavimui lyginant su suaugusiųjų (arba kokia dalis gavėjų yra vaikai). Taip pat buvo prašoma pareikšti nuomonę dėl praktinių problemų finansuojant socialinės reabilitacijos projektus.

Pastebėtina, kad dalis savivaldybių pažymėjo, socialinės reabilitacijos projektai neįgaliesiems bendruomenėje daugiausiai skirti suaugusiems, projektai, kurie būtų skirti išskirtinai tik vaikams su negalia ir jų šeimoms teikiami retai, dažnai vaikai yra bendroje tikslinėje grupėje su suaugusiais. Pvz., ne vienoje (Biržų, Neringos, Palangos, Plungės, Skuodo, Širvintų, Trakų) savivaldybėje socialinės reabilitacijos paslaugos vaikams per pastaruosius kelerius metus nebuvo remiamos, nes parengti projektai skirti tik suaugusiems neįgaliesiems, arba į projektus įtraukti tik keli vaikai.

Tik kelios savivaldybės yra (praėjusiais metais buvo) numačiusios prioritetą finansuoti projektus vaikams, tačiau pažymėtina, kad apskritai ir kiti gavėjai (pagal amžių, negalios pobūdį), numatant prioritetus, išskiriami retai, prioritetai dažniausiai išskiriami pagal veiklos pobūdį (socialinių įgūdžių ugdymas, užimtumas ir pan.), vietą (kaimo teritorijoje gyvenantiems) ar kitus kriterijus. Pastebėti keli atvejai, kad kai kurios savivaldybės buvo numačiusios prioritetą teikti projektams, kuriuose organizuojamos veiklos (paslaugos) vaikams, tačiau tarp gavėjų vaikai sudarė mažą dalį (pvz., pateiktas 1 projektas savivaldybėje), finansavimas sudarė tik 5 proc. visų projektų finansavimo. Galimas to paaiškinimas, jog organizacijos, atstovaujančios neįgaliesiems, nėra aktyvios sprendžiant vaikų su negalia klausimus.

Tarp savivaldybių, atsakiusių, jog nebūtų tikslinga nustatyti konkrečią dalį socialinės reabilitacijos projektų finansavimo (30 savivaldybių), nurodė, kad organizacijos, kurioms skiriamas finansavimas, yra pakankamai kompetentingos pačios paskirstyti lėšas, organizacijos gali įvertinti paslaugų poreikį atskiroms gavėjų grupėms, reikia sudaryti galimybę pačiai organizacijai, teikiančiai paslaugas bendruomenės nariams ir geriausiai žinančiai poreikius, spręsti lėšų paskirstymą veikloms, o ne varžyti ir įpareigoti. Taip pat buvo pažymėta, kad savivaldybėje gali neatsirasti organizacijos, kuri teiktų projektą, skirtą tik vaikams, t.y. nebus poreikio skirti visas numatytas lėšas šiai tikslinei grupei. Be to, kiekviena savivaldybė, žinodama poreikius, gali kaip prioritetinę gavėjų grupę numatyti vaikus, tuo paskatindama organizacijas teikti projektus vaikams. Toks finansavimo modelis būtų netinkamas ypač mažose savivaldybėse, kur dažnai viena organizacija kuruoja ir neįgalių vaikų, ir suaugusiųjų klausimus, juos kaip tikslinės grupės atstovus bendrai įtraukia į savo projektus. Nevyriausybinų organizacijų nuomone, numačius konkrečią

finansavimo dalį būtų pažeistas lygiateisiškumo principas. Konkrečios finansavimo dalies nustatymas apsunkintų rašančius projektus dėl kaimo vietovėse gyvenančių neįgaliųjų, kur neįgaliųjų vaikų skaičius nedidelis.

Taip pat buvo nurodyta, kad tam tikros finansavimo dalies procentais nustatymas apribotų organizacijas, kadangi yra tokių organizacijų, kurios skiria didesnę savo lėšų dalį paslaugoms vaikams. Išskyrus finansavimą vaikams ir suaugusiems, būtų teikiami 2 projektai, o teikti du projektus neleidžia galiojantis tvarkos aprašas.

Tik nedaugelis savivaldybių (7) nurodė, kad tikslinga skirti konkrečią dalį finansavimo projektams, skirtiems vaikų su negalia socialinei reabilitacijai. Nustačius privalomą finansavimo dalį, projektų teikėjai būtų labiau suinteresuoti į savo veiklas pritraukti daugiau neįgaliųjų vaikų ir jų šeimų, planuoti jiems skirtas paslaugas bei veiklas.

Savivaldybės (9), nurodžiusios, kad tikslinga parengti atskirą aprašo dalį, skirtą vaikų socialinės reabilitacijos paslaugų projektų finansavimui nurodė šiuos motyvus: vaikų poreikius reikia tenkinti finansuojant ir teikiant įvairesnes paslaugas, tokias kaip, fizinės medicinos ir reabilitacijos, sveikatos stiprinimo, užimtumo, kultūrinių renginių lankymo, stovyklų finansavimo, aplinkos pritaikymo, atokvėpio paslaugų šeimai teikimo. Tai padėtų projektų vertinimo komisijai tikslingiau įvertinti ir atrinkti pateiktus projektus.

Atsižvelgiant į savivaldybių pateiktus atsakymus, sudėtinga išskirti, kokia vidutiniškai dalis socialinės reabilitacijos paslaugų finansavimo tenka vaikams ir jų šeimoms, tačiau pastebėtina, kad skiriama lėšų dalis labai įvairi – kai kuriose savivaldybėse nebuvo teikiama nė vieno projekto, skirto vaikams (jų šeimoms), arba teikiamuose projektuose dalyvavo mažai vaikų ir finansavimas buvo nedidelis, pvz., 0,03 proc. – Rokiškio rajono, 0,06 proc. – Telšių rajono, mažiau nei 1 proc. – Jurbarko rajono savivaldybėse. Tačiau kitose savivaldybėse finansavimui skiriama žymiai daugiau lėšų – pvz., 35 proc. Klaipėdos rajono, 28 proc. Šalčininkų rajono, 23 proc. Visagino rajono savivaldybėse.

Pažymėtina, kad remiantis Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo tvarkos aprašo priedais, organizacijos turi teikti ketvirčio ataskaitas savivaldybei, kuriose turi būti nurodomi pasiekti rezultatai, t.y., kiek paslaugų gavėjų buvo suteiktos paslaugos – suaugusiųjų neįgaliųjų, neįgaliųjų vaikų bei šeimos narių, tačiau finansavimas atskiroms gavėjų grupėms nėra išskiriamas. Kai kurios savivaldybės nurodė, kad tarp paslaugų gavėjų vaikais sudarė 7-8 proc. – Mažeikių rajono savivaldybė, 2 proc. – Pasvalio rajono savivaldybė, 5,9 proc. – Utenos rajono savivaldybė, 10 proc. – Vilniaus miesto savivaldybė (pastebėtina, kad remiantis statistika, vaikai sudaro 6 proc. visų neįgaliųjų Lietuvoje). Kitose savivaldybėse į projektų veiklą buvo įtraukti tik keletas vaikų – pvz., 2 vaikai – Širvintų rajono savivaldybė, 5 vaikai – Švenčionių rajono savivaldybė, 4 vaikai – Trakų rajono savivaldybė.

Remiantis Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis⁷ apie socialinės reabilitacijos projektų įgyvendinimą 2014 metais, įgyvendinant Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems projektus naudą gavo 36713 asmenų, iš jų 32812 neįgaliųjų (30843 suaugę neįgalieji ir 1969 neįgalūs vaikai) ir 3901 šeimos narys. Pastebėtina, kad vaikai sudarė 6 proc. visų neįgaliųjų, gavusių socialinės reabilitacijos paslaugas, tai atitinka bendrą vaikų ir suaugusiųjų su negalia santykį.

Savivaldybių pateiktos *pastabos dėl Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo tvarkos aprašo (toliau – Aprašas), patvirtinto socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-07-20 įsakymu Nr. A1-345, bei jo įgyvendinimo:*

- Aprašas per daug griežtai reglamentuoja tikslinės grupės dalyvių skaičių, nurodoma, kad visose neįgaliųjų organizacijose lankosi neįgalūs vaikai, bet jų nėra tiek, kad socialinės reabilitacijos projektą įgyvendinanti organizacija galėtų surinkti visą tikslinę grupę neįgaliųjų vaikų;

- Aprašas, neįgaliųjų organizacijų teigimu, gana sudėtingas, organizacijos dažnai sunku teisingai suprasti Tvarkos aprašo reikalavimus;

- tikslinga išsamiau apibrėžti socialinės reabilitacijos paslaugų sampratą; trūksta konkretnio paaiškinimo dėl neįgaliųjų socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo,

⁷ <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Paslaugu-projektu-igyvendinimas-2014-m.pdf>

palaikymo ir atkūrimo veiklos (neįgaliųjų socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas, palaikymas ar atkūrimas gali būti traktuojamas kaip socialinės paslaugos, o ne socialinės reabilitacijos paslaugos); susiduriama su problemomis, kurią paslaugą galima finansuoti, kurios ne, todėl tikslus paslaugų pavadinimų sąrašas palengvintų paraiškų rašymą ir vertinimą;

- tikslinga išplėsti projektų remiamų veiklų sąrašą; galimai leisti organizacijoms teikti ir socialines paslaugas;

- tikslinga numatyti paslaugų efektyvumo vertinimą;

- savivaldybei galėtų būti suteikta daugiau galimybių organizuoti neįgaliųjų organizacijos veiklas pagal savivaldybės gyventojų poreikį;

- atsižvelgiant į tai, kad socialinės reabilitacijos projektų finansavimo paraiškas teikia tos pačios asociacijos, siūlytina numatyti paraiškas teikti ne vieneriems metams, o finansuoti tęstinius projektus 2-3 metus;

- neįgaliųjų organizacijoms sunkiai sekasi išpildyti reikalavimą vykdyti reguliarias paslaugas (veiklas), nes vaikai lanko ugdymo įstaigas, turi sveikatos negalavimų, todėl organizacijoms sunku numatyti paslaugų teikimo reguliarumą, kurio reikalauja Aprašas.

- atsiradus socialinės reabilitacijos paslaugų projektų finansavimo konkursui, neliko socialinių paslaugų finansavimo per neįgaliųjų organizacijų projektų finansavimo konkursus, dalis organizacijų pajėgios teikti socialines paslaugas neįgaliesiems. Neįgaliųjų organizacijų projektų finansavimo konkursas turėtų susidėti iš dviejų dalių: socialinės reabilitacijos paslaugoms ir socialinėms paslaugoms teikti;

- finansavimą teikti tiesiogiai iš Neįgaliųjų reikalų departamento, šiuo metu savivaldybei „primestos“ pareigos ir atsakomybė, organizacijos nepatenkintos savivaldybės kišimusi į jų veiklą; tikslinga nustatyti konkretų procentą nuo bendros projekto vertės darbo užmokesčiui, kanceliariinėms ir ryšio paslaugoms; taip pat organizacijos skundžiasi, jog finansavimą naujo projekto įgyvendinimui gauna vėlai – kovo mėn., todėl turi trumpinti planuojamos veiklos laikotarpį;

- nurodoma, jog neįgaliųjų organizacijoms daug neaiškumų kyla dėl paslaugai teikti reikalingų priemonių įsigijimo, maitinimo paslaugų, projekto vykdytojų laiko apskaitos ir paslaugų teikimo laiko; tikslinga padidinti galimybes organizacijoms įsigyti priemones ar ilgalaikį turtą, kuris tiesiogiai būtų naudojamas teikiant paslaugas;

- sunkumai dėl transporto finansavimo – kaimiškose vietovėse sunku pritraukti neįgaliuosius į užsiėmimus, nes trūksta transporto paslaugos, pagal projektą įstaiga negali pirkti transporto priemonės, tik apmokėti už pravažiuotą kelią, už nuosavo automobilio amortizaciją negali būti apmokama; tik sudarius panaudos sutartį su darbuotoju, turinčiu transporto priemonę galima apmokėti kuro išlaidas.

11. Vaikų su negalia ugdymas

Vaikų su negalia ugdymas yra viena sričių, dėl kurių tinkamo įgyvendinimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunama daugiausiai skundų vaiko su negalia teisių užtikrinimo kontekste. Ši tema yra plati ir apima tiek visapusiškos ir efektyvios švietimo pagalbos teikimo, klasių formavimo mokyklose, tiek ugdymo proceso, aplinkos pritaikymo bei kitus aspektus. Atsižvelgiant į tai, savivaldybių buvo prašoma pateikti informaciją įvairiais aspektais – ikimokyklinio ugdymo prieinamumo, švietimo pagalbos užtikrinimo, nesimokančių vaikų, ugdymo įstaigos pritaikymo ir kitais klausimais.

11.1. Ikimokyklinis ugdymas

Dauguma savivaldybių nurodė, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo(si) poreikiai patenkinami, daugumoje savivaldybių specialiųjų ikimokyklinio ugdymo įstaigų nėra, vaikai integruojami į bendrąsias ugdymo grupes, kuriose dirba švietimo pagalbos specialistai – mokytojų (auklėtojų) padėjėjai, logopedai, specialieji pedagogai, psichologai.

Kai kuriose savivaldybėse ikimokyklinio ugdymo paslaugas teikia specialiosios įstaigos ar mokyklų ugdymo skyriai, pvz., Anykščių sav. (A. Baranausko pagr. mokyklos specialiojo ugdymo skyrius-daugiafunkcinis centras), Ignalinos sav. (Ignalinos „Šaltinėlio“ mokykla), Kauno mieste (2

regos, klausos sutrikimus turintiems vaikams, 2 sanatorinio tipo ikimokyklinio ugdymo įstaigos, skirtos lėtiniais somatiniais sutrikimais, kvėpavimo sistemos ligomis, 1 – astma, alergijomis ir kt. sergantiems vaikams, Kauno vaikų reabilitacijos centras – įvairiapusių raidos sutrikimus turintiems vaikams), Kauno rajone (Kačerginės daugiafunkcinis centras), Šiaulių m., Tauragės sav. (Tauragės Vaikų reabilitacijos centre-mokykloje „Pušėlė“), Telšių sav. (Telšių vaikų su negale centras), Ukmergėje („Ryto“ specialioji mokykla), Vilniaus miesto sav. (3 specialieji darželiai).

Kai kuriose savivaldybėse formuojamos specialios grupės specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams ikimokyklinio ugdymo (arba pagrindinio ugdymo) įstaigose, jas gali lankyti didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai arba vaikai, turintys tam tikrų sveikatos sutrikimų, tokių kaip kvėpavimo takų, alerginių, kalbos ir kalbėjimo, judesio ir padėties, intelekto bei kompleksiniai sutrikimai (Anykščių, Elektrėnų, Jonavos, Joniškio, Kauno miesto, Kelmės, Kretingos, Kupiškio, Marijampolės, Pakruojo, Pasvalio, Plungės, Rokiškio, Skuodo, Šakių, Šiaulių miesto, Šiaulių raj., Šilutės, Vilkaviškio, Vilniaus miesto savivaldybėse), čia taip pat dirba švietimo pagalbos ir kiti specialistai (masažistai, judesio ir korekcijos mokytojai, socialiniai darbuotojai).

Savivaldybių administracijos nurodė, kad specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams savivaldybėse organizuojamas pavėžėjimas į ugdymo įstaigas.

Daugumos savivaldybių pateiktais duomenimis, ikimokyklinio ugdymo vaikų poreikiai tenkinami: savivaldybės turi pakankamai ikimokyklinio ugdymo įstaigų/grupių, kuriose tenkinami specialiųjų ugdymosi vaikų poreikiai, yra pritaikyta ugdymo aplinka, pan. Vienoje (Visagino) savivaldybėje planuojama sudaryti darbo grupę specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo ir pagalbos jiems poreikio nuodugnesnei analizei atlikti bei siūlymams parengti, kaip optimaliau organizuoti šią pagalbą

Tik keletas savivaldybių (Kėdainių, Kretingos, Molėtų, Visagino) nurodė, kad ikimokyklinio ugdymo poreikiai nėra visiškai patenkinami. Viena priežasčių – neteikiamos surdopedagogų, tiflopedagogų paslaugos, šių specialistų ikimokyklinės įstaigos neturi, todėl su šiais vaikais dirba specialieji pedagogai ir logopedai. Šiems vaikams sulaukus mokyklinio amžiaus, planuojama juos ugdyti Vilniaus aklųjų ir silpnaregių ugdymo centre. Viena savivaldybių nurodė, jog ikimokyklinio ugdymo įstaigose trūksta ir kitų specialistų – lopšeliuose-darželiuose dirba tik logopedai, kurie dėl darbo krūvio negali suteikti pagalbos 3-5 metų amžiaus vaikams (pagalba teikiama 5-6 metų vaikams, siekiant minimaliai vaiką parengti mokyklai), iš dalies dėl šios priežasties ne visi vaikai ištiriami nuosekliai, todėl dalis vaikų negauna pagalbos. Taip pat buvo nurodyta problema, jog grupių auklėtojams trūksta kompetencijos laiku identifikuoti specialiuosius ugdymosi poreikius ar/ir tėvai nenori, kad jų vaikas būtų pripažintas kaip turintis specialiųjų ugdymosi poreikių. Kai kuriose ikimokyklinio ugdymo įstaigose neteikiama reikalinga psichologo, soc. pedagogo, spec. pedagogo pagalba.

Išanalizavus savivaldybių pateiktus duomenis dėl ikimokyklinio amžiaus vaikų savivaldybėje ir lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigas skaičių, matyti, kad didelė dalis neįgalių ikimokyklinio amžiaus vaikų vis dėl to ugdomi namuose, pvz. Kėdainiuose – įstaigose ugdoma 38 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų su negalia (23 iš 60), Elektrėnuose – 25 proc. (6 iš 24 vaikų); Kauno rajone – 20 proc. (31 iš 155), Klaipėdos rajone – 34 proc. (25 iš 74), Šiaulių rajono – 47 proc. (37 iš 72), Šilalės - 4 proc. (1 iš 28)., Vilniaus rajone – 22 proc. (22 iš 99). Kai kurios savivaldybės nurodė, kad pagal poreikį ikimokyklinio amžiaus vaikams, kurie nelanko švietimo įstaigos, švietimo pagalba teikiama rajono švietimo pagalbos įstaigoje.

Kai kurios savivaldybės nurodė, jog priimant vaikus į ikimokyklines įstaigas neįgaliesiems taikomas pirmumas ir 50 proc. mažinamas mokestis už išlaikymą.

Savivaldybių buvo taip pat klausiami klausimai dėl vaikų ugdymosi poreikių tenkinimo, jei savivaldybėje nėra institucijų, galinčių teikti ikimokyklinį ugdymą vaikui su negalia. 1 iš savivaldybių nurodė, kad klausimai nėra sprendžiami, kelios savivaldybės nurodė, kad tuomet reikalinga paslauga perkama iš kitų, dažniausiai didesnių, kaimyninių savivaldybių įstaigų.

11.2. Mokyklinis ugdymas

Dauguma savivaldybių nurodė, kad mokyklinio amžiaus neįgaliųjų vaikų ugdymo poreikiai patenkinami. Savivaldybių mokyklose vaikams teikiama specialioji pedagoginė, specialioji, socialinė pedagoginė, psichologinė pagalba.

Poreikiui esant, vaikai nukreipiami į kitą savivaldybę – pvz., Birštono savivaldybė nurodė, kad 4 vaikai, turintys sunkų neįgalumo lygį, mokosi Prienų „Revuonos“ pagrindinės mokyklos specialiojo ugdymo skyriuje, Biržų rajono kai kurie vaikai su psichine ar proto negalia mokosi kaimyninio rajono Pasvalio specialiojoje mokykloje, nes rajone specialiosios mokyklos nėra, ta pati padėtis yra Elektrėnų savivaldybėje – vyresnio amžiaus vaikams rekomenduojama Kaišiadorių specialioji mokykla, Neringos savivaldybės vaikams – Klaipėdos ar kitų savivaldybių įstaigos. Kauno rajone nėra specializuotų ugdymo įstaigų akliesiems ir kurtiesiems, turintys šias negales vaikai naudojami Kauno miesto specializuotų įstaigų paslaugomis, Kazlų Rūdos savivaldybėje gyvenantys sunkių sutrikimų (kitų nei intelekto) vaikai ugdomi kitų savivaldybių specializuotose ugdymo įstaigose, Kelmės rajono vaikams, turintiems žymių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų rekomenduojama ugdytis Šiaulių logopedinėje mokykloje, o vaikai, turintys judesio ir padėties sutrikimų, nukreipiami į Šiaulių sanatorinę mokyklą. Kai kuriose kitose savivaldybėse, kurios neturi specialių ugdymo įstaigų, gyvenantys vaikai taip pat (tėvams pageidaujant ar nukreipus) ugdomi kitose savivaldybėse (Pagėgių rajono vaikai – Tauragės r. Skaudvilės specialiojoje mokykloje, Šiaulių rajono – Šiaulių mieste, Vilniaus rajono – Vilniaus mieste).

Vaikai, turintys kitas negalias nei intelekto ir įvairiapusių raidos sutrikimų, ugdomi specializuotose pagal negalią (regos ir klausos) apskrities ir šalies mokyklose.

Kai kurios savivaldybės nurodė, jog mokyklinio amžiaus vaikų poreikiai nėra tenkinami dėl specialistų trūkumo. Kėdainių rajono savivaldybės administracija nurodė, jog nėra visiškai tenkinami mokinių, turinčių negalią dėl klausos sutrikimų poreikiai, nes nėra dirbančių specialistų (surdopedagogų). Kretingos rajono savivaldybėje taip pat mokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi poreikiai nėra tenkinami visiškai, nes nėra specialistų, dirbančių su vaikais, turinčiais regos ir klausos negalias. Pasvalio rajono savivaldybės mokyklose trūksta psichologų, problema sprendžiama mokykloms bendradarbiaujant su savivaldybės Švietimo pagalbos tarnyba.

Savivaldybių pateiktais duomenimis, vaikai dažniausiai yra integruojami į bendrųjų mokyklų bendrąsias klases. Taip pat steigiamos specialiosios klasės bendrosiose mokyklose, specialiojo ugdymo skyriai (Akmenės, Alytaus miesto, Anykščių, Biržų, Druskininkų, Jonavos, Joniškio, Klaipėdos rajono, Kretingos, Kupiškio, Marijampolės, Palangos, Prienų, Radviliškio, Šalčininkų, Šilalės, Švenčionių, Trakų, Vilniaus miesto, Vilniaus rajono, Visagino savivaldybės).

Specialiosios mokyklos ar specialieji ugdymo centrai yra Akmenės, Alytaus miesto, Alytaus rajono, Joniškio, Jurbarko, Kaišiadorių, Kauno miesto, Kazlų Rūdos, Mažeikių, Molėtų, Pakruojo, Plungės, Rokiškio, Šakių, Šalčininkų, Šiaulių miesto, Tauragės, Telšių, Ukmergės, Varėnos, Vilkaviškio, Vilniaus miesto savivaldybėse.

Socialinių įgūdžių ugdymo programas nurodė vykdančios Akmenės, Ignalinos, Jonavos, Kaišiadorių, Kelmės, Kupiškio, Marijampolės, Plungės, Visagino savivaldybių mokyklos, tačiau ši informacija nėra tiksli (visapusiška).

11.3. Nesimokymas

Savivaldybių buvo prašoma pateikti informaciją, kiek yra nesimokančių pagal privalomo ugdymo programas vaikų su negalia, taip pat kiek yra nesimokančių vaikų virš 16 metų, kokios jų nesimokymo priežastys bei kokių priemonių imasi savivaldybės institucijos, kad šių vaikų teisės į mokymąsi būtų įgyvendintos.

Savivaldybių duomenimis, pagal privalomo ugdymo programas nesimoko 52 vaikai su negalia. Dažniausiai nurodomos priežastys – sunkus neįgalumas ar visiška negalia (tačiau pažymėtina, kad yra nesimokančių dėl vidutinio ir lengvo neįgalumo), žymus intelekto sutrikimas ir kompleksinės negalios (viena savivaldybė nurodė, jog pagal medikų pateiktus medicininius pažymėjimus, vaikai turi sunkų neįgalumo lygį, nuolatinės slaugos poreikį ir yra „nemokytini“, kita savivaldybė – „atsižvelgus į gydytojų komisijos išvadas, dėl sunkios ligos vaikai nėra mokomi“). Keletas savivaldybių nurodė, kad tėvai griežtai atsisako leisti vaikus į ugdymo įstaigas, nors rajone ugdytis neįgaliems vaikams yra sudarytos visos sąlygos (nenurodė, kokių priemonių imasi privalomam vaikų ugdymui užtikrinti) arba tėvai nusprendžia nebeleisti vaiko į mokyklą dėl pablogėjusios vaiko sveikatos, tačiau nenurodoma, kodėl nesprenžiamas klausimas dėl ugdymo namuose (2 savivaldybių atvejai).

57 savivaldybės nenurodė, kokių priemonių imasi savivaldybės institucijos, kad vaikai su negalia mokytųsi/būtų mokomi. Viena savivaldybių, kaip priemonę dėl privalomo vaikų ugdymo nurodė, jog vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai yra informavę vaikų tėvus apie galimybes jų vaikams ugdytis rajono bendrojo ugdymo mokyklų specialiosiose klasėse. Kitoje savivaldybėje – tėvams siūlyta psichologo konsultacija pedagoginėje psichologinėje tarnyboje, kurios tėvai atsisakė. Dar vienoje savivaldybėje nurodė tokias vykdytas priemones – vaikai aplankyti namuose tarpinstitucinio koordinatoriaus bei įstaigos vadovo, bendrauta su tėvais, siūlyta pavėžėjimo į ugdymo įstaigą pagalba, tačiau tėvai atsisakė, motyvuodami, kad jų vaikų būklė yra sunki.

10 savivaldybių nurodė, jog neturi ir nekaupia duomenų apie savivaldybėje nesimokančius vaikus su negalia pagal privalomo ugdymo programas (vienos savivaldybės teigimu, tai yra konfidenciali informacija). 16 savivaldybių nurodė neturinčios duomenų apie nesimokančius virš 16 metų vaikus su negalia. Kelios savivaldybės nurodė Švietimo įstatymo nuostatą, jog vaikai 16 metų negali nutraukti mokymosi pagal privalomo švietimo programas („mokslas privalomas tik iki 16 metų“).

Savivaldybės nurodė, kad yra žinoma 30 vaikų su negalia virš 16 metų (16 savivaldybių nurodė, kad duomenų neturi arba nekaupia). Kaip dažniausios nesimokančiųjų virš 16 metų priežastys taip pat nurodoma sunki negalia, pablogėjusi sveikata, taip pat asmeninės priežastys. Tačiau pastebėtina, kad nesimokančių virš 16 metų yra įvairios negalios lygio vaikų. Yra atvejų, kai suėjus 16 metų, tėvai nebeleidžia vaikų į ugdymo įstaigas, nors sąlygos sudarytos (pvz., vienu atveju buvo nurodyta, kad lengvos negalios 16 m. vaiko į mokyklą neleidžia mama). Dažnai nurodoma ir tai, kad mokiniai, baigę 10 klasių, neketina mokytis kitur. Taip pat yra žinoma problema, jog baigus pagrindinį ugdymą, sutrikusio intelekto vaikams, yra mažai pasirinkimo galimybių tęsti ugdymą (profesinį mokymą ar specialiųjų ugdymosi įgūdžių programas) – pvz., Biržų savivaldybė nurodė, kad Biržų technologijos ir verslo mokymo centre socialinių įgūdžių ugdymo programos grupės nebuvo suformuotos, nes nesusirinko reikiamas vaikų skaičius. Yra ir tokių atvejų, kai romų mergaitė, baigusi 7 klases, ištekėjo ir išvyko gyventi kitur. Dar viena mergina augina vaiką.

Remiantis Švietimo informacinių technologijų centro prie Švietimo ir mokslo ministerijos pateiktais duomenimis⁸, 2013-10-01 dėl negalios nesimokė 95 vaikai (remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis – 82, tačiau pažymėtina, kad dalis savivaldybių duomenų neturi) – 55 gyvenantys kaime, 40 - mieste. Pagal privalomo ugdymo programas nesimoko 63 vaikai – 34 gyvenantys kaime, 29 - mieste.

11.4. Aplinkos pritaikymas

Savivaldybių buvo prašoma pateikti informaciją, ar pritaikytos jų teritorijoje ugdymo įstaigos vaikų su negalia poreikiams, kaip pritaikytos, kokia dalis (proc.) ugdymo įstaigų pritaikytos, kaip sprendžiami ugdymo įstaigų pritaikymo klausimai (kokie pritaikymo terminai, savivaldybėje patvirtinta finansavimo tvarka, pan.). Taip pat buvo prašoma atsakyti, ar renovuotose per pastaruosius metus mokyklose buvo pritaikyta aplinka neįgaliųjų vaikų poreikiams ir kaip pritaikyta.

Ne visos savivaldybės pateikė prašomą informaciją apie ugdymo įstaigos aplinkos pritaikymą, todėl neįmanoma apibendrinti duomenų. Iš pateiktų atsakymų (17 savivaldybių) vidutiniškai yra 32 % pritaikytų mokyklų savivaldybėse (nuo 7 % Vilkaviškyje iki 90 % Zarasuose). Kai kurios savivaldybės atsakė, jog mokyklos pritaikytos, tačiau nenurodė kaip pritaikytos, kokia dalis mokyklų pritaikyta. Taip pat iš atsakymų sudėtinga spręsti apie tinkamą pritaikymą – pvz., viena savivaldybė (viena didesniųjų miestų) nurodo, kad ugdymo įstaigos yra pritaikytos vaikų su negalia poreikiams: prie dviejų mokyklų yra įrengtos nuovažos, vienoje gimnazijoje yra įrengtas liftas, kita savivaldybė nurodė, kad mokyklos pritaikytos – dalyje mokyklų įrengti pandusai, pritaikyti tualetai, 2 mokyklose įrengti keltuvai, trečia savivaldybė nurodė, jos teritorijoje ugdymo įstaigos pritaikytos „pagal poreikį ir galimybes“. Iš savivaldybių atsakymų pastebėtina, kad dažniausiai kaip pritaikymo pavyzdžiai nurodomos specialiosios mokyklos ar

⁸ Švietimo informacinių technologijų centro prie Švietimo ir mokslo ministerijos 2015-01-13 raštas Nr. E-22

specialieji ugdymo centrai, taip pat pastebėtina, kad dažniau sudėtingesnė situacija kaimuose nei miestuose.

Tik kelios savivaldybės atsakė, kaip sprendžiami (būtų sprendžiami) ugdymo įstaigos pritaikymo klausimai, nurodydamos, kad atsiradus poreikiui, pritaikymas būtų sprendžiamas neatidėliotinai, arba ugdymas būtų organizuojamas pirmajame mokyklos aukšte. Telšių rajono savivaldybė nurodė, kad dėl mokyklų aplinkos pritaikymo neįgaliems klausimai sprendžiami kompleksiskai – kai įstaigoje atliekami remonto darbai, tuo pačiu pritaikoma aplinka ir neįgaliems vaikams arba pagal mokyklų direktorių gautus prašymus dėl pritaikymo neįgaliems vaikams. Visagino savivaldybė nurodė, jog aplinkos pritaikymas neįgaliesiems vykdomas įgyvendinant Ignalinos programos (finansinis instrumentas, skirtas IAE eksploatavimo nutraukimui ir su juo susijusioms priemonėms remti) projektą „Visagino savivaldybės viešųjų pastatų energijos efektyvumo didinimas“.

Iš gautų duomenų matyti, kad kai kuriose mažesnėse savivaldybėse yra po vieną mokyklą, pilnai pritaikytą neįgaliųjų vaikų poreikiams. Kitose ugdymo įstaigose, kuriose keltuvų vaikų su negalia patekimui į kitus aukštus nėra, ugdymo procesas tokiems mokiniams yra organizuojamas pirmuose aukštuose esančiose klasėse. Dauguma savivaldybių nurodė, kad jų mokyklos pritaikytos iš dalies – pvz., yra įvažiavimai neįgaliesiems; yra įrengti pandusai ir pritaikyti tualetai, tačiau nėra lifto bei galimybės vaikams patekti į kitus aukštus (vienos savivaldybės pavyzdys: 82 % mokyklų yra pandusai, pritaikyti tualetai, 18 % - yra liftai, keltuvai).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 202-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtintoje Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programoje nurodyta, kad „Mokyklų (bendrojo ugdymo, specialiųjų, aukštųjų) ir kitų švietimo įstaigų aplinka nepritaikyta neįgaliesiems. Naudojant 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinę paramą, Lietuvoje renovuota apie 300 mokyklų, tačiau jų aplinka nebuvo pritaikyta neįgaliųjų poreikiams. Neįgaliems (specialiųjų ugdymosi poreikių) mokiniams nėra užtikrintos lygios galimybės mokytis drauge su bendraamžiais jiems palankioje, prieinamoje aplinkoje. Dėl nepritaiktos mokyklų aplinkos neįgaliesiems, kuriems nustatytas sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis (ypač turintiems judėjimo funkcijos sutrikimų), dažniausiai skiriamas mokymas namuose“.

Teisės aktai numato pareigą specialiesiems neįgaliųjų poreikiams pritaikyti tik naujai projektuojamus, statomus, rekonstruojamus pastatus arba kapitališkai rekonstruojamus. Mokyklų renovacija buvo siekiama energetinio taupumo, todėl į neįgaliųjų poreikius ne visuomet buvo atsižvelgta.

Kauno miesto savivaldybė nurodė, kad ugdymo įstaigų pastatai buvo pritaikyti neįgaliųjų poreikiams tose įstaigose, kuriose 2009-2014 metais buvo įgyvendinami Europos Sąjungos finansuojami investiciniai projektai, rengiant techninius projektus kartu buvo projektuojami ir sprendiniai dėl pastatų pritaikymo neįgaliųjų poreikiams, kadangi pritaikymas neįgaliųjų poreikiams buvo netinkama finansuoti veikla ES lėšomis, lėšas šiems darbas skyrė Kauno miesto savivaldybė.

Ankščių, Druskininkų, Kauno rajono, Šiaulių miesto, Šiaulių rajono, Šilutės, Utenos, Vilniaus miesto savivaldybės nurodė, kad renovuotose per pastaruosius metus mokyklose aplinka buvo pritaikyta: įrengti pandusai, pritaikyti tualetai, įrengti keltuvai ar liftai.

Dalis savivaldybių nurodė, kad šiuo metu renovuojamose mokyklose bus atlikti aplinkos pritaikymo neįgaliesiems darbai. Vienoje savivaldybėje renovuojamoje gimnazijoje numatyta įrengti pandusą (kyla abejonių dėl kitų erdvių pritaikymo).

Iš kitų savivaldybių atsakymų matyti, kad renovuojant pastatus aplinka nebuvo pritaikyta, arba pritaikyta tik specialiosiose mokyklose ar mokyklose, kuriose yra specialiosios klasės, arba pritaikyta tik dalinai (pvz., įrengtas liftas ir pritaikyti laiptai, tik pritaikyti laiptai, tik įrengti pandusai, pandusas ir sanitariniai mazgai).

Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012-09-26 įsakymo Nr. V-1405 „Dėl mokinių mokymo stacionarinėje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje ir namuose organizavimo tvarkos aprašo“ 15 punktu, atskirais atvejais (kol mokykloje bus pritaikyta mokymo vieta ir sudarytos kitos būtinos higienos sąlygos ar pan.) mokymą namie mokiniui, turinčiam įgimtų ar įgytų sutrikimų, pagal pedagoginės psichologinės tarnybos ar švietimo pagalbos tarnybos rekomendaciją gali skirti mokyklos savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija

(valstybinės mokyklos – biudžetinės įstaigos), savivaldybės vykdomoji institucija ar jos įgaliotas asmuo (savivaldybės mokyklos – biudžetinės įstaigos), savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija (dalyvių susirinkimas) (valstybinės ir savivaldybės mokyklos – viešosios įstaigos), savininkas (dalyvių susirinkimas) (nevalstybinės mokyklos). Tokiu atveju, mokymas namie skiriamas ne ilgesniam kaip 12 mėnesių laikotarpiui. Tyrimo metu taip pat buvo siekiama ištirti, ar savivaldybės naudojami šia nuostata bei kaip skubiai pritaiko aplinką vaikui. Minėta nuostata nurodė pasinaudojusios 4 savivaldybės: Klaipėdos rajono savivaldybė (3 vaikai), Molėtų (2 vaikai), Radviliškio (3 vaikai), tačiau nenurodė, per kiek laiko planuojama pritaikyti aplinką, kaip sprendžiami pritaikymo klausimai; Šilalės savivaldybė nurodė, kad atsiradus poreikiui, aplinka pritaikoma per pusmetį.

11. 5. Pavėžėjimas į ugdymo įstaigas

Dauguma savivaldybių pateiktoje informacijoje nurodė, jog neįgalių vaikų pavėžėjimas į ugdymo įstaigas užtikrinamas tinkamai. Vaikai į ugdymo įstaigas pavežami mokykliniais (geltonaisiais) autobusiukais, ugdymo įstaigų transportu, taip pat vaikus atveža patys tėvai. Mokinių važiavimo į ugdymo įstaigas išlaidos kompensuojamos savivaldybėse nustatyta transporto išlaidų kompensavimo tvarka. Kai kurios savivaldybės nurodė, jog neįgalių vaikų susisiekimo su ugdymo įstaiga užtikrinimas sprendžiamas sudarant galimybes apsigyventi mokyklos bendrabutyje.

Kai kurios savivaldybės pateiktoje informacijoje nurodė, jog organizuojant neįgalių vaikų pavėžėjimą į ugdymo įstaigas, esama problemų:

- Anykščių rajono savivaldybė: kadangi į specialiojo ugdymo skyrių – daugiafunkcij centrą priimami vaikai iš viso rajono, kartais iškyla problemų dėl mokinių pavėžėjimo, nes pavežami mokiniai būna iš priešingų rajono pakraščių (trūksta transporto ir lėšų pavėžėjimui).

- Biržų rajono savivaldybė: pavėžėjimo poreikis tenkinamas iš dalies, neįgaliųjų vaikų pavėžėjimą į ugdymo įstaigas vykdo Biržų rajono socialinių paslaugų centras pavėžėjimui skirtu transportu.

- Palangos savivaldybė: Baltijos pagrindinė mokykla turi geltonąjį autobusiuką, skirtą specialiųjų poreikių mokinių pavėžėjimui. Visi neįgalieji iš Palangos bei kitų savivaldybių pavežami į Baltijos pagrindinę mokyklą ir atgal, finansavimas skiriamas iš savivaldybės biudžeto, tačiau šis autobusas yra pasenęs, jį reiktų keisti nauju.

- Panevėžio miesto savivaldybė: neįgaliųjų vaikų pavėžėjimui specialiosios įstaigos turi 3 geltonuosius autobusiukus ir 4 mikroautobusus, pritaikytus pavėžėti neįgaliuosius. Poreikis patenkinamas iš dalies, nes vienai specialiajai įstaigai reikalinga nauja transporto priemonė.

- Pasvalio rajono savivaldybė: vaikų su negalia pavėžėjimo poreikis tenkinamas iš dalies. Trūksta specialaus mokyklinio autobuso, pritaikyto neįgalių vaikų vežiojimui.

11. 6. Neįgalių vaikų dalyvavimas savivaldybės remiamose vasaros poilsio veiklose

Iš savivaldybių pateiktų duomenų apie vaikus su negalia dalyvavusius savivaldybių remiamose vasaros poilsio veiklose (programose) matyti, kad kai kurios savivaldybėse (viso 8) nebuvo skirta savivaldybės biudžeto lėšų vaikų vasaros poilsio organizavimui apskritai, 11 savivaldybių į pateiktą klausimą neatsakė, 8 savivaldybės nurodė, jog lėšų vaikų vasaros poilsio organizavimui buvo skirta, tačiau nėra sukaupti duomenys apie minimose programose dalyvavusiu neįgalius vaikus, likusios savivaldybės pateikė duomenis, iš kurių matyti, jog vaikų su negalia vasaros poilsio programose buvo užimta labai nedaug (skirtingose savivaldybėse nuo 1 vaiko iki 109 vaiko: Alytaus rajono savivaldybė nurodė, jog dalyvavo 1 vaikas su negalia, Jonavos rajono savivaldybė – 4, Joniškio rajono savivaldybė – 6, Kelmės rajono savivaldybė – 10, Kauno miesto savivaldybė – 14, Kėdainių rajono savivaldybė – 9, Marijampolės savivaldybė – 14, Radviliškio rajono savivaldybė – 14, Akmenės rajono savivaldybė – 32, Alytaus miesto savivaldybė – 39, Vilniaus miesto savivaldybė – 62, Vilkaviškio rajono savivaldybė – 34, Šiaulių miesto savivaldybė – 109 ir pan.).

11. 7. Probleminės sritys švietimo srityje

Tarp probleminių sričių, kurias apibendrintai remiantis savivaldybių atsakymais galima išskirti, būtų šios:

- *Specialistų trūkumas* (nurodė 13 savivaldybių) – trūksta kai kurių pagalbos mokiniui (šeimai) specialistų: logopedų, bendrųjų specialiųjų pedagogų bei tiflopedagogų ir surgopedagogų,

psichologų, mokytojų padėjėjų, taip pat medicininio personalo: kineziterapeuto, ergoterapeutų, bendrosios praktikos slaugytojo. Nurodoma, jog susiduriama su problemomis ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus su kompleksine negalia, nes užtikrinti jų poreikius būtina didelė specialistų komanda, pritaikyta individualizuota ugdymo problema.

- *Mokytojų patirties trūkumas*, dirbant su vaikais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių – nurodė 1 savivaldybę.

- *Nepritaikyta aplinka* – nurodė 1 savivaldybę.

- *Trūkumai dėl socialinių įgūdžių programos įgyvendinimo* – viena savivaldybė išreiškė pastebėjimą, kad būtų tikslinga numatyti mažesnę asmenų skaičių tokioje klasėje, nes nesusidaro grupės/klasės ir tolesnis vaikų mokymas nevyksta.

- *Finansinės problemos / netobula „mokinio krepšelio“ metodika* - nurodė 9 savivaldybės: dėl finansinių problemų yra trukdžių infrastruktūros įrengimui, geresnių ugdymo sąlygų sudarymui, žmogiškųjų išteklių užtikrinimui. Savivaldybių buvo nurodyta, kad mokyklose padidėjo skaičius mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimus bei kompleksinę negalią, turimų krepšelio lėšų nepakanka, kad mokyklos galėtų turėti reikiamą mokytojų padėjėjų pareigybių skaičių. Taip pat buvo nurodoma, kad trūksta lėšų įsigyti kompensacinės technikos, mokomųjų stalo žaidimų ir kitų priemonių darbui pamokoje ar laisvalaikio; priemonės yra pakankamai brangios ir įstaigoms iš mokinio krepšelio neužtenka lėšų jas įsigyti. Pvz., vienos savivaldybės atsakyme nurodoma, kad dėl lėšų stygiaus mokykloje skirta tik 1,6 mokytojų padėjėjo etato, nors rajono pedagoginė psichologinė tarnyba tokią specialiąją pagalbą yra rekomendavusi 13 mokinių. Dėl mokinio krepšelio lėšų trūkumo ne visos mokyklos įsteigia specialiojo pedagogo, logopedo ar kitus būtinus etatus ir kitose savivaldybėse.

- *Per didelis specialistų darbo krūvis* – 1 savivaldybė nurodė, jog dėl didelio vaikų skaičiaus normos specialistams (logopedams, specialiesiems pedagogams) nėra galimybės 4-5 kartus per savaitę individualizuoti veiklą vaikams su negalia pagal pedagoginės psichologinės tarnybos rekomendacijas.

- *Nėra vadovėlių darbui su specialiųjų poreikių mokiniais arba trūksta kokybiškų, pritaikytų mokymo priemonių, programų* – nurodė 3 savivaldybės.

- *Ugdymo problemas dėl išorinių veiksnių* nurodė 2 savivaldybės – sudėtinga organizuoti keliones, išvykas, nes tokiems vaikams kelioniniai autobusai nėra pritaikyti, vis dar sudėtinga pateikti į muziejų, parodų rūmų, laisvalaikio centrų patalpas, nes jie nepritaikyti arba tik iš dalies pritaikyti tokiems vaikams. Pastebima, kad reikėtų atkreipti daugiau dėmesio į neįgaliuosius organizuojant įvairias sporto varžybas ir kitus masinius renginius, kad jiems būtų kuo mažiau problemų patekti į šiuos renginius ir juos stebėti. Taip pat pastebima, kad jei judėjimo negalią turintiems žmonėms sąlygos jau sukurtos (ar pakankamai geros), tai akliesiems jas dar reikėtų pagerinti.

- *Galimos problemos dėl ikimokyklinio ugdymo prieinamumo* 1 savivaldybėje (nes yra didelis bendras laukiančiųjų eilėje į ikimokyklinio ugdymo įstaigą vaikų skaičius).

- Taip pat savivaldybių atsakymuose teigiama, kad vis dar susiduriama su *neigiama visuomenės (bei atskirų asmenų) reakcija* į negalią turinčius vaikus.

- Neįgalius vaikus auginančios šeimos ne visada informuoja ugdymo įstaigas apie jas lankančių vaikų neįgalumą, kas sukelia problemų tinkamai organizuojant ugdymą (1 savivaldybė).

Problemų kyla vadinamose „žiedinėse“ savivaldybėse, nes sunku patenkinti viso rajono vaikų poreikius: daliai gyventojų yra nepatogu ugdyti savo vaikus rajono dalyje, kurioje yra sukoncentruotos specializuotos ugdymo įstaigos.

Viena savivaldybė nurodė problemą dėl kaimiškose atokiose teritorijose gyvenančių vaikų su negalia atvežimo į specialiojo ugdymo įstaigą, tačiau nedetalizavo kaip pasireiškia ši problema.

15 savivaldybių nurodė neturinčios problemų dėl vaikų su negalia ugdymo, 23 savivaldybės informacijos nepateikė.

12. Būsto neįgaliesiems vaikams pritaikymas

Remiantis savivaldybių pateikta informacija, neįgalių vaikų būsto ir jo aplinkos pritaikymo poreikis iš esmės yra patenkinamas.

Pažymėtina, jog nemažoje dalyje savivaldybių (25 savivaldybės) per 2012-2014 metus būstas ir jo aplinka nebuvo pritaikyta nei vienam vaikui, likusioje dalyje savivaldybių (36 savivaldybės) būstas ir jo aplinkas per minėtą laikotarpį (2012-2014 metus) buvo pritaikyta nedideliam skaičiui neįgalių vaikų - nuo 1 iki 4 vaikų (išskyrus keletą savivaldybių, būstą ir jo aplinką pritaikiusių didesniai vaikų skaičiui) skirtingais metais. Daugiausia neįgalių vaikų būstas ir jo aplinka 2012-2014 metais buvo pritaikyta Vilniaus miesto savivaldybėje – 16, Trakų rajono savivaldybėje – 7, Mažeikių rajono savivaldybėje – 6, Kauno miesto savivaldybėje – 4, Klaipėdos miesto savivaldybėje – 4, Klaipėdos rajono savivaldybėje – 4, Šalčininkų rajono savivaldybėje – 4, Vilniaus rajono savivaldybėje – 4.

Dauguma savivaldybių pažymėjo, jog nors finansavimas neįgaliųjų būsto ir jo aplinkos pritaikymui yra nepakankamas, tačiau neįgalių vaikų poreikiai yra patenkinami, nes jiems yra teikiamas prioritetas⁹ ir tokie prašymai yra patenkinami pirmumo tvarka („Didžiausia problema yra palyginti nedidelis finansavimas iš valstybės biudžeto lėšų, nes būsto pritaikymo neįgaliesiems programa skirta visiems neįgaliesiems, turintiems judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimų. Neįgalių vaikų būsto pritaikymo poreikis yra patenkinamas, tačiau lieka nedaug lėšų patenkinti kitų neįgaliųjų būsto pritaikymo poreikį. Kitų problemų, teikiant būsto pritaikymo neįgaliesiems vaikams paslaugą, nepastebėta.“¹⁰).

Pagal daugumos savivaldybių pateiktus duomenis, neįgalių vaikų būsto ir jo aplinkos pritaikymas užtrunka apie 1-2 metus nuo prašymo pateikimo iki būsto ir jo aplinkos pritaikymo darbų pabaigos. Kai kurios savivaldybės nurodė trumpesnius terminus: Kelmės rajono savivaldybė – nuo 5 iki 8 mėnesių, Šilutės rajono savivaldybė – 11 mėnesių. Viena iš problemų, sąlygojančių pakankamai ilgus būsto ir jo aplinkos pritaikymo terminus, savivaldybės nurodė rangovų paiešką, taip pat nedideles pritaikomų būstų vertes („Neįgalieji gyvena senuose mediniuose nuosavuose namuose/daugiabučiuose, namo/būsto vertė neviršija būsto pritaikymo vertės. Senuose pastatuose nėra galimybės įrengti sanitarinius mazgus, nėra įrengto vandentiekio, nuotekų įrengimo.“¹¹).

13. Kitos sprendimų reikalaujančios problemos ir savivaldybių siūlymai dėl vaikų su negalia padėties gerinimo

Savivaldybių buvo prašyta informuoti apie praktikoje kylančias kitas problemas, užtikrinant vaikų su negalia teises savivaldybėje, pareikšti nuomonę dėl galimų sprendimo būdų, siekiant gerinti neįgaliųjų vaikų situaciją Lietuvoje. Į minėtą klausimą atsakė tik pusė savivaldybių, kai kurios likusiųjų nurodė, kad praktikoje išsprendžia visas kylančias problemas bendradarbiaujant arba su problemomis nesusiduria.

Tarp savivaldybių iškeltų problemų išskirtinos šios (skliausteliuose nurodoma skaičius savivaldybių, pažymėjusių šią problemą):

- **Sisteminės problemos**

- *Vieningos informacinės sistemos apie vaikams nustatytą neįgalumo lygį nebuvimas:* nurodoma, kad kol vaiką su negalia auginanti šeima nesikreipia dėl socialinių paslaugų, savivaldybė neturi galimybių nustatyti socialinių paslaugų poreikio, negali planuoti finansavimo socialinėms paslaugoms teikti (1 savivaldybė);

- *Sveikatos priežiūros paslaugų, vaistų kompensavimo klausimai:* ilgai tenka laukti konsultacijų pas medikus, nepakanka ortopedo paslaugų, ne visi vaistai kompensuojami, arba kompensuojama tik maža jų dalis (1 savivaldybė);

⁹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013-03-27 įsakymu Nr. A1-137 patvirtintas Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo 2013-2015 metais tvarkos aprašas.

¹⁰ Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų ir sveikatos departamento 2014-10-24 raštas Nr. A51-88600/14-(2.11.2.4-SR2)

¹¹ Švenčionių rajono savivaldybės administracijos 2014-10-16 raštas Nr. (4.12) 15-1972.

- *Techninės pagalbos priemonių klausimai*: nurodoma, kad valstybė kompensuoja tik paprasčiausias techninės pagalbos priemones, tačiau visos naujausios techninės pagalbos priemonės yra sunkiai pasiekiamos (1 savivaldybė);

- *Kompleksinės pagalbos teikimo mechanizmo trūkumai*: nurodoma, kad trūksta sukurto kompleksinės pagalbos mechanizmo (1 savivaldybė);

- **Finansinės problemos**

- *Savivaldybių finansavimo trūkumai*: nurodoma, kad dėl nepakankamo finansavimo neįmanoma suteikti neįgaliems vaikams kokybiškų ir savalaikių socialinių paslaugų bei pagalbos šių vaikų šeimoms (1 savivaldybė);

- **Organizacinės problemos**

- *Sunkumai dėl transporto, šių paslaugų organizavimo*: nurodomi šeimų patiriami sunkumai nuvykti į toli nuo gyvenamosios vietos esančias medicininės reabilitacijos paslaugas teikiančias įstaigas, kitas paslaugas teikiančias įstaigas ir dienos centrus; transporto priemonių trūkumas vaikų su negalia pavėžėjimui į ugdymo įstaigas; pritaikyto transporto vaikams vežti trūkumas; neišspręstas ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių ir sveikatos problemų pavėžėjimo į ugdymo įstaigą, kurioje dirba specialistai, klausimas (4 savivaldybės);

- **Nepakankama pagalba tėvams, tėvų nebendradarbiavimas, netinkamas rūpinimasis vaiko interesais**

- *Nepakankamas šeimų, auginančių vaikus su negalia, finansavimas*: dėl sunkios materialinės padėties ir didelių išlaidų neįgaliam vaikui, tėvai atsisako socialinių paslaugų, už kurias reikia mokėti (3 savivaldybės);

- *Socialinės rizikos šeimų tėvų netinkamai naudojamos išmokos vaikams su negalia*: nurodoma, kad socialinės rizikos šeimos, auginančios vaikus su negalia ir gaunančios šalpos pensijas neįgaliam vaikui arba priežiūros (pagalbos) ar slaugos išlaidų tikslines kompensacijas, kartais tas lėšas panaudoja ne pagal paskirtį, tačiau teisės aktai neleidžia šių išmokų panaudojimo kontroliuoti socialiniam darbuotojui, dirbančiam su socialinės rizikos šeima (3 savivaldybės);

- *Tėvų pasitraukimas iš darbo rinkos* (1 savivaldybė);

- *Nepakankamas tėvų supratimas apie vaikų poreikius, vengimas kreiptis pagalbos (neįgalumo nepriėmimas, nepilnavertiškumo jausmas, nepasitikėjimas), nebendradarbiavimas su socialinių paslaugų įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis* (4 savivaldybės);

- *Informacijos trūkumas tėvams, kaip auginti vaiką su negalia*: praktikoje pasitaiko atvejų, kai tėvai neigia vaiko negalią, nesiveda jo į visuomenę, nes trūksta žinių, kaip padėti vaikui (1 savivaldybė).

- **Paslaugų šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, ir vaikams trūkumas įvairiose srityse**

- *Psichologo pagalbos neprieinamumas*: nurodomas psichologo pagalbos trūkumas, ypač mažesniuose miesteliuose (3 savivaldybės);

- *Paslaugų trūkumas vaikams, turintiems psichikos sveikatos sutrikimų*: nurodoma, kad praktikoje sudėtinga tinkamai užtikrinti vaiko teises ir teisėtus interesus vaikams, kuriems nustatyti psichikos sveikatos sutrikimai, tačiau intelektas yra normalus; trūksta įstaigų, kuriose galėtų teikti ugdymo paslaugas, o tėvai, auginantys šiuos vaikus yra „perdege“, jiems būtina psichologinė pagalba, „atokvėpio“ paslaugos (2 savivaldybės);

- *Specializuotų įstaigų, centrų (vietų juose), specializuotų ugdymo įstaigų vaikams su negalia trūkumas*: specializuotose vaikų globos įstaigose, skirtose vaikams su psichine negalia, nėra vietų, todėl įprastuose vaikų globos namuose vaikai kelia pavojų sveikiems vaikams; savivaldybė neturi galimybių įkurti atskiras globos įstaigas tėvų globos netekusiems vaikams su negalia, nes poreikis nėra didelis, vaikai ir jaunuoliai, turintys intelekto sutrikimų, baigę pagrindinio ugdymo programą, tik teoriškai gali rinktis specialiąsias mokyklas ar įgyti profesiją, tokių mokyklų šalyje yra vienetai (5 savivaldybės);

- *Nepakankama integracija bendrosiose mokyklose*: nesteigiami mokytojo padėjėjai, nepakankama mokytojų kompetencija, sunkumai dirbti su skirtingų gebėjimų mokiniais; mokyklose esant mažam mokinių skaičiui ir trūkstant mokinio krepšelio lėšų, nėra galimybių ugdymo įstaigose

įsteigti pakankamai švietimo pagalbos darbuotojų etatų; mažai dėmesio skiriama specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymui karjerai ir profesiniam informavimui (2 savivaldybės);

- *Specialistų, galinčių dirbti su vaikais, trūkumas*: trūksta specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų (2 savivaldybės);

- *Priemonių (vadovėlių), kaip dirbti su specialiuoju (ugdymosi) poreikių vaikais trūkumas* (1 savivaldybė);

- *Kvalifikacijos tobulinimo paslaugų trūkumas dirbantiems su vaikais, turintiems įvairiapusių raidos (pvz., autizmo) sutrikimų*: nurodoma, kad trūksta nemokamų mokymų, o privačiai organizuojami kursai yra brangūs, įstaigoms trūksta lėšų (2 savivaldybės);

- *Nepritaikyta aplinka mokyklose*: dėl šios priežasties dalis vaikų su negalia mokomi namuose ir sunkiau integruojasi į visuomenę (2 savivaldybės);

- *Dėl kompleksinių reabilitacijos paslaugų finansavimo*: šiuo metu socialinės ir medicininės paslaugos negali būti finansuojamos kartu; kompleksinių paslaugų teikimas yra aktualus (1 savivaldybė);

- **Kitos problemos**

- *Dėl reikalingų įgyti licencijų, vaikų globos namuose augančiam vaikui nustatius neįgalumą*: jei globos namuose yra vaikų su negalia, turi būti steigiamas slaugytojo etatas, įrengtas slaugytojo kabinetas, reikalinga kita licencija, tačiau gauti licenciją globos namai neturi galimybių, perkelti vaiką su negalia ir išskirti brolius ir seseris būtų vaiko teisių pažeidimas. Savivaldybės manymu, tokiu atveju globos įstaigoms neturėtų būti keliamas reikalavimas gauti kitą licenciją (1 savivaldybė);

- *Dėl neįgalaus asmens poreikių vertinimo*: poreikis vertinamas pagal jo paties, artimųjų, socialinių darbuotojų prašymą (norint gauti socialines paslaugas ar kompleksinę pagalbą). Kiti neįgalūs asmenys nėra lankomi jų namuose, nes tai neregamentuoja teisės aktai, todėl nėra galimybės ištirti realų neįgaliųjų poreikį. Ši problema aktuali ir teikiant kompleksinę pagalbą vaikams, nes vadovaujantis aprašu, kompleksinė pagalba vaikams teikiama pagal tėvų prašymą arba socialinių darbuotojų poreikių vertinimą, o socialinis darbuotojas poreikius vertina pagal tėvų, artimųjų prašymą ir t.t.; jeigu tėvai ar artimieji piktnaudžiauja savo pareigomis, informacija ne visada laiku sužinoma (1 savivaldybė);

- *Naujų globėjų paieškos sunkumai*: neapibrėžta situacija, neaiškumas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų bendruomenėje programos kontekste, ar bus supaprastintos įvaikinimo procedūros, supaprastinti reikalavimai šeimynų steigimui (1 savivaldybė);

- *Viešosios aplinkos pritaikymo problemos* (2 savivaldybės);

- *Sunkumai užtikrinant veiksmingą ir kokybišką tarpinstitucinį bendradarbiavimą* (1 savivaldybė);

- *Diskriminacija, adaptacijos sunkumai, neigiamas požiūris į neįgalųjį kaip asmenybę visuomenėje* (4 savivaldybės);

- *Nepakankama nevyriausybiinių organizacijų pagalba ir veikla* (1 savivaldybė).

Savivaldybių nurodyti galimi problemų sprendimai:

- *Finansavimo modelio keitimas*: tarp siūlymų šiuo klausimu buvo tokie, kaip piniginių lėšų krepšelio vaikui su negalia įvedimas, valstybės dotacijos savivaldybėms visų (ne tik sunkią) negalią turinčių vaikų paslaugoms organizuoti (nurodoma, kad šių vaikų socialinės globos arba socialinės priežiūros kaina socialinių paslaugų įstaigose yra gerokai didesnė nei sunkią negalią turinčių vaikų) (2 savivaldybės);

- *Šeimų, auginančių vaikus su negalia, finansinės padėties gerinimas* (2 savivaldybės);

- *Faktiškai panaudotų transporto išlaidų kompensavimas tėvams* (1 savivaldybė);

- *Teisės aktų tobulinimas (Valstybinių šalpos išmokų įstatymo), numatant, kad socialinės rizikos šeimoms mokamos šalpos išmokos mokamos nepinigine forma* (2 savivaldybės);

- *Atskirų programų, skirtų neįgaliems vaikams, buvimas* (1 savivaldybė);

- *Projektų finansavimo konkursai, kuriuose būtų finansuojamos kompleksinių reabilitacijos paslaugų teikimas (pvz., socialinių ir medicininių)* (1 savivaldybė);

- *Kompleksiškai teikiamų pasaugų neįgaliam vaikui ir jo šeimai sistemos plėtojimas* (1 savivaldybė);
- *Pasaugų šeimoms, auginančioms vaikus su negalia tinklo plėtojimas, bendruomeninių pasaugų skatinimas* (2 savivaldybės);
- *Sveikatos priežiūros pasaugų teikimo, visiško prieinamumo tobulinimas*: savivaldybės pastebi, kad būtina ypatingą dėmesį skirti genetinėmis, onkologinėmis ligomis sergantiems vaikams; visos gydymo pasaugos, medikamentai, tyrimai turėtų būti nemokami, tėvai su neįgaliais vaikais visose įstaigos turėtų būti priimami be eilės (2 savivaldybės);
- *Tėvų, auginančių vaikus su negalia, informuotumo didinimas apie pasaugas*: siūloma prie gydymo įstaigų, kur šeimos dažniausiai lankosi, steigti socialinių darbuotojų etatus, kurie galėtų supažindinti asmenis su teikiamomis pasaugomis: socialinėmis, medicininėmis, reabilitacijos (1 savivaldybė);
- *Tėvų atsakomybės, jiems atsisakius vaiko gydymo, teisinio reglamentavimo tobulinimas* (1 savivaldybė);
- *Techninių pagalbos priemonių aprūpinimo tobulinimas* (1 savivaldybė);
- *Asmenų su negalia poreikio vertinimo tvarkos tobulinimas* (1 savivaldybė);
- *Specializuotų įstaigų, centrų vaikams, turintiems psichikos negalią, steigimas* (1 savivaldybė);
- *Specialistų kvalifikacijos tobulinimas*: nurodoma, kad darbe su įvairiapusių raidos sutrikimus turinčiais mokiniais reikėtų Švietimo ir mokslo ministerijos parengtos programos (1 savivaldybė);
- *Visuomenės švietimas, formuojant teigiamą požiūrį į vaiką su negalia* (1 savivaldybė);
- *Nevyriausybinių organizacijų veiklos stiprinimas, aktyvesnis dalyvavimas projektinėje veikloje* (2 savivaldybės);
- *Didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas popamokiniam laikotarpiui ir vasaros atostogų metu* (1 savivaldybė);
- *Neįgaliųjų reikalų kuravimas savivaldybėse*: siūloma, jog teisės aktuose būtų numatyta, kad kiekvienoje savivaldybėje, priklausomai nuo neįgaliųjų asmenų skaičiaus, būtų įsteigtas etatas kuruoti neįgaliųjų žmonių reikalus; 1 savivaldybė).

14. Neįgaliųjų organizacijos savivaldybėse, bendradarbiavimas su jomis

Atsižvelgiant į teisės aktuose numatytą savivaldybių atsakomybę už neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines pasaugas, sąlygų neįgaliesiems integruotis į bendruomenę sudarymą, bendradarbiavimą su neįgaliųjų asociacijomis, savivaldybėms buvo pateikiamas klausimas, kaip jos bendradarbiauja su organizacijomis, atstovaujančiomis neįgaliuosius.

Apibendrinus gautus atsakymus apie savivaldybių bendradarbiavimą su neįgaliųjų organizacijomis, sudėtinga spręsti apie bendradarbiavimo intensyvumą, formas, organizacijų įtraukimą į sprendimų priėmimą (Žr. priedą Nr. 7).

Pažymėtina, kad daugelis atsakiusių savivaldybių, nurodydamos, kaip pasireiškia bendradarbiavimo su neįgaliųjų organizacijomis formos, nurodė, kad remia organizacijų veiklą finansuodamos įvairius projektus (veiklos rėmimo, socialinės reabilitacijos, pan.) – tai nurodė 18 iš 27 atsakiusių į šį klausimą, tik nedaugelis (11) nurodė, kad įtraukia neįgaliųjų organizacijas į savivaldybės skyrių, komisijų veiklą, sprendžiant klausimus, susijusius su neįgaliaisiais, priimant sprendimus dėl problemų, kylančių administruojant bei teikiant socialines pasaugas, nustatant socialinių pasaugų poreikius, kt. (būsto pritaikymo neįgaliesiems komisija, Neįgaliųjų reikalų komisija), arba su organizacijomis diskutuojama, rengiami susitikimai, apskrito stalo diskusijos.

15. Nevyriausybinių organizacijų pastabos ir siūlymai dėl vaikų su negalia padėties

Atsižvelgiant į nevyriausybinių organizacijų sukauptą patirtį ir kompetenciją, organizuojant pasaugas žmonėms su negalia, vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė

nevyriausybinių organizacijų informuoti apie praktikoje kylančias problemas, užtikrinant vaikų teises savivaldybėse, bendradarbiavimą su savivaldybėmis ir pareikšti nuomonę dėl galimų sprendimo būdų, siekiant gerinti vaikų su negalia situaciją Lietuvoje. Iš 18 nevyriausybinių organizacijų, atsakymus pateikė 5, su viena organizacija (LPF „Algojimas“) problemos aptartos susitikimo metu.

Apibendrinant nevyriausybinių organizacijų, dirbančių dėl neįgaliųjų vaikų, pateiktas problemas, išskirtinos šios:

- komunikacijos, kompetencijos, dėmesio neįgaliųjų problemoms savivaldybėse stoka;
- informacijos stoka šeimoms apie savivaldybėje teikiamas paslaugas vaikams su negalia ir jų šeimoms;

- sunkumai užtikrinant specialiųjų poreikių vaikų ugdymą, ypač ikimokyklinį ugdymą (pavėžėjimo problemos, specialistų trūkumas, jų kompetencijos, ypač ugdant autizmo spektro, elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius vaikus, trūkumas, metodikų nebuvimas, popamokinio užimtumo neužtikrinimas, vaikui reikalingos švietimo pagalbos neužtikrinimas, kt.);

- Vaikų su negalia tėvų veiksmi/neveikimas, pažeidžiantys vaikų su negalia interesus (hipergloba, vaikų poreikių ignoravimas, atsisakymas pagalbos, vaiko ugdymosi poreikių įvertinimo, pan.);

- visuomenės netolerancija.

- Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, pasidalindama informacija apie pagrindines problemas, kurios kyla praktikoje užtikrinant vaikų turinčių proto negalią ir tėvų (globėjų) lygias galimybes bendradarbiaujant su savivaldybe, informavo, jog bendrija apėmė didelę dalį Lietuvos savivaldybių ir gali apibendrinti, jog dažniausiai kyla šios problemos:

- *Komunikacijos stoka.*

- *Savivaldybės tarnautojų kompetencijos stoka ir proto negalių turinčių vaikų tėvėlių ir globėjų diskriminacija.*

- *Problemos dėl užklasinės veiklos užtikrinimo.*

- Lietuvos sergančiųjų genetinėmis nervų-raumenų ligomis asociacija „Sraunija“ informavo apie šias praktikoje kylančias problemas:

- *Nepakankamas pedagoginės psichologinės tarnybos (toliau – PPT) funkcijų vykdymas.*

- *Informacijos apie mokyklas, galinčias priimti specialiųjų poreikių turinčius vaikus, nebuvimas.*

- *Nesilaikymas Švietimo įstatymo nuostatos, jog mokykla per metus laiko turi sudaryti sąlygas lankyti mokyklą pagal gyvenamąją vietą.*

- *Neįgalaus vaiko transportavimu ir jo išlaidomis turi pasirūpinti patys tėvai, nors įstatymo numatyta, jog tai savivaldybės pareiga.*

- *Neteisėtas mokytojų padėjėjų etatų ribojimas.*

- *Informacijos stoka apie ligas ir sindromus (ypač retus) mokyklos bendruomenėje.*

- Lietuvos šeimų, auginančių kurčius ir neįgirdinčius vaikus, bendrija Pagava informavo, kad organizuoja paslaugas kurčiams ir neįgirdintiems vaikams bei šeimoms, teikdama paraiškas ir įgyvendindama socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektus. Šiuo metu bendrija Pagava ir jos asocijuoti nariai įgyvendina projektus Vilniaus miesto, Vilniaus rajono, Kauno miesto ir Tauragės rajono savivaldybėse. Teikti paslaugas didesniai savivaldybių skaičiui tėvų, organizacija neturi galimybių, nes kurčiųjų vaikų skaičius yra palyginti nedidelis, kai kuriose savivaldybėse yra tik po keletą šeimų, auginančių klausos sutrikimą turinčius vaikus, ir čia nėra organizacijų, kurios galėtų savivaldybėms teikti projektus dėl finansavimo. Dėl to regionuose gyvenančios šeimos gauna daug mažiau reikiamų paslaugų. Šiuo metu susiduriama su šiomis pagrindinėmis problemomis:

- *trūksta mokytojų padėjėjų bendrojo lavinimo mokyklose, kur integruotai mokosi vaikai, turintys klausos negalią. Dėl nepakankamų lėšų savivaldybės negali skirti padėjėjų;*

- *per didelis vaikų skaičius grupėse / klasėse, kuriose mokosi sutrikusios klausos vaikai;*

- *labai maža klausos aparatų pirkimo kompensuojama suma* (kai tėvai savo lėšomis nuperka vaikui tinkamiausius, pagal jo klausos netekimo laipsnį parinktus ir konkrečiam vaikui pritaikytus geros kokybės klausos aparatus, valstybė kompensuoja apie 10% aparato kainos);

Labai aktuali problema, kad pradėjus 2014 m. įgyvendinti visuotinį naujagimių klausos patikrinimą, yra neišspręsti ankstyvosios reabilitacijos klausimai:

- *dėl aparatūros ir specialistų trūkumo susidaro eilės*, galutinė tiksli klausos diagnozė (ar vaikas turi klausos sutrikimą) kūdikiui nustatoma tik po 3-5 mėnesių;

- *nekuriami naujagimių su sutrikusia klausa duomenų bazė;*

- *neužtikrinama skubi kompleksinė specialistų pagalba šeimai*, kas ypač aktualu regionuose gyvenančioms šeimoms. Šiuo metu bendrija Pagava rengia pagalbos šeimai, kuri sužino, kad jų vaikas negirdi, modelį. Šiuo modeliu siekiama, kad iš karto po diagnozės vaikui nustatymo su šeima susisiektų mobili specialistų grupė ir jai suteiktų pirminę visapusišką informaciją ir pagalbą. Šios grupės darbe turėtų dalyvauti ugdymo, socialinės srities specialistai, tėvų organizacijų atstovai bei savivaldybėse dirbantys koordinatoriai, kurie galėtų palaikyti ryšį su šeima, bet vieni jie nepajėgūs suteikti reikalingos informacijos ir pagalbos šeimoms, auginančioms vaikus su klausos sutrikimais.

• Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga (toliau – LASS) nurodė, kad asociacija savitarpio pagalbai buria regėjimo negalios asmenis, atstovauja jų interesus ir gina teises. Nors LASS nariais gali būti tik 18 metų sulaukę asmenys, LASS pagal išgales rūpinasi ir regos negalią turinčiais vaikais.

Aktualios šios problemos:

- LASS kaip nevyriausybinė organizacija *negauna informacijos apie negalią turinčius vaikus*. Ją riboja duomenų apsaugos įstatymas, todėl nevyriausybinės organizacijos kaupiami duomenys, kurie beveik visad yra gaunami per pažįstamus, kaimynus, socialinius darbuotojus, yra labai netikslūs. LASS galėtų vykdyti daug neformalaus ugdymo programų, ypač integruotai besimokantiems neregiam ir silpnaregiams vaikams.

- Praėjusiais metais organizacijos iniciatyva buvo organizuota apskrito stalo diskusija, kurioje dalyvavo aklų vaikų mokytojai, socialiniai darbuotojai, tėvai. Buvo iškelta daug problemų, tokių kaip *specialistų stoka, alternatyvių vadovėlių, metodikų nebuvimas, tėvų hipergloba* ir panašiai. Visos minėtos problemos yra labai svarbios, jos labai atsiliepia kokybiškam švietimui, bet jos yra vienaip ar kitaip sprendžiamos. Pastebėti keli atvejai, kai neregijų ar stiprią regėjimo negalią turinčių tėvai *neleidžia atlikti vaiko specialiųjų poreikių įvertinimo*, kuris atliekamas PPT. Be tokio įvertinimo vaikas negali gauti jokios specialiosios pagalbos tiflopedagogo, o neregijui vaikui šio specialisto pagalba gyvybiškai būtina.

• Asociacija „Kitoks vaikas“, vienijanti autizmo spektro ir elgesio sutrikimus turinčių vaikų šeimas ir specialistus, autizmo sutrikimo korekcijai naudojančius taikomosios elgesio analizės terapiją, įvykdė asociacijos narių „Kitoks vaikas“ apklausą. Išskirtos šios probleminės sritys, pateikti siūlymai:

- *Informacijos stoka šeimoms apie galimybę kreiptis į savivaldybę ir joje teikiamas paslaugas neįgaliems*. Savivaldybėje atsakingi asmenys turėtų raštu informuoti šeimas, auginančias vaikus su negalia apie visas galimybes ir paslaugas, pagalbos priemones, kurias vykdo savivaldybė.

- *Ikimokyklinio ugdymo prieinamumas*. Šiame laikotarpyje visiems vaikams trūksta ikimokyklinio ugdymo paslaugų (ypač tai žymu didžiuosiuose miestuose). Tuo labiau su sunkumais susiduria neįgalūs vaikai – jiems ikimokyklinis ugdymas darosi mažiau prieinamas. Galimas sprendimas būtų ikimokyklinio krepšelio didinimas vaikams su negalia bei didesnė savivaldybių atsakomybė už specialiųjų grupių steigimą bei vaikų su negale ugdymo poreikių patenkinimą.

- *Pedagogų asistentų ikimokyklinėse ugdymo įstaigose problema*. Pagal galiojančius teisės aktus ikimokyklinėse ugdymo įstaigose negali būti steigiami pedagogo asistento etatai. Tai labai apsunkina ugdymą ir jei grupėje yra bent vienas išskirtinio elgesio vaikas (juo labiau, jei keli) neretai kyla didelis pavojus tiek negalę turinčiam vaikui, tiek kitiems vaikams. Galimas sprendimas – steigti ikimokyklinėse ugdymo įstaigose pedagogų asistentų etatus.

- *Pedagogų asistentų finansavimas*. Net jei pedagogų asistentų etatai yra steigiami, neretai ugdymo įstaiga tai turi daryti iš sutaupytų lėšų, nes jų finansavimas nėra numatytas. Galimas

sprendimas būtų reglamentuoti pedagogų asistentų finansavimą bei numatyti tam lėšas vaiko su negalia krepšelyje.

- *Ergoterapinės pagalbos teikimas.* Nors tokio tipo pagalba vis dar naujiena mūsų šalyje, tačiau yra nemažai paruoštų specialistų, kurie galėtų daug prisidėti padedant vaikams su negalia - didžioji jų dalis turi sensorinės integracijos problemų. Galimas šio klausimo sprendimas būtų ergoterapinio aspekto įtraukimas į PPT atliekamų specialiųjų poreikių įvertinimus, bei ergoterapeutų etatų steigimas ugdymo įstaigose, dirbančiose su specialiųjų poreikių vaikais (visų pirma - ikimokyklinėse).

- *Elgesio problemų valdymas.* Vaiko negalė neišvengiamai yra susijusi su jo pakitusiu elgesiu. Neretai tokio vaiko elgesys yra didelis iššūkis pedagogams. Mūsų šalies pedagogai yra prastai pasiruošę konstruktyviai reaguoti į netinkamą vaiko elgesį. Juo labiau, jie nesugeba tokiam vaiko elgesiui užbėgti už akių. Tokia šalies pedagogų pasiruošimo spraga pažeidžia vaikų (ne tik su negalia) teisę į saugų ugdymą. Galimas šio klausimo sprendimas būtų rimti ir atskaitingi (ne pagal išklaustyta valandas, o pagal įgytus įgūdžius) mokymai pedagogams, dirbantiems su vaikais su negalia.

- *Taikomosios elgesio analizės metodo sklaida.* Taikomoji elgesio analizė (ABA – Applied Behaviour Analysis) yra viena iš labiausiai pasaulinėje praktikoje pripažintų ir taikomų efektyvių metodų, padedant vaikams su negalia prisitaikyti visuomenėje tiek akademinio (profesinio), tiek socialiu aspektu. Tai, kad su šiuo metodu iki šiol nėra supažindinami šalies pedagoginių studijų studentai bei nėra galimybės jau dirbantiems pedagogams su juo susipažinti tęstinėse studijose, smarkiai apribojamos pedagogų galimybės padėti vaikams su negalia. Vaikai negauna tokios pagalbos, kuri turėtų būti prieinama šiuolaikinėje modernioje šalyje. Galimas sprendimo kelias – rekomenduoti universitetams šio tipo studijas garantuojant jų finansavimą (ypatingai tęstinėse studijose).

- *Stokojama specialistų, kurie būtų parengti dirbti su autizmo spektro, elgesio ir emocijų sutrikimais ikimokyklinėse ar priešmokyklinėse grupėse, pradinėje ir pagrindinėje mokyklose.* Pedagogai tobulina kvalifikaciją, tačiau Lietuvoje nėra parengtų mokytojų švietimo centruose seminarų, mokymų skirtų darbui su autizmo spektro sutrikimą, elgesio ir emocijų sutrikimą turinčiais vaikais. Jei negalios laipsnis nesunkus ir akivaizdžiai nesimato negalios, tai tokie vaikai priimami kaip „normalūs“ (aspergerio sindromas), ir bet koks jų netinkamas elgesys traktuojamas kaip chuliganizmas, pasityčiojimas ar dar kažkas panašaus. Mokyklos psichologai irgi nežino, kaip elgtis su tokiais vaikais.

- *Inkluzinės mokyklos perspektyva - būtina organizuoti mokyklų ir darželių tinklą, kuriame būtų galima integruoti kitokius vaikus į bendrojo lavinimo mokyklas ir darželius.* Tam, kad būtų vykdomas efektyvus ugdymas, taupomos lėšos, priėmus į ugdymo įstaigą kitokius vaikus, kurie turi rimtesnių elgesio ar kt. sutrikimų, nekalba, kad netrukdomai dirbti vieni kitiems, galima organizuoti atskiras 5-6 mokinių klases / grupes. O kitokie vaikai, vykdant socializaciją ir inkluziją būtų integruojami į dailės, muzikos ar kūno kultūros pamokas su kitais mokiniais. Įstaigos, priėmusios ugdyti kitokius vaikus, pačios pripažįsta, kad neturi tinkamai parengtų specialistų, stokoja žinių ir šalina kitokius vaikus iš ugdymo įstaigos.

- *Atokvėpio valandėlių organizavimo būtinybė ir galimybė.* Šeimos, auginančioms neįgalius vaikus, aprūpinamos tik neįgalumo pašalpa. Jokios pagalbos nėra suteikiama tėveliams. „Atokvėpio valandėles“, kuomet tėvams būtų galimybė palikti vaikus specialistams parai ar savaitgaliui, būtų ir psichologinė parama autizmo spektro sutrikimo vaiką auginančiai šeimai.

- *Savivaldybės turėtų žinoti ydingą ratą, kuriame sukasi šeima, vaikas, turintis sutrikimą ir mokykla.* Diagnozė autizmas dažnai yra sąmoningai arba nesąmoningai paslepiama po diagnoze „kompleksinis arba mišrus raidos sutrikimas“, tai daroma tam, kad kitoks vaikas turėtų galimybę būti ugdomu švietimo įstaigoje, vyktų jo socializacija. Tiesa, kad Lietuvoje tinkamai parengtų darbui su autizmu specialistų nėra. Kuo ankstesnė diagnostika, kuo ankstesnis intervencinis laikas, tuo efektyvesnė pagalba. Galioja asmens duomenų įstatymas, jis sunkina padėti, nes tėvai, siekdami, kad jų autizmo spektro sutrikimą turintis vaikas, lankyto ugdymo įstaigą ir būtų ugdomas, *nuslepia apie diagnozuotą autizmo sutrikimą.* Tuomet ugdymo įstaiga, priėmus tokį vaiką, neturėdama šiam sutrikimui ugdyti parengtų specialistų, tampa situacijos įkaite. Tėvai

reikalauja, kad autizmo spektro sutrikimą turintis vaikas būtų ugdomas, o specialistai neturi ugdymui tinkamo ir veiksmingo įrankio. Jei tai nespacializuota švietimo įstaiga, tai mokykla, kitokio vaiko tėvai, pats kitoks vaikas jaučia didelį mokyklos, klasės bendruomenės spaudimą – dėl elgesio ir emocijų sutrikimo, kuris yra autizmo spektro sutrikimą turinčio nuolatinis palydovas, vaikas trukdo kitiems, dezorganizuoja visą ugdymo sistemą, nes mokytojas neturi mokytojo asistento, o jei turi, asistentas nežino, ką daryti ir tiesiog pašalina tą vaiką iš pamokos, nuolat kviečia tėvus, kad šie pasiimtų autizmo spektro sutrikimą turintį mokinį iš ugdymo įstaigos. Mokykla nori padėti, bet neturi įrankio, nevaldo visame pasaulyje moksliskai įvertinto ir patvirtinto ABA metodo, kuris tinka autizmo, dauno sindromui, hiperkinetiniam elgesiui, netinkam socialiniam elgesiui tvarkyti, kad visi vaikai būtų ugdomi, netrukdytų vieni kitiems ir mokytojas atlikti savo pareigas. Elgesio-emocijų sutrikimo, hiperkinetinio sutrikimo, autizmo atvejų daugėja visame pasaulyje ir Lietuvoje. Pedagogams reikia pagalbos dabar, kaip ir kitokiems vaikams. Į asociaciją kreipiasi specialistai, pedagogai, psichologai, logopedai, socialiniai darbuotojai spec.pedagogai ir prašo pagalbos su metodika, nes nežino, nori, bet nemoka dirbti su kitokiais vaikais.

16. Iš skundo tyrimo metu gautos medžiagos bei to, kas nurodyta pažymos 1-15 punktuose, darytinės išvados:

16.1. Remiantis įstatymų leidėjo suteikta kompetencija, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, turėdamas informacijos apie pažeidimus, nenurodytus skunduose, savo iniciatyva pradėti tyrimą arba perduoti juos ištirti kitoms kompetentingoms valstybės institucijoms. Šis tyrimas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva buvo pradėtas atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų individualių skundų problematiką, neįgalius asmenis atstovaujančių organizacijų kreipimusis bei pranešimus visuomenės informavimo priemonėse apie neįgaliųjų vaikų problemas.

Dėl vaikų su negalia teisių ir valstybės įsipareigojimų

16.2. Lietuva yra prisijungusi prie ne vienos tarptautinės sutarties, deklaruojančios pagrindines socialines, ekonomines, pilietines ir politines žmogaus teises. Vaikas yra visų žmogaus teisių turėtojas, kartu esantis privilegijuotoje padėtyje dėl jo fizinio, emocinio ir protinio nebrandumo. Be visų bendrųjų tarptautinių dokumentų vaikų su negalia teisėms skirtos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos, Jungtinių Tautų Lygių galimybių neįgaliams žmonėms teikimo bendrųjų taisyklių bei kitų tarptautinių sutarčių nuostatos. Visi pastarieji dokumentai yra paremti vienu iš pagrindinių nediskriminavimo principu bei valstybės pozityvių įsipareigojimų prisiėmimo neįgaliųjų vaikų atžvilgiu nuostata.

Lietuvos Respublika, prisijungdama prie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, įsipareigojo, jog imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia - vaiko interesai. Valstybės dalyvės įsipareigojo teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamas į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imtis atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencijos 23 ir 27 straipsnių nuostatos įtvirtina psichiškai ir fiziškai neįgalaus vaiko teisę į pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje, vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams ir socialiniams vystymuisi, taip pat teisę į mokslą, kuris ugdytų jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras bei socialinę atsakomybę, sudarytų sąlygas asmenybei vystytis.

16.3. Kaip jau minėta anksčiau pažymoje, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas 2013-10-04 išnagrino Lietuvos Respublikos III ir IV jungtinius periodinius pranešimus apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą bei išreiškė rūpestį dėl nuolatinio visų vaikų diskriminavimo, tarp jų – nepatogioje padėtyje esančių vaikų, įskaitant negalią turinčius vaikus. Komitetas rekomendavo valstybei dalyvei imtis visų būtinų priemonių, kad teisės aktai, politika ir praktika atitiktų Konvencijos 23 ir 27 straipsnius, kad būtų veiksmingai ir be diskriminacijos tenkinami neįgaliųjų poreikiai.

16.4. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto komentarai naudojami kaip pagalbinė priemonė, atskleidžianti Vaiko teisių konvencijos normų turinį. Komitetas Bendrame komentare Nr. 9 „Dėl neįgaliųjų vaikų teisių“¹² valstybėms pateikia gaires bei rekomendacijas, kad jos galėtų imtis priemonių, atitinkančių Konvenciją ir užtikrinančių tinkamą vaikų su negalia teisių įgyvendinimą. Komitetas atkreipė dėmesį, kad bendruomenėse vis dar gajį socialinę stigmą, negatyvios nuostatos, klaidingos nuomonės ir plačiai paplitę prietarai dėl vaikų su negalia, kurie skatina šių vaikų nustūmimą į šalį. Siekiant to išvengti ir užkirsti tam kelią, Komitetas kaip vieną priemonių siūlo valstybėms narėms vykdyti sąmoningumo didinimo ir švietimo kampanijas, nukreiptas tiek į visą visuomenę, tiek į įvairias specialistų grupes.

Komiteto vertinimu, Konvencijos 23 straipsnio 1 dalis turi būti laikoma svarbiausiu principu įgyvendinant vaikų su negalia teises: vaikas su negalia turi gyventi pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Pagrindinė šio straipsnio dalies žinia – tai, kad vaikas turi būti įtrauktas į visuomenę. Tam skirtos priemonės įvairiose srityse – tiek švietimo, sveikatos paslaugų teikimo – turi būti aiškiai nukreiptos į maksimalią inkluziją. Siekiant įgyvendinti Konvencijos 23 straipsnio reikalavimus, būtina, kad valstybės dalyvės vystytų ir efektyviai įgyvendintų visapusišką politiką, pagrįstą veiksmų plano priemonėmis, kurios užtikrintų vaikui ir jo tėvams specialią globą ir paramą. Parama ir pagalba turi užtikrinti, kad vaikai su negalia galėtų efektyviai naudotis švietimo, lavinimo, sveikatos paslaugų, reabilitacijos paslaugų, pasiruošimo dirbti bei laisvalaikio galimybėmis.

Vaiko teisių komiteto nuomone, tam, kad valstybė tinkamai įgyvendintų savo įsipareigojimus, reikalinga nustatyti ir vystyti duomenų rinkimo mechanizmus, duomenys turi būti tikslūs bei standartizuoti ir atspindėti realią vaikų su negalia situaciją. Šio veiksnio reikšmė dažnai neįvertinama bei tam neteikiamas prioritetas, nors tai turi reikšmės ne tik imantis tam tikrų prevencijos priemonių, bet ir paskirstant išteklius, reikalingus finansuoti programas.

Vaiko teisių komitetas pastebėjo, kad įvairiose šalyse skirstant biudžetą, vaikams, o ypač vaikams su negalia, skiriama vis mažiau lėšų. Pastaraisiais dešimtmečiais vykdoma paslaugų decentralizacija, tačiau jos metu neturi būti sumažintas paslaugų teikimas, turi būti skiriamos pakankamos lėšos vaikų su negalia poreikiams užtikrinti, įskaitant specialistų kvalifikacijos tobulinimo programas, švietimo kampanijas, finansinę paramą šeimoms, socialinę apsaugą, pagalbą priemonės ir kitas paslaugas. Finansavimas turi užtikrinti vaikų ugdymą bendrosiose mokyklose, tarp tokių priemonių turėtų patekti ir mokyklų renovavimas, tuo suteikiant fizinį ugdymo prieinamumą vaikams su negalia.

Komitetas pažymėjo, kad nors pagalba vaikams su negalia yra Valstybės rūpestis, nevyriausybinių organizacijų dažnai įgyvendinta šias funkcijas be pagalbos, paramos ar Vyriausybės pripažinimo. Valstybės, Konvencijos narės, Komiteto skatinamos remti ir bendradarbiauti su nevyriausybėmis organizacijomis, įgalinti jas dalyvauti teikiant paslaugas vaikams su negalia bei užtikrinti jų veiklos atitikimą teisės aktų reikalavimams.

Minėtame Vaiko teisių komiteto Bendrame komentare „Dėl vaikų su negalia teisių“ yra ir kitų aktualių Lietuvai pastabų, kurios svarbios ir šio tyrimo kontekste, tokių kaip prieigos prie informacijos užtikrinimas, viešojo transporto ir infrastruktūros prieinamumas, visapusiška pagalba šeimoms, netekusių tėvų vaikų globa, inkluzinis švietimas ir kt.

16.5. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija Rec (2006)5 valstybėms narėms patvirtintas Europos Tarybos „Veiksmų planas skatinti žmonių, turinčių negalią, teises ir visapusišką dalyvavimą visuomenėje: žmonių, turinčių negalią, gyvenimo kokybės gerinimas Europoje 2006-2015“ skatina valstybes nares atsiliiepti į žmonių, turinčių negalią, poreikius, suteikiant jiems kokybiškas ir naujausias paslaugas bei sujungiant jau esamas priemones. Veiksmų planas palaiko ir skatina labai svarbią idėją, jog žmonių, turinčių negalią, ir jiems atstovaujančiųjų turi būti atsiklausiama, kaip interesų grupės, priimant sprendimus, kurie turi įtakos jų gyvenimui, nuo nacionalinės politikos formavimo iki individualesnių temų. Veiksmų plane išskirtos veiklos kryptys, kuriose valstybės turi įgyvendinti pagrindinius tikslus ir specifinius veiksmus: dalyvavimas

¹² Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto komentaras Nr. 9 „Dėl vaikų su negalia teisių“ http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC9_en.doc

kultūriniam gyvenime, informacija ir komunikacija, švietimas, sukurta aplinka, bendruomenės gyvenimas, rehabilitacija, socialinė apsauga, supratimo stiprinimas, kt.

Veiksmų plane pažymima, kad tarp Europos žmonių, turinčių negalią, yra tokių neįgalių žmonių, kurie susiduria su ypatingomis kliūtėmis arba patiria dvejopą diskriminaciją. Šiems žmonėms yra didesnė rizika būti socialiai atskirtiems ir apskritai jų dalyvavimo visuomenėje lygis yra žemesnis. Tarp tokių grupių, kurioms reikia keleriopo reagavimo yra vaikai, turintys negalią, todėl politikos formuotojai turi pripažinti kliūtis ir iššūkius, su kuriais susiduria kiekviena grupių, ir užtikrinti, kad jų politikos yra pasirengusios pašalinti tas kliūtis ir užtikrinti kiekvienam galimybes realizuoti visas savo galimybes, kartu su kitais piliečiais. Vaikų, turinčių negalią, ir jų šeimų poreikiai turi būti nustatyti ir atidžiai įvertinti atsakingų institucijų, siekiant suteikti pagalbos priemones, kurios leistų vaikams augti savo šeimose, būti įtrauktiems į bendruomenę ir vietos vaikų gyvenimą bei veiklas. Vaikai, turintys negalią, turi gauti išsilavinimą, kuris praturtintų jų gyvenimą ir sudarytų sąlygas realizuoti savo galias. Veiksmų plane pažymėta, kad kokybiškų paslaugų teikimas ir pagalbos šeimai struktūros gali užtikrinti turiningą ir jų vystymuisi palankią vaikystę ir padėti pamatus aktyviam ir savarankiškam suaugusiojo gyvenimui, todėl yra svarbu, kad politikos formuotojai, kurdami negalios politikas ir vaikų ir šeimos politikas, turėtų omeny neįgali vaikų ir jų šeimų poreikius.

Dėl neįgalius vaikus auginančių šeimų socialinės padėties

16.6. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 23 straipsnis skelbia, kad valstybės, konvencijos dalyvės, pripažįsta, kad neįgalus vaikas turi gyventi pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Valstybės dalyvės pripažįsta neįgalaus vaiko teisę gauti ypatingą globą ir rūpinasi, jei yra lėšų, kad turinčiam į tai teisę vaikui ar atsakantiems už jo globą asmenims būtų suteikta parama, kurios prašoma ir kuri atitinka vaiko būklę ir jo tėvų ar kitų vaiką prižiūrinčių asmenų padėtį.

Neįgaliųjų Teisių konvencijos 28 straipsnis skelbia, kad valstybės, konvencijos šalys, pripažįsta neįgaliųjų teisę į pakankamą gyvenimo lygį sau ir savo šeimos nariams, įskaitant pakankamą maistą, aprangą ir būstą, ir į nuolatinį gyvenimo sąlygų gerinimą ir imasi atitinkamų veiksmų, kad užtikrintų ir skatintų šios teisės įgyvendinimą nediskriminuojant dėl neįgalumo. Konvencijoje pažymima, jog valstybės imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų ir skatintų šios teisės įgyvendinimą, įskaitant tokias priemones kaip: užtikrinti skurde gyvenančių neįgaliųjų ir jų šeimų galimybę gauti valstybės paramą, skirtą su neįgalumu susijusioms išlaidoms apmokėti, įskaitant pakankamą mokymą, konsultavimą, finansinę paramą ir laikiną slaugą; užtikrinti neįgaliųjų galimybę dalyvauti valstybės aprūpinimo būstu programose; užtikrinti neįgaliųjų lygias galimybes į pensijų išmokas ir programas.

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 26 straipsnis „Finansinės pagalbos priemonės“ nustato, kad skiriamos šios finansinės pagalbos priemonių neįgaliesiems rūšys: socialinė pinigine parama, tikslinės kompensacijos ir išmokos bei lengvatos. Minimo straipsnio 2 ir 3 dalys reglamentuoja, kad socialinė pinigine parama skiriama siekiant užtikrinti neįgaliųjų materialinės padėties garantijas, o tikslinės kompensacijos ir išmokos skiriamos siekiant neįgaliesiems kompensuoti specialiųjų poreikių tenkinimo išlaidas. To paties straipsnio 4 dalis nustato, kad lengvatos teikiamos siekiant neįgaliesiems užtikrinti specialiųjų poreikių tenkinimą tais atvejais, kai kitomis specialiosios pagalbos priemonėmis nėra galimybių patenkinti šiuos poreikius.

Lietuvos Respublikos valstybių šalpos išmokų įstatymas nustato valstybines šalpos išmokas asmenims, kuriems dėl jų neįgalumo, amžiaus ar kitų priežasčių teikiama valstybės šalpa. Remiantis minimu įstatymu, šalpos išmokų¹³ rūšys yra šios: šalpos pensijos; šalpos našlaičių pensijos; slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos; šalpos kompensacijos; tikslinis priedas. Remiantis minimo įstatymo nuostatomis, neįgalūs vaikai turi teisę gauti šalpos pensiją (kuriems nustatytas sunkus neįgalumas, – 2 valstybinių socialinio draudimo bazinių pensijų (toliau – bazinė

¹³ Šalpos išmokos – mėnesinės pinigines išmokos, skiriamos ir mokamos šio įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka neįgaliesiems vaikams, nedarbingiems ar iš dalies darbingiems asmenims, Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių (toliau – senatvės pensijos amžius) sukakusiems asmenims, vaikams našlaičiams, kitiems šiame įstatyme nurodytiems asmenims. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymo 2 straipsnio 11 dalis.

pensija) dydžio¹⁴, kuriems nustatytas vidutinis neįgalumas, – 1,5 bazinės pensijos dydžio, kuriems nustatytas lengvas neįgalumas, – bazinės pensijos dydžio); slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinę kompensaciją (vaikai, kuriems nustatytas sunkus ar vidutinis neįgalumas). Slaugos išlaidų tikslinės kompensacijos neįgaliems vaikams yra 2,5 bazinių pensijų dydžio, priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos neįgaliems vaikams yra: neįgaliems vaikams, kuriems nustatytas sunkus neįgalumas – bazinės pensijos dydžio, neįgaliems vaikams, kuriems nustatytas vidutinis neįgalumas – 0,5 bazinės pensijos dydžio.

Pažymėtina, jog piniginės socialinės paramos teikimo nepasiturintiems gyventojams sistemoje numatyta neįgalius vaikus auginančių šeimų apsauga, teikiant piniginę socialinę paramą: teisę į piniginę socialinę paramą turi asmuo arba šeima, tuo atveju, jei vienas iš bendrai gyvenančių asmenų slaugo ar prižiūri vaiką (vaikus), kuriam (kuriems) įstatymų nustatyta tvarka nustatyta globa ar rūpyba šeimoje, bendrai gyvenančių (gyvenančių) asmenį (asmenis), savo ar sutuoktinio artimąjį (artimuosius) giminaitį (giminaičius), jeigu jiems yra mokamos slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos, arba įstatymų nustatyta tvarka paskirtas pripažinto (pripažintų) neveiksniu (neveiksniais) vaiko (vaikų), kuriam (kuriems) įstatymų nustatyta tvarka nustatyta globa ar rūpyba šeimoje, bendrai gyvenančio (gyvenančių) asmens (asmenų), savo ar sutuoktinio artimojo (artimųjų) giminaičio (giminaičių) globėju ar vaiko (vaikų), kuriam (kuriems) įstatymų nustatyta tvarka nustatyta globa ar rūpyba šeimoje, bendrai gyvenančio (gyvenančių) asmens (asmenų), savo ar sutuoktinio artimojo (artimųjų) giminaičio (giminaičių), kuriam (kuriems) nustatyta rūpyba, rūpintoju, arba vienas gyvenantis asmuo slaugo ar prižiūri vaiką (vaikus), kuriam (kuriems) įstatymų nustatyta tvarka nustatyta globa ar rūpyba šeimoje, savo artimąjį (artimuosius) giminaitį (giminaičius), jeigu jiems yra mokamos slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos, arba įstatymų nustatyta tvarka paskirtas pripažinto (pripažintų) neveiksniu (neveiksniais) vaiko (vaikų), kuriam (kuriems) įstatymų nustatyta tvarka nustatyta globa ar rūpyba šeimoje, ar savo artimojo (artimųjų) giminaičio (giminaičių) globėju ar vaiko (vaikų), kuriam (kuriems) įstatymų nustatyta tvarka nustatyta globa ar rūpyba šeimoje, ar savo artimojo (artimųjų) giminaičio (giminaičių), kuriam (kuriems) nustatyta rūpyba, rūpintoju¹⁵.

Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas numato, jog papildomai darbo rinkoje yra remiami neįgalūs asmenys ir asmenys, auginantys vaikus iki 8 metų amžiaus. Papildomas rėmimas neįgalius vaikus auginantiems asmenims nėra numatytas.

Remiantis tyrimo metu surinktais duomenimis, didžioji dalis neįgalius vaikus auginančių šeimų tėvų dirba, palyginus nedidelė dalis šeimų yra piniginės socialinės paramos gavėjai, taip pat pakankamai nedidelė dalis tėvų yra registruoti Darbo biržoje¹⁶. Vertinant minėtus duomenis, teigtina, jog nemažai daliai neįgalius vaikus auginančių šeimų pavyksta suderinti neįgalaus vaiko priežiūrą ir suaugusiųjų šeimos narių darbinį užimtumą, palyginus nedidelė šeimų dalis yra piniginės socialinės paramos gavėjai (pažymėtina, jog piniginę socialinę paramą šeimos gali ir tuo atveju, jei suaugę šeimos nariai dirba, tačiau šeimos pajamos yra nepakankamos). Neįgalius vaikus auginančių šeimų padėtis vertintina bendrame vaikus auginančių šeimų kontekste – remiantis Statistikos departamento duomenimis, nuo 2009 m. iki 2013 m. didžiausias skurdo rizikos lygis yra šeimose auginančiose nepilnamečius vaikus, o ypatingai šeimose, kuriose nepilnamečius vaikus augina vienas iš tėvų ir gausiose šeimose (šeimos auginančios tris ir daugiau vaikų)¹⁷. Neįgalaus vaiko auginimas šeimoje vertintinas kaip papildomas veiksnys, galintis lemti šeimos skurdo rizikos lygį, nepaisant to, jog šeima gauna valstybės paramą (išmokas ir kompensacijas), tačiau yra nepakankamai išplėtotas paslaugų šeimai tinklas, sudarantis galimybes sėkmingai derinti neįgalaus vaiko auginimą ir priežiūrą bei tėvų darbinį užimtumą.

¹⁴ Valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija 105 Eur. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiama socialinė statistika, <http://www.socmin.lt/lt/socialine-statistika.html>

¹⁵ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 8 straipsnio 1 dalis.

¹⁶ Piniginės socialinės paramos gavėjų ir Darbo biržoje registruotų asmenų skaičius gali sutapti, nes viena iš sąlygų piniginei socialinei paramai gauti yra ne tik asmens vykdoma darbo paieška tarpininkaujant Darbo biržai.

¹⁷ Lietuvos statistikos departamento duomenys.

Dėl būsto pritaikymo

16.7. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 9 straipsnis „Prieinamumas“ skelbia, kad valstybės, Konvencijos dalyvės, siekdamos, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Šios priemonės, kurios apima prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, *inter alia* taikomos: pastatams, keliams, transporto priemonėms ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant mokyklas, būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros, informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams.

Būsto (aplinkos) pritaikymas – gyvenamųjų patalpų (aplinkos) žmonėms su negalia pritaikymas panaudojant specialius elementus, koreguojant šiems žmonėms neprieinamas erdves ir statybos sprendimus. Būsto pritaikymas sudaro sąlygas neįgaliajam laisviau judėti patalpose, aplinkoje bei naudotis būtiniausiais prietaisais buityje.¹⁸

Remiantis socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013-03-27 įsakymu Nr. A1-137 patvirtinto Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo 2013-2015 tvarkos aprašo nuostatomis, būstas pritaikomas neįgaliesiems, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatyti specialieji poreikiai dėl judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimų:

- labai ryškūs judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimai – nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis;
- ryškūs judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimai – nustatytas techninės pagalbos neįgaliesiems priemonių poreikis (aktyvaus tipo neįgaliojo vežimėlis; neįgaliojo vežimėlis, skirtas tetraplegikui; elektrinis vežimėlis, skuteris ar kito tipo neįgaliojo vežimėlis);
- vidutiniai judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimai – nustatytas kitas techninės pagalbos neįgaliesiems priemonių poreikis (vaikštynės, ramentai ir pan.).

Remiantis tyrimo metu surinktais duomenimis, neįgaliųjų vaikų būsto ir jo aplinkos pritaikymo poreikis yra tenkinamas. Pagal Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo 2013-2015 tvarkos aprašo 19 punkto nuostatas, savivaldybės administracijos atsakingas darbuotojas sudaro tris būsto pritaikymo neįgaliesiems eiles, pareiškėjus suskirstydamas pagal judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimus: pirmoji eilė – asmenys, turintys labai ryškių judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimų; antroji eilė – asmenys, turintys ryškių judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimų; trečioji eilė – asmenys, turintys vidutinių judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimų. Prielaidas tenkinti neįgaliųjų vaikų būsto ir jo aplinkos pritaikymo poreikį savivaldybėse lemia to paties teisės akto 20 punkto nuostatos, pagal kurias sudarant kiekvieną eilę, prioritetas teikiamas pagal šių prioritetų išdėstymo eilę: neįgaliesiems nuo 7 iki 24 metų; besimokantiems asmenims; dirbantiems asmenims, išskyrus dirbančius pagal savanoriškų darbų atlikimo sutartis; neįgaliesiems, kurie faktiškai ir pagal deklaraciją būste gyvena vieni; neįgaliesiems asmenims, su kuriais gyvena vaikai (iki 18 metų ar besimokantys vaikai iki 24 metų) ar kiti suaugę asmenys, atitinkantys šiuos požymius: kuriems nustatytas ne didesnis kaip 40 procentų darbingumo lygis; kuriems nustatytas didelių arba vidutinių specialiųjų poreikių lygis. Pažymėtina, jog dauguma savivaldybių pabrėžė, kad būsto ir jo aplinkos pritaikymas neįgaliesiems yra finansuojamas nepakankamai (2014 metais pritaikant būstus neįgaliųjų poreikiams, buvo patenkinti 33 proc. prašymų asmenų, kuriems reikia pritaikyti būstus¹⁹), tačiau šiuo atveju turima omenyje, suaugusiųjų asmenų būsto pritaikymo finansavimo problemos, lemiančios šiuo metu esančią padėtį, kuomet nėra patenkinama net pusė neįgaliųjų asmenų būsto ir jo aplinkos pritaikymo poreikio.

¹⁸ Neįgaliųjų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos <http://www.ndt.lt/busto-pritaikymas-neigaliesiems/informacija-norintiems-pritaikyti-busta/>

¹⁹ Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Būsto pritaikymo žmonėms su negalia programos įgyvendinimo 2014 metais ataskaita.

Vertinant savivaldybių pateiktą informaciją apie būsto ir jo aplinkos pritaikymo terminus nuo prašymo gavimo iki konkretaus būsto pritaikymo darbų pabaigos, pažymėtina, jog šiuo metu vidutiniškai 1-2 metus trunkantis būsto pritaikymas nėra vertintinas kaip geriausiai neįgalių vaikų interesus atitinkantis standartas. Neneigtina, jog situacija galimai lemiama tokių objektyvių veiksnių kaip sunkumai randant rangovus darbams atlikti ir kt., tačiau manytina, jog būtina ieškoti galimybių minėtus terminus trumpinti, siekiant užtikrinti kuo geresnę neįgalių vaikų gyvenimo kokybę per maksimaliai trumpus terminus.

Pažymėtina, jog keletas savivaldybių, ypač kaimiškųjų rajonų, nurodė, jog neretai patiriama sunkumų realizuoti būsto ir jo aplinkos pritaikymą neįgaliajam asmeniui, nes būsto, kuriame neįgalusis gyvena vertė yra nedidelė, būsto pritaikymo vertė viršija paties būsto vertę, todėl savivaldybės arba turi dengti viršijamą sumą iš savivaldybės biudžeto lėšų, arba tuo atveju, jei savivaldybė viršijančios sumos nedengia - būsto pritaikymo išlaidos mažinamos iki būsto mokestinės vertės dydžio arba prašymas pritaikyti būstą atmetamas²⁰. Manytina, jog ši savivaldybių nurodyta problema reprezentuoja ne tik vieną iš veiksnių, trukdantį efektyvų būsto ir jo aplinkos neįgaliesiems asmenims pritaikymą, tačiau ir neįgaliųjų (suaugusiųjų, neįgalius vaikus auginančių šeimų) socialinę ekonominę padėtį iš esmės, pagrindžiant nuomonę, jog neįgalumas yra vienas iš šeimos/asmens skurdo rizikos veiksnių.

Dėl gyventojų su negalia klausimų kuravimo savivaldybėje

16.8. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnio 14 punktą nustato, kad viena iš savivaldybių savarankiškųjų funkcijų yra sąlygų savivaldybės teritorijoje gyvenančių neįgaliųjų socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas, taip pat tame pačiame straipsnyje įtvirtinta savivaldybės savarankiškoji funkcija planuoti ir teikti socialines paslaugas, steigti socialinių paslaugų įstaigas ir jas išlaikyti ir bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis.

Vertinant savivaldybių pateiktą informaciją, pažymėtina, jog daugelyje savivaldybių neįgaliųjų klausimus pavesta yra kuruoti savivaldybių administracijų socialinės paramos skyriams, kur minėtus neįgaliųjų klausimus kuruoja vienas ar keli specialistai. Pažymėtina, jog tik nedaugelis savivaldybių paminėjo, kad su neįgaliųjų klausimų kuravimu yra susiję ir atsakingi kitų savivaldybės administracijos padalinių specialistai – pvz. Švietimo skyriaus specialistai. Nei viena savivaldybė nenurodė, jog savivaldybėje yra vienas ar keli specialistai (skyrius) konkrečiai kuruojantis neįgalių asmenų, tarp jų ir vaikų su negale, klausimus, apimant visus savivaldybės atliekamas funkcijas neįgaliųjų integracijos ir aprūpinimo srityse, o taip pat ir valstybės prisiimtų įsipareigojimų neįgalių asmenų atžvilgiu įgyvendinimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtintoje Nacionalinėje neįgaliųjų integracijos 2013-2019 metų programoje konstatuojama, kad nepakankamas bendradarbiavimas tarp valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų bei neįgaliesiems atstovaujančių organizacijų trukdo veiksmingai ir laiku spręsti neįgaliųjų problemas. Neįgaliųjų socialinės integracijos politika apima daugelį valstybės valdymo sričių, tačiau trūksta valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo sprendžiant neįgaliesiems svarbius klausimus. Savivaldybės nesinaudoja teisės aktų nustatytais galimybėmis steigti nuolatines komisijas neįgaliųjų klausimams spręsti, kurios padėtų savivaldybėms geriau suprasti neįgaliųjų poreikius ir veiksmingai spręsti neįgaliųjų gyvenimo bendruomenėje problemas. Tyrimo metu tik keletas savivaldybių paminėjo, kad savivaldybėje yra įsteigtos komisijos neįgaliųjų klausimams spręsti. Pažymėtina, kad Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programoje numatyta skatinti savivaldybes teisės aktų nustatyta tvarka steigti nuolatines komisijas neįgaliųjų klausimams spręsti, kurios veiksmingai spręstų konkrečioje savivaldybėje neįgaliųjų socialinės integracijos problemas ir gerintų savivaldybių bendradarbiavimą su neįgaliųjų socialinės integracijos srityje dirbančiomis organizacijomis.

²⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013-03-27 įsakymu Nr. A1-137 patvirtintas Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo 2013-2015 metais tvarkos aprašas.

Dėl savivaldybėje kaupiamos statistikos apie vaikus su negalia

16.9. Neįgaliųjų teisių konvencijos 31 straipsnyje pažymima, kad valstybės, konvencijos šalys, įsipareigoja rinkti informaciją, įskaitant statistinius ir tyrimų duomenis, kad galėtų rengti ir įgyvendinti politikos strategijas, skirtas konvencijai įgyvendinti.²¹

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto nuomone, tam, kad valstybė tinkamai įgyvendintų savo įsipareigojimus, reikalinga nustatyti ir vystyti duomenų rinkimo mechanizmus, duomenys turi būti tikslūs bei standartizuoti ir atspindėti realią vaikų su negalia situaciją. Šio veiksnio reikšmė dažnai neįvertinama bei tam neteikiamas prioritetas, nors tai turi reikšmės ne tik imantis tam tikrų prevencijos priemonių, bet ir paskirstant išteklius, reikalingus finansuoti programas.

Europos Tarybos Ministrų komitetas 2006 balandžio 5 d. priiņtoje rekomendacijoje²² yra pažymėjęs, kad išsamūs tyrimai, statistinių duomenų rinkimas ir analizė padeda kurti įrodymais pagrįstą politiką. Patikima informacija įvardija problemas, aktualius klausimus, padeda ieškoti sprendimų ir gauti efektyvių rezultatų. Ji taip pat įvardija geriausią praktiką ir stebi visuomenės kaitą. Duomenų apie neįgalius žmones stoka yra suprantama kaip politikos ir nacionaliniu, ir tarptautiniu lygmeniu kūrimo kliūtis. Būtina skatinti ir spartinti išsamius, įvairius ir specializuotus tyrimus visais aktualiais klausimais, susijusiais su negalia, ir juos koordinuoti visais lygmenimis <...>. Europos Tarybos Ministrų komitetas yra pažymėjęs, jog specifiniai valstybių narių veiksmai turėtų būti tokie: parengti statistines ir informacines strategijas, susijusias su neįgalumo politika ir standartų kūrimu, remiantis socialinėmis ir žmogaus teisėmis grindžiamu negalios modeliu, ir įvertinti esamų nacionalinių strategijų ir duomenų bazių efektyvumą; užtikrinti, kad medžiaga, surinkta nustatant ir įvertinant poreikius, nors yra traktuojama kaip slapta individo atžvilgiu, būtų kuo efektyviau panaudota, grindžiant paslaugų planavimą ir teikimą nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu; stengtis laikytis koordinuoto požiūrio į tyrimus, susitarant dėl bendros klasifikacijos, leidžiančios įvertinti ir analizuoti nacionalines ir tarptautines duomenų bazines; skatinti mokslinius tyrimus dėl sėkmingos reabilitacijos priemonių, kuriomis siekiama pasveikimo ir reintegracijos į bendruomenę; įtraukti neįgalių žmonių atstovus ir kitas svarbias interesų grupes į tyrimo strategijos rengimą ir duomenų rinkimą; remti taikomuosius mokslinius tyrimus, susijusius su naujų informacijų ir komunikacijos technologijų kūrimu, techninėmis priemonėmis, produktais ir planais, kurie gali prisidėti prie neįgalių žmonių savarankiško gyvenimo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime; skatinti visus produkto tyrimus, atsižvelgti į universalus projektavimo principus; skatinti keitimąsi gerąja praktika, dalijimąsi informacija ir glaudų bendradarbiavimą tarp atitinkamų institucijų, siekiant užtikrinti išsamių duomenų galimybę paveikti politiką. Minėtoje rekomendacijoje atskirai pažymėta, kad „specifinės problemos, su kuriomis susiduria vaikai ir jaunuoliai, turintys negalią, turi būti nuodugniau iširtos, kad būtų galima sukurti ir įgyvendinti kompetentingą politiką, apimančią platų politikos sričių spektrą“.

2010 - 2020 m. Europos strategijoje dėl negalios pažymima, jog Europos Komisija sieks prieinamu būdu pateikti informaciją apie negalią, surinktą per ES socialinius tyrimus (ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas, darbo jėgos tyrimo *ad hoc* modulis, Europos sveikatos tyrimas apklausos būdu), parengti specialią tyrimą dėl neįgaliųjų socialinės integracijos kliūčių ir pateikti tam tikrus rodiklius, skirtus stebėti jų padėtį remiantis svarbiausias strategijos „Europa 2020“ tikslais (švietimas, užimtumas ir skurdo mažinimas). ES pagrindinių teisių agentūros paprašyta kiek leidžia jos įgaliojimai prisidėti prie šios užduoties renkant duomenis, atliekant mokslinius tyrimus ir analizes. Be to, Komisija sukurs internetinę priemonę, kurioje bus apžvelgtos praktinės priemonės ir teisės aktai, kuriais įgyvendinama JT konvencija. ES veiksmais bus remiami ir papildomi valstybių narių veiksmai, kuriais siekiama rinkti statistinius duomenis, parodančius kliūtis, trukdančias

²¹ Tokios informacijos rinkimo ir saugojimo procesas turi: atitikti teisiškai nustatytas garantijas, įskaitant teisės aktus dėl duomenų apsaugos, siekiant užtikrinti neįgaliųjų privataus gyvenimo konfidencialumą ir neliečiamumą; atitikti tarptautiniu mastu pripažintas normas, skirtas apsaugoti žmogaus teises ir pagrindines laisves bei etikos principus panaudojant statistiką. Neįgaliųjų teisių konvencija, 31 straipsnio 1 dalis.

²² Ministrų komiteto Rekomendacija Rec (2006)5 valstybėms narėms dėl Europos Tarybos Veiksmų plano skatinti žmonių, turinčių negalią, teises ir visapusi dalyvavimą visuomenėje: žmonių, turinčių negalią, gyvenimo kokybės gerinimas Europoje 2006-2015.

neįgaliesiems pasinaudoti savo teisėmis. Strategijoje pabrėžiamas būtinumas papildyti periodiškai renkamus su negalia susijusius statistinius duomenis siekiant stebėti neįgaliųjų padėtį.²³

Pažymėtina, jog daugelis savivaldybių nurodė, kad kaupia statistinius duomenis apie vaikus su negale informacinėje sistemoje SPIS²⁴. Tačiau šioje sistemoje šiuo metu yra sukaupta savivaldybių informacija apie neįgalių asmenų ir neįgalius vaikus auginančių šeimų gaunamą piniginę paramą (socialines išmokas ir kompensacijas). Minėtoje sistemoje numatyta kaupti ir kitą informaciją, susijusią su neįgaliųjų ir neįgalius vaikus auginančių šeimų poreikių tenkinimu, turint omenyje ne tik piniginę paramą, tačiau ir paslaugas. Pažymėtina, jog SPIS duomenų vitrinose yra numatytos parinktys, pvz. „Psichosocialinė pagalba“, „Dienos socialinė globa vaikams su negalia“, „Sociokultūrinės paslaugos“, „Transporto organizavimas“ ir kt.²⁵, tačiau tokie duomenys yra nesukaupti ir nepateikiami.

Pažymėtina, jog savivaldybių pasirinkti metodai kaupti duomenis (taip pat pasirenkant kokius duomenis) apie neįgalius vaikus ir juos auginančias šeimas socialinės paramos, paslaugų užtikrinimo kontekste, viena vertus, gali būti vertinama kaip kiekvienos konkrečios savivaldybės pasirinkimas sukaupti duomenis, kurie geriausiai atspindėtų esamą konkrečios gyventojų grupės situaciją ir sudarytų prielaidas geriausiai planuoti ir plėsti šiems gyventojams būtinas paslaugas, kita vertus, duomenų kaupimas nustatyta suvienodinta tvarka ir jų pateikimas sistemoje SPIS, suponuotų ir skatintų savivaldybes aktyviau ieškoti galimybių teikti neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms daugiau paslaugų, neapsiribojant teikiama pinigine socialine parama (išmokomis ir kompensacijomis).

Dėl savivaldybių neįgaliųjų socialinės integracijos programų

16.10. Remiantis Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu, savarankiškoms (Konstitucijos ir įstatymų nustatyto (priskirtos) savivaldybių funkcijoms priklauso *sąlygų savivaldybės teritorijoje gyvenančių neįgaliųjų socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas*. Savarankiškosios funkcijos atliekamos pagal įstatymų suteiktą kompetenciją, išipareigojimus savo bendruomenei ir jos interesais. Įgyvendindamos šias funkcijas, savivaldybės turi sprendimų iniciatyvos, jų priėmimo bei įgyvendinimo laisvę ir yra atsakingos už šių funkcijų atlikimą. Įgyvendinant šias funkcijas, savivaldybių veiklą saisto įstatymų nustatyti reikalavimai ir tvarka, kuri, kai tai numatyta įstatymuose, nustatoma ir kituose teisės aktuose.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 16 straipsniu, nustatančiu neįgaliųjų socialinės integracijos valdymą, vienos pagrindinių neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančių institucijų yra savivaldybės, kurios, kaip numatyta įstatyme, *rengia ir įgyvendina savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas*, atsako už neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, sąlygų neįgaliesiems integruotis į bendruomenę sudarymą, bendradarbiavimą su neįgaliųjų asociacijomis.

Savivaldybės atsakingos už neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos prielaidų ir sąlygų sudarymą, skiriant savivaldybių biudžetų finansavimą, teikiant informaciją neįgaliesiems, jų šeimos nariams arba jų atstovams pagal įstatymą, specialistams, dirbantiems neįgaliųjų socialinės integracijos srityje, informaciją apie įgyvendinamas ir numatomas įgyvendinti neįgaliųjų socialinės integracijos programas, teikiamas paslaugas ir materialinę paramą, įgyvendinant aplinkos pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams funkciją, kontroliuojant neįgaliųjų ugdymo kokybę, savivaldybės taip pat atsakingos už neįgaliųjų integravimą į kultūrinę veiklą, poilsį ir sportą ir lygių galimybių jiems dalyvauti šiose gyvenimo srityse kartu su kitais visuomenės nariais sudarymą. Remiantis įstatymu, savivaldybių institucijos iš savivaldybių biudžetų lėšų remia neįgaliųjų asociacijų įgyvendinamas kultūros, kūno kultūros ir sporto programas ir kitas priemones, skirtas visiems atitinkamoje savivaldybės teritorijoje gyvenantiems neįgaliesiems.

Apibendrinus savivaldybių pateiktą informaciją, nustatyta, kad tik 25 savivaldybės patvirtinusios savo miesto (rajono) savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas, 34

²³ 2010-2020 m. Europos strategija dėl negalios. Tolesnis siekis kurti Europą be kliūčių. Briuselis, 2010.11.15 KOM (2010) 636 galutinis

²⁴ Socialinės paramos šeimai informacinė sistema <https://www.spis.lt/>

²⁵ Socialinės paramos šeimai informacinė sistema <https://www.spis.lt/>

savivaldybių tokių programų neturi, 1 savivaldybė į klausimą neatsakė. 3 savivaldybės planuoja tokias programas patvirtinti.

Remiantis Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 16 straipsniu, neįgaliųjų socialinės integracijos valdymas apima neįgaliųjų socialinės integracijos priemonių planavimą, administravimą, organizavimą, įgaliojimų ir atsakomybės paskirstymą bei priežiūrą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtintoje Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programoje nustatyta, kad „trūksta sisteminio požiūrio į neįgaliųjų problemas; Neįgaliųjų teisių konvencija domisi tik neįgalieji, tuo tarpu valstybės ir savivaldybių institucijos, kurios privalo ją įgyvendinti, įgyvendina tik atskirus šio teisės akto fragmentus“.

Manytina, kad siekiant visapusiškai plėtoti socialinės integracijos procesus, užtikinti neįgaliųjų, tame tarpe – vaikų su negalia, lygias teises ir galimybes savivaldybėse, tikslinga socialinės integracijos priemones įtvirtinti savivaldybės socialinės integracijos programose bei priemonių planuose. Rengiant neįgaliųjų socialinės integracijos programą, būtų galima įvertinti esamą situaciją rajone, nustatyti paslaugų trūkumus, prieinamumą, esamų bei trūkstamų paslaugų poreikį, viešosios aplinkos pritaikymo neįgaliesiems poreikį, kt. aspektus, tuo tikslu numatyti ateinančio laikotarpio prioritetus bei finansavimą, o įgyvendinus programą, vertinti paslaugų efektyvumą.

Dalis savivaldybių, kurios neturi patvirtintos savo savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programos nurodė, kad neįgaliųjų socialinės integracijos klausimai yra įtraukiami į savivaldybėje kasmet rengiamą socialinių paslaugų planą, kuris apima pagrindines neįgaliųjų poreikius tenkinančias priemones – socialinių paslaugų teikimą, būsto (gyvenamosios aplinkos) pritaikymą, nevyriausybinę organizacijų, teikiančių socialines paslaugas neįgaliesiems, projektų rėmimą iš savivaldybės biudžeto lėšų ir kt. Tačiau pastebėtina, kad socialinių paslaugų teikimas žmonėms su negalia yra tik dalis visos neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos priemonių (sąlygų) (Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 5 straipsnis).

Pastebėtina, kad savivaldybės, kurios yra patvirtinusios neįgaliųjų socialinės integracijos programas, pagal programos priemones vykdo įvairias veiklas, numatytos priemonės skiriasi tiek pobūdžiu, tiek apimtimi, pvz., vienoje savivaldybėje dėmesys skiriamas tik socialinėms paslaugoms, kitose - tik švietimo paslaugoms, kai kuriose savivaldybėse numatytos vos kelios priemonės vaikams (pvz., Kalėdinė šventė ir vasaros poilsio stovykla), stokojama dėmesio informacijos apie teikiamas paslaugas savivaldybėse viešinimui, bendruomeninių paslaugų plėtojimui, apsiribojant tradicinėmis priemonėmis, tokiomis kaip socialinių paslaugų, paramos teikimas, pan.

Dėl socialinių paslaugų neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms

16.11. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje pažymima, kad valstybės, konvencijos šalys, pripažįsta visas neįgaliųjų teises gyventi bendruomenėje, lygias galimybes su kitais rinktis ir imasi veiksmingų ir atitinkamų priemonių, kad sudarytų sąlygas neįgaliesiems visapusiškai įgyvendinti šią teisę ir būti visiškai įtrauktiems į bendruomenę bei dalyvauti joje, taip pat užtikrintų, kad neįgalieji turėtų galimybę pasinaudoti įvairiomis namuose, gyvenamojoje aplinkoje teikiamomis ir kitomis pagalbinėmis bendruomenėje teikiamomis paslaugomis, įskaitant asmeninę pagalbą, būtiną padėti įgyvendinti ir integruotis į bendruomenę ir užkirsti kelią izoliavimui ar atskyrimui nuo bendruomenės²⁶.

Socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai) dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies arba visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės saugumui užtikrinti.²⁷ Socialinės paslaugos yra bendrosios ir specialiosios.

²⁶ Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 19 straipsnis

²⁷ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 3 straipsnis.

Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis. Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriamos informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, sociokultūrinės paslaugos, transporto organizavimo, maitinimo organizavimo, aprūpinimo būtiniausiai drabužiais ir avalyne bei kitos paslaugos.²⁸ Specialiosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimams savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime ugdyti ir kompensuoti bendrųjų socialinių paslaugų nepakanka. Specialiosioms paslaugoms priskiriama: socialinė priežiūra ir socialinė globa. Socialinė priežiūra yra visuma paslaugų, kuriomis asmeniui (šeimai) teikiama kompleksinė pagalba, kuriai neriekia nuolatinės specialistų priežiūros. Socialinei priežiūrai priskiriamos pagalbos į namus, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, laikino apnakvindinimo bei kitos paslaugos. Socialinė globa yra visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė pagalba, kuriai reikia nuolatinės specialistų priežiūros. Socialinė globa skirstoma į dienos, trumpalaikę ir ilgalaikę.²⁹ Pažymėtina, jog vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio nuostatomis, visų pirma savivaldybės atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę.

Pažymėtina, jog socialinių paslaugų teikimo neįgaliems vaikams užtikrinimo kontekste, paslaugos konkrečiai neįgaliam vaikui yra neatsiejamos nuo paslaugų visai neįgalų vaiką auginančiai šėimai teikimo, todėl vertinant socialinių paslaugų užtikrinimą savivaldybėse, kompleksiskai vertintinas tiek paslaugų teikimas pačiam vaikui, tiek jį auginančiai šėimai. Šėimos, kurioje yra vaikas, turintis negalią, kasdienis gyvenimas nuo sveikus vaikus auginančios šėimos gyvenimo skiriasi iš esmės: pavyzdžiui, priežiūrai reikia skirti didelę laiko dalį, būtina lankytis pas gydytojus, specialistus ir pan., reikia priežiūros kai vaikas žaidžia ir pagalbos kasdienio gyvenimo praktiniuose dalykuose ir pan. Svarbu, kad neįgalių vaikų tėvai galėtų pasinaudoti tinkamu mokymu, kuris leistų jiems įgyti būtinų įgūdžių ir mokėjimų gyventi su savo neįgalium vaiku kuo panašesni į normalų gyvenimą.³⁰

Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis, šiuo metu neįgaliems vaikams ir juos auginančioms šėimoms, visos Lietuvos mastu, teikiamos tiek bendrosios tiek specialiosios socialinės paslaugos, tačiau pastebėtina, jog bendrosios socialinės paslaugos teikiamos visose savivaldybėse, tuo tarpu keletas (5 savivaldybės) savivaldybių nurodė, jog jose gyvenantiems neįgaliems vaikams ir jų šėimoms teikiamos būtent tik bendrosios socialinės paslaugos, o specialiosios neteikiamos, Švenčionių rajono savivaldybė nurodė, jog šiai paslaugų gavėjų grupei neteikia jokių paslaugų. Vertinant savivaldybių, pateikusių informaciją, jog yra teikiamos tiek bendrosios tiek specialiosios socialinės paslaugos, pažymėtina, jog atskirose savivaldybėse teikiamų socialinių paslaugų spektras nėra labai platus. Dažniausiai savivaldybėse teikiama specialioji socialinė paslauga (30 savivaldybių) yra dienos socialinės globos paslaugos asmens namuose arba socialines paslaugas teikiančioje įstaigoje (dažniausia įstaigoje). 9 savivaldybės nurodė, jog neįgaliems vaikams ir jų šėimoms yra teikiamos socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugos, tačiau tuo atveju, jei šėima yra įrašyta į Socialinės rizikos šėimų, auginančių nepilnamečius vaikus, apskaitą. 15 savivaldybių nurodė, jog šiai paslaugų gavėjų grupei teikiamos socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugos, tačiau konkrečiai nenurodė, jog šios socialinės paslaugos teikiamos tik siaurai gavėjų grupei – neįgaliems vaikams, augantiems socialinės rizikos šėimose, todėl manytina, jog tokios paslaugos šiose savivaldybėse teikiamos dažniau ir keletui gavėjų grupių. Beveik pusė savivaldybių (28 savivaldybės) nurodė, jog teikiamos socialinės globos paslaugos, iš jų 12 savivaldybių teikiamos ilgalaikės ir trumpalaikės socialinės globos paslaugos, 1 savivaldybėje – trumpalaikės socialinės globos paslaugos, 7 savivaldybėse – ilgalaikės socialinės paslaugos, likusios

²⁸ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 7 straipsnis.

²⁹ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 8 straipsnis

³⁰ Europos Tarybos ministrų rekomendacija Rec (2006) 5 valstybėms narėms dėl Europos Tarybos Veiksmų plano skatinti žmonių, turinčių negalią, teises ir visapusi dalyvavimą visuomenėje: žmonių, turinčių negalią, gyvenimo kokybės gerinimas Europoje 2006-2015 m.

savivaldybės pateiktų duomenų apie socialinę globą nedetalizavo. Pažymėtina, jog kitos socialinės paslaugos – pagalba namams, intensyvios krizių įveikimo pagalba, asmeninio asistento pagalba, laikino apnakvindinimo, apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose paslaugos yra teikiamos retai - apie minėtų paslaugų teikimą informavo tik keletas savivaldybių. Pažymėtina, jog pagal savivaldybių pateiktus duomenis, plačiausias spektras paslaugų teikiamas didžiuosiuose miestuose.

Vertinant savivaldybių pateiktus duomenis apie savivaldybėje teikiamas socialines paslaugas neįgaliams vaikams ir juos auginančioms šeimoms, teigtina, jog specialiųjų socialinių paslaugų tinklas yra plėstinas, šiuo metu dominuoja teikiamos bendrosios socialinės paslaugos, taip pat ilgalaikės socialinės globos paslaugos. Pažymėtina, jog socialinių paslaugų infrastruktūros savivaldybėje plėtra yra susijusi su šių paslaugų poreikio nustatymu, tačiau taip pat nepaneigtina, jog savivaldybės sudaromos galimybės gyventojams gauti tam tikros rūšies paslaugas, turi įtakos paslaugų gavėjų poreikiui teikiamomis paslaugomis naudotis.

Dėl socialinių paslaugų neįgaliams vaikams ir juos auginančioms šeimoms prieinamumo

16.12. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 23 straipsnyje pažymima, jog valstybės dalyvės pripažįsta neįgalaus vaiko teisę gauti ypatingą globą ir rūpinasi, jei yra lėšų, kad turinčiam į tai teisę vaikui ar atsakantiems už jo globą asmenims būtų suteikta parama, kurios prašoma ir kuri atitinka vaiko būklę ir jo tėvų ar kitų vaiką prižiūrinčių asmenų padėtį. <...> Būtina sudaryti galimybę neįgaliam vaikui gauti išsilavinimą, profesinį pasirengimą, būti medicinos darbuotojų aptarnaujamam, atstatyti sveikatą, pasirengti darbinei veiklai ir poilsiauti taip, kad jis kuo labiau įsitrauktų į socialinį gyvenimą, galėtų ugdyti savo asmenybę ir bręsti kultūrinio ir dvasinio požiūriu. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 23 straipsnio nuorodose į „aktyvų dalyvavimą visuomenės gyvenime“ ir „kuo intensyviau įsitraukti į visuomenę“ kalbama apie pastangas kuo greičiau sumažinti galimybes apgyvendinti neįgaliuosius atitinkamose vaikų priežiūros įstaigose.³¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas rekomendavo valstybėms pagerinti paramą šeimoms ir taip išvengti galimybės apgyvendinti vaikus specialiose priežiūros įstaigose.³²

Tarptautiniuose dokumentuose pažymima, jog labai svarbus neįgalių žmonių įgalinimas kuo savarankiškiau gyventi, rinktis, kaip ir kur jiems gyventi. Tam reikia strateginės politikos, kuri padėtų pereiti nuo institucinės globos prie į bendruomenę orientuotos aplinkos, pradedant nuo savarankiško gyvenimo pritaikymų iki nedidelėms grupėms skirtų namų. Tokia politika turi būti lanksti, apimanti programas, kurios įgalina neįgalius asmenis gyventi su jų šeimomis ir pripažįsta specifinius neįgalių asmenų, kuriems reikalinga ypatinga pagalba, poreikius.³³ Ne visi individai pajėgia gyventi arba pasirinkti visiškai nepriklausomą gyvenimą. Išimtiniais atvejais globa nedidelėse, kokybiškose struktūrose turėtų būti skatinama kaip alternatyva gyvenimui specialioje globos įstaigoje (institucijos globa). Planuojant savarankišką gyvenimą, reikėtų įtraukti neįgalius žmones ir jiems atstovaujančias institucijas.³⁴ Bendruomenėje gyvenančių neįgalių žmonių poreikiai yra kitokie, jiems reikia kitokios globos, pagalbos ir palaikymo. Skaidrūs lygybės kriterijai ir nepriklausomo individualių poreikių nustatymo procedūros, kurios atsižvelgia į paties neįgalaus žmogaus pasirinkimą, autonomiškumą ir aprūpinimą, turi skatinti lygias galimybes gauti paslaugas. Savarankiško gyvenimo politikos neapsiriboja tik gyvenimo sąlygų organizavimu, taip pat yra priklausomos nuo daugelio paslaugų, įskaitant transportą, prieinamumo. Tokių politikų sėkmė reikalauja integruoto požiūrio į planavimą, kūrimą ir tipišku paslaugų teikimą, siekiant užtikrinti, kad jos atliepia žmonių, turinčių negalią, poreikius, ir tarpžinybinės paramos, užtikrinant koordinuotą veikimą.³⁵

³¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių įgyvendinimo vadovas, p. 230

³² Ten pat.

³³ Europos Tarybos ministrų rekomendacija Rec (2006) 5 valstybėms narėms dėl Europos Tarybos Veiksmų plano skatinti žmonių, turinčių negalią, teises ir visapusišką dalyvavimą visuomenėje: žmonių, turinčių negalią, gyvenimo kokybės gerinimas Europoje 2006-2015 m.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę.

Remiantis tyrimo metu suriktais duomenimis, nemaža dalis savivaldybių (26 savivaldybės) nurodė, jog, jų nuomone, tenkina visų neįgalių vaikų ir juos auginančių šeimų socialinių paslaugų poreikį, reikiamas socialines paslaugas gauna visi šios paslaugų gavėjų grupės atstovai (paslaugos suteikiamos toje pačioje savivaldybėje arba yra perkamos), nėra nustatytas savivaldybėje neteikiamų socialinių paslaugų poreikis.

Pažymėtina, jog socialinių paslaugų teikimo neįgaliems vaikams ir juos auginančioms šeimoms kontekste, dažnai yra akcentuojamas trumpalaikės socialinės globos paslaugos poreikis.³⁶ Minima paslauga neįgaliems vaikams gali būti teikiama socialinės globos namuose vaikams su negalia, grupinio gyvenimo namuose, dienos socialinės globos centruose, taip pat asmens namuose. Paslaugos teikimo trukmė/dažnumas vaikams su negalia – ne mažiau kaip 8 val. per parą, iki 1 mėnesio asmens namuose ir ne mažiau kaip 12 valandų per parą, iki 6 mėnesių per metus arba iki 5 parų per savaitę, neterminuotai institucijoje.³⁷

Informaciją, jog savivaldybėse trūksta konkrečiai trumpalaikės socialinės globos paslaugos (kuri Socialinių paslaugų kataloge yra apibrėžiama ir kaip „atokvėpio“ paslauga) pateikė 11 savivaldybių. Pažymėtina, jog remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis, informaciją, jog teikiamos trumpalaikės socialinės globos paslaugos pateikė 13 savivaldybių, tuo tarpu apie tokių paslaugų poreikį nurodė 11 savivaldybių, likusios savivaldybės nenurodė, jog jose gyvenantiems neįgaliems vaikams ir juos auginančioms šeimoms reikalingos „atokvėpio“ paslaugos.

Iš savivaldybių pateiktų duomenų matyti, jog nemažoje dalyje savivaldybių vis dar stokoja dienos socialinės globos paslaugų teikiamų tiek įstaigose, tiek asmens namuose (informaciją apie šių paslaugų stoką pateikė 11 savivaldybių).

Pažymėtina, jog akivaizdi problema yra ne tik tam tikrų neįgaliems vaikams ir juos auginančioms šeimoms teikiamų paslaugų prieinamumo savivaldybės mastu (atsižvelgiant į savivaldybėje teikiamų socialinių paslaugų spektrą), tačiau ir taip pat yra pastebimos skirtingos galimybės gauti socialines paslaugas tos pačios savivaldybės gyventojams atsižvelgiant į socialinių paslaugų susikonglomeravimą rajonų centruose, miesteliuose, seniūnijų centruose. Ši problema aktuali kaimiškosiose savivaldybėse, kur dalis paslaugų gavėjų (taip pat ir neįgalūs vaikai ir juos auginančios šeimos) neturi galimybių gauti paslaugas dėl ribotų galimybių naudotis pavėžėjimo paslaugomis nuvykti į paslaugų teikimo vietą arba socialiniam darbuotojui reguliariai teikti paslaugas paslaugos gavėjo gyvenamojoje vietoje.

Vertinant savivaldybių pateiktus duomenis, neretai kyla abejonių dėl tinkamai vertinamo socialinių paslaugų poreikio (savivaldybės mastu, rengiant socialinių paslaugų planus). Minėtas vertinimas grįstas atsižvelgiant į tyrimo metu surinktus duomenis apie savivaldybėse teikiamas paslaugas - nemažoje dalyje savivaldybių teikiamos tik bendrosios socialinės paslaugos, neteikiamos specialiosios, savivaldybėse, kurios specialiosios socialinės paslaugos teikiamos, teikiamų specialiųjų paslaugų spektras yra pakankamai siauras, tačiau neretai savivaldybės pateikiamoje informacijoje nurodo, jog socialinių paslaugų savivaldybėje nestokoja. Atsižvelgus į tyrimo metu iš savivaldybių gautą informaciją apie savivaldybių turimus duomenis apie neįgalius vaikus (statistiką, taip pat juos auginančių šeimų padėtį (pvz. darbinį užimtumą), savivaldybėje esančio/nesančio atsakingo asmens/savivaldybės padalinio kuruojančio neįgaliųjų klausimus ir pan. buvimą) manytina, jog problema yra kompleksinė, neretai kylanti iš savivaldybės iniciatyvos stoko domėtis neįgalių vaikų ir juos auginančių šeimų poreikiais, informuoti apie galimybes gauti tam

³⁶ Visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba vaikams, laikinai netekusiems tėvų globos, nepilnametėms motinoms, šeimos nariams, globėjams, rūpintojams, dėl tam tikrų priežasčių (ligos, komandiruotės, atostogų, šeimos ar darbo įsipareigojimų ir kt.) laikinai ar darbo savaitę negalintiems prižiūrėti asmenų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra, - „atokvėpio“ paslaugos ar tęstinės socialinės paslaugos darbo savaitę (paromis), taip pat socialinės rizikos suaugusiems asmenims ir socialinės rizikos vaikams, siekiant juos integruoti į visuomenę. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymu Nr. A1-93 patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas.

³⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymu Nr. A1-93 patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas.

tikras paslaugas ir šio neįgaliųjų, neįgaliosius ir jų šeimas vienijančių organizacijų ir savivaldybių bendradarbiavimo atsirandančio socialinių paslaugų poreikio, skatinimo jomis naudotis bei plėsti socialinių paslaugų spektrą, teikti jų daugiau ir įvairesnių.

Dėl savivaldybių veiksmų perėjimui nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems be tėvų globos vaikams

16.13. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-11-16 įsakymu Nr. A1-517 buvo patvirtintos Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės. Gairėse nurodoma, jog deinstitutionalizacijos tikslas – iki 2030 m. suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos vaikui, neįgaliam asmeniui gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą, ištraukti į bendruomenės gyvenimą ir, nepatiriant socialinės atskirties, dalyvauti jame, kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos, augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais sudarant sąlygas, kiek įmanoma artimesnes šeimos sąlygoms.

Deinstitutionalizacijos tikslu turi būti siekiama plėtoti paslaugų vaikui ir šeimai pasiūlos įvairovę, užtikrinti jų kokybę ir prieinamumą; neįgaliesiems vaikams tais atvejais, kai vaiko šeima negali užtikrinti tinkamos priežiūros ir slaugos, sudaryti sąlygas gauti reikiamą pagalbą specializuotuose slaugos ir globos namuose; sudaryti sąlygas sulaukusiems pilnametystės neįgaliesiems vaikams gauti reikiamas socialines paslaugas ir pagalbą, atsižvelgiant į jų savarankiškumą (nepriklausomai nuo to, ar jie gyvena su tėvais), kad būtų užtikrintas jų orus gyvenimas bendruomenėje, kt.

Gairėse nurodoma, kad deinstitutionalizacija būtų vykdoma šiomis kryptimis: *sudarytos sąlygos savivaldybėse teikti bendruomenines paslaugas, kuriamos alternatyvios stacionariai globai socialinės paslaugos*: dienos centrai, „apsaugotas būstas“, savarankiško gyvenimo namai, socialinės reabilitacijos centrai, grupinio gyvenimo namai, „atokvėpio paslauga“ – trumpalaikė socialinė globa, vaikų krizių centrai ir pan., *plėtojamos prevencinės priemonės šeimai* (pirminės, antrinės ir tretinės prevencijos paslaugos šeimoms) ir *kuriama pagalbos sistema* šeimoms, globėjams, neformaliems pagalbos teikėjams. Savivaldos ir nacionaliniu lygmenimis kuriami valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių šeimų organizacijoms, intensyvaus bendradarbiavimo mechanizmai, leidžiantys operatyviai spręsti šeimų problemas, kuriamos pagalbos šeimai tarnybos, padedančios atkurti santykius šeimose, įveikti kylančias krizes, padedančios įveikti priklausomybes, mokančios tėvus socialinių ir pozityvios tėvystės įgūdžių, aktyvinančių ir įgalinančių šeimas prisiimti atsakomybę už savo elgesį ir vaikus, skatinančių šeimos narių mediaciją, teikiančios psichologinę socialinę pagalbą vaikams skyrybų, smurto atvejais.

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-02-14 įsakymu Nr. A1-83 patvirtintas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planas. Savivaldybėms rekomenduota pagal kompetenciją dalyvauti įgyvendinant atitinkamas priemones. Strateginis Plano tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje.

Šio tyrimo kontekste aktualus *pirmasis* nurodyto Veiksmų plano *tikslas* - užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas kiekvienam vaikui (ir neįgaliam vaikui) augti savo šeimoje, o likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje – *keliama šie uždaviniai*: stiprinti kompleksiskai teikiamą pagalbą vaikams ir šeimoms bendruomenėje (kuriamos ir įgyvendinamos šeimos problemų prevencinės priemonės, plečiamas vaikų dienos centrų tinklas, stiprinamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas), plėtojama savivaldybėse kompleksiskai teikiamų paslaugų infrastruktūra ir prieinamumas vaikui ir jo tėvams, patiriantiems socialinę riziką ir negalintiems užtikrinti vaikui tinkamos šeimos aplinkos bei tenkinti vaiko poreikių, kuriamos ir plėtojamos kompleksiskai teikiamų paslaugų neįgaliam vaikui ar specialiujų poreikių turinčiam vaikui ir jo šeimai sistema (teikiamos įvairios paslaugos pagal individualius

poreikius, plečiamas priežiūros centrų tinklas, teikiama trumpalaikės pagalbos šeimai paslauga, kt.). *Kiti keliami tikslai* – fizinių asmenų, šeimynų ir nevyriausybinių organizacijų iniciatyvų stiprinimas ir skatinimas globoti, įvaikinti vaikus ar teikti socialines paslaugas, vaikų globos namų pertvarka.

Remiantis Plano 18 punktu, įgyvendinant Planą dalyvauja ir savivaldybės. Daugelyje Plano priemonių savivaldybės yra nurodomos kaip vykdytojos. Perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų šeimai tikslams pasiekti ypatingai reikalingas visų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimas, savivaldybių aktyvus įsitraukimas ir dalyvavimas, tobulinimas esamų paslaugų bei plėtojimas naujų.

Iš savivaldybių pateiktų atsakymų dėl sprendimų įgyvendinant Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planą, matyti, kad *tik 2 savivaldybės Lietuvoje yra patvirtinusios savivaldybės planus, trijose tokie planai ruošiami*. Dauguma savivaldybių nenurodė, kokias naujas paslaugas gyventojams planuoja teikti, siekiant Perėjimo prie bendruomeninių paslaugų plano tikslų. Ne viena savivaldybė nurodė, kad jų teritorijoje trūksta trumpalaikės socialinės globos paslaugų bei dienos priežiūros paslaugų neįgaliesiems vaikams, tačiau nenurodė galimų priemonių, kurių ketina imtis savivaldybė tokias paslaugas teikti/paskatinti jas teikti, iš pateiktų savivaldybių atsakymų matyti, jog dažnai šių paslaugų teikimo iniciatyvos tikimasi iš nevyriausybinių organizacijų, nesiimant priemonių pačiai savivaldybei.

Siekiant gerinti socialinių paslaugų kokybę, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2014-06-27 raštu kreipėsi į savivaldybes, Regioninės plėtros departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos dėl institucinės globos pertvarkos, siūlė regionų plėtros taryboms teikti bendrą regiono viziją ir siūlymus dėl institucinės globos pertvarkos, gavus siūlymus ir įvertinus realią situaciją, turi būti atrenkami regionai, kuriuose bus vykdoma pertvarka. Pagal Veiksmų plano 1.10 priemonę, 2015-2016 metais turėtų būti parengti bandomieji atrinktų įstaigų pertvarkos projektai: atlikta regionuose esamų paslaugų infrastruktūros analizė, įvertinti kiekvieno šioje įtaigoje gyvenančio likusio be tėvų globos vaiko ar neįgalaus vaiko sveikatos, socialinių įgūdžių būklę.

Pastebėtina, kad dalis savivaldybių nurodė teikusios pasiūlymus Regioninės plėtros tarybai, tačiau šiandienos kontekste, atsižvelgiant į tai, kad bandomieji projektai bus atrinkti tik 2015-2016 metais, teikiamų naujų paslaugų savivaldybėse pokyčių mažai arba paslaugos tik planuojamos teikti ateityje, kai kuriose savivaldybėse teikiamos ar planuojamos teikti paslaugos nėra visapusiškos, nuoseklios ir koordinuotos Perėjimo plano kontekste, pvz., steigti šeimynas ir teikti socialinių globėjų paslaugas; skatinti globą šeimoje, tačiau neplanuojamos prevencinės priemonės, siekiant išvengti globos, teikti bendruomenines paslaugas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2013-10-30 raštu Nr. (3.20-2013-763)2 teikė pastabas dėl Veiksmų plano projekto ir siūlė, siekiant tinkamai panaudoti turimus finansinius išteklius, atlikti išsamią situacijos analizę, ypač bendruomenėje teikiamų paslaugų srityje – nustatyti realų paslaugų poreikį, teikiamų paslaugų spektrą ir prieinamumą, identifikuoti kliūtis, stabdančias paslaugų bendruomenėje, vaiko globos (rūpybos) šeimoje, įvaikinimo plėtrą.

Dalis savivaldybių, nenurodydamos, kokias priemones ketina įgyvendinti, siekiant Perėjimo plano tikslų, nurodė kasdienės įprastai visose savivaldybėse teikiamas ir planuojamas teikti paslaugas – socialines paslaugas, kurias teikia socialinis darbuotojas (informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo, kt.), būsto neįgaliesiems pritaikymą, Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą (kreipimasis į teisėsaugos institucijas dėl administracinio, baudžiamojo poveikio priemonių), vaikų su negalia apgyvendinimą specializuotose globos institucijose, atestuotų darbuotojų asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą. Manytina, kad jomis nepilnai siekiama Perėjimo prie bendruomeninių paslaugų plano tikslų.

Kai kurios savivaldybių administracijos nurodė, kad jų savivaldybių teritorijoje nėra poreikio tobulinti/steigti naujas paslaugas, nes problemos dėl neįgalių vaikų apgyvendinimo institucijose nėra arba ji nėra didelio masto (per pastaruosius metus nebuvo institucijose apgyvendintų vaikų su negalia atvejų, apgyvendinti tik keli vaikai, pan.). Tačiau atkreiptinas dėmesys į didelę procentinę dalį vaikų su negalia globoje, lyginant su vaikais neturinčiais sveikatos sutrikimų – remiantis šiame tyrime savivaldybių pateiktais duomenimis, Lietuvoje globojami 978 vaikai su negalia. Iš jų – 261 vaikas globojamas šeimoje (tai sudaro 26,7 proc.), 77 vaikai

šeimynose (7,9 proc.), 640 vaikų – globos institucijose: 100 vaikų su negalia sutrikusio vystymosi kūdikių namuose (10,2 proc.), 367 – bendruosiuose vaikų globos namuose (37,5 proc.), 173 vaikai globojami socialinės globos įstaigose vaikams su negalia (17,7 proc.).

Lyginant globojamų vaikų su negalia statistiką su bendrąja globojamų vaikų statistika, pastebėtina, kad globojama didelė dalis neįgaliųjų vaikų – 978 vaikais su negalia, t.y. 6,5 proc. visų neįgaliųjų vaikų, tuo tarpu iš viso be globos likusių vaikų dalis sudaro 2 proc. (apie 10 tūkst. vaikų likusių be tėvų globos)³⁸. Tai rodo, kad neįgalius vaikus auginančios šeimos susiduria su sunkumais, galimai trūksta bendruomeninių paslaugų tėvams, pagalbos ir paramos. *Taip pat pastebėtina, kad daugiau neįgaliųjų vaikų auga institucijose (kūdikių namuose, bendruosiuose globos namuose, socialinės globos namuose vaikams su negalia) – iš viso 640 vaikų, tai sudaro 65 procentus visų globojamų vaikų su negalia, tuo tarpu bendrojoje likusių be tėvų globos statistikoje globojami institucijose vaikai sudaro 38 procentus visų likusių be tėvų globos vaikų.* Tai rodo, kad šeimos galimai nėra pajėgios, motyvuotos ir suinteresuotos globoti vaikus su negalia.

Pastebėtina, kad kai kurių savivaldybių nurodytas esamų vaikų globos namų smulkinimas, išskaidant globos namus į kelis padalinius, vien siekiant gauti socialinės globos licenciją, tačiau nemažinant globojamų vaikų skaičiaus, nelaikytinas pakankama priemone, siekiant valstybės keliamų tikslų vaikų globos sistemos pertvarkoje.

Dėl kompleksiskai teikiamos pagalbos savivaldybėse

16.14. Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009-11-11 nutarimu Nr. 1509 patvirtintą Vaikų nuo gimimo iki privalomo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio aprašą, nuo 2012 metų savivaldybėse pradėta teikti kompleksiskai teikiama pagalba. Vaiko nuo gimimo iki privalomo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio aprašo paskirtis – pateikti tarpinstituciniu bendradarbiavimu pagrįstą švietimo programų, sveikatos priežiūros paslaugų, socialinės paramos ir švietimo pagalbos teikimo vaikui ir jo tėvams (įtėviams, globėjams) nuo vaiko gimimo iki jo privalomo mokymo pradžios schemą. Aprašo tikslas – gerinti vaikų nuo gimimo iki privalomojo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygas, užtikrinti kompleksinės pagalbos teikimą šiems vaikams ir jų tėvams.

Remiantis šiuo aprašu, *kompleksinė pagalba* – koordinuotas švietimo programų vykdymas, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ir švietimo pagalbos teikimas individualiam vaikui ir jo tėvams jo tėvų pageidavimu ar atsakingų už vaiko teisių apsaugą institucijų teikimu; *tarpinstitucinė komanda* – įvairių valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų specialistų grupė, sutelkta kompleksinei pagalbai vaikui ir jo tėvams koordinuoti ir teikti.

Apraše pateikta jo įgyvendinimo savivaldybėje schema, pagal kurią, *savivaldybės turi iširti* jos teritorijoje gyvenančių šeimų, auginančių vaikus nuo gimimo iki 7 metų, švietimo programų, sveikatos priežiūros paslaugų, socialinės paramos ir švietimo pagalbos *poreikį, įvertinti turimus išteklius, parengti ir įgyvendinti ne mažiau kaip 3 metų trukmės šių paslaugų plėtros planus; skleisti ir teikti šeimoms informaciją* apie paslaugas, paramą ir pagalbą; parinkti patalpas, kuriose bus teikiama kompleksinė pagalba; *nustatyti kompleksinės pagalbos teikimo kriterijus ir organizavimo tvarką* (kompleksinės pagalbos teikėjus, organizavimo ir koordinavimo modelius, finansavimo principus, kai kompleksinė pagalba teikiama tėvų pageidavimu ar rekomendavus specialistams); *nustatyti tarpinstitucinės komandos sudarymo kriterijus, parengti jos reglamentą.* Pažymėta, kad remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu, savivaldybėms buvo *tik rekomenduojama* dalyvauti įgyvendinant Aprašą ir skirti iš savo biudžeto lėšų jam įgyvendinti.

Trijų ministrų – Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo, socialinės apsaugos ir darbo, sveikatos apsaugos ministro – bendru 2011-11-04 įsakymu Nr. V-2068/A1-467/V-946 buvo patvirtintas Kompleksiškai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarkos aprašas. Juo remiantis savivaldybės taryba turi patvirtinti Kompleksiškai teikiamos pagalbos savivaldybės teritorijoje gyvenantiems vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarką, kurioje turėtų būti nustatomi kompleksiskai teikiamos pagalbos teikėjai, nustatymo ir skyrimo procedūros, organizavimas ir finansavimas (Aprašo 5 punktas).

³⁸ <http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/statistika-vta.html>

16.15. Iš tyrimo metu surinktos medžiagos matyti, kad 50 savivaldybių turi patvirtintą Kompleksiškai teikiamos pagalbos tvarką, 9 savivaldybės tokios tvarkos neturi ir tik viena jų nurodė planuojanti tvarką parengti, 1 duomenų nepateikė. Savivaldybės, kuriose nėra patvirtinta kompleksiškai teikiamos pagalbos tvarka nurodė, kad reikalingą pagalbą vaikams (šeimoms) teikia pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai ir vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos tarnybos (2 savivaldybės) arba, jog šeimoms teikiamos pagalbos į namus, dienos socialinės globos paslaugos (1 savivaldybė), padeda socialiniai darbuotojai (2 savivaldybės), pagalbą vaikui ir šeimoms teikia savivaldybės vaiko gerovės komisija (1 savivaldybė). Pažymėtina, kad minimos priemonės nėra laikytinos kompleksiškai teikiama pagalba, nes priskirtinos atskirų sričių – švietimo, socialinėmis, sveikatos priežiūros – paslaugoms.

16.16. Vertinant Kompleksiškai teikiamos pagalbos apimtį, pastebėtina, kad kai kuriose savivaldybėse jos skiriasi. Dalyje savivaldybių buvo tik pavieniai atvejai, kuomet Tarpinstitucinė komanda būtų teikusi kompleksiškai teikiamą pagalbą, nors paslaugos teikiamos (yra galimybė teikti) jau kelis metus. Iš kai kurių savivaldybių pateiktų atsakymų pastebėtina, kad neretais atvejais pagrindinė ar viena tarpinstitucinio koordinatoriaus veiklos sričių buvo vaikų nukreipimas į ikimokyklinio ugdymo įstaigą, į grupę, skirtą vaikams turintiems specialiųjų poreikių, ir jų pavėžėjimo organizavimas

16.17. Darytina prielaida, kad savivaldybės galimai skiria nepakankamai dėmesio informacijos viešinimui apie šias paslaugas (šias prielaidas sustiprina Vaiko teisių apsaugos įstaigos darbuotojų įvairiose darbo grupėse, susitikimuose su gyventojais tėvų išreikštos pastabos apie nepakankamą informacijos sklaidą). Kompleksiškai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarkos aprašo 6 punkte numatyta, kad pagalbos teikimą koordinuoja ir apie jos teikimą savivaldybėje vietos bendruomenę informuoja savivaldybės administracijos direktoriaus paskirtas tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius arba kitas asmuo, įgaliotas atlikti tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus funkcijas.

16.18. Manytina, kad savivaldybės darbuotojai galimai susiduria ir su kompetencijos trūkumo problema, nes paslaugų organizavimas reikalauja ne vienos srities žinių – socialinės, švietimo, sveikatos, vaiko teisių apsaugos, kt.

16.19. Apibendrinant savivaldybių nurodomus sunkumus, organizuojant kompleksiškai teikiamą pagalbą išskirtinos problemos, susijusios su pernelyg ilgu dokumentacijos teikiamai pagalbai suteikti paruošimu, finansavimo trūkumu, poreikiu turėti atskirą tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorių (savivaldybės nurodė, kad esama situacija, kai ši funkcija priskirta Švietimo skyriaus ar PPT specialistui – netenkintina).

Pažymėtina, kad Švietimo ir mokslo ministro 2015-02-12 įsakymu Nr. V-112, siekiant gerinti specialiojo ugdymo ir vaikų socializacijos centrų veiklos kokybę, buvo sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė, kurios pagrindinis tikslas – pateikti siūlymus dėl specialiojo ugdymo ir vaikų socializacijos centrų veiklos kokybės gerinimo. Darbo grupė rengė tarpinstitucinį veiksmų planą (toliau – Tarpinstitucinis veiksmų planas), kuriame taip pat buvo numatytos priemonės tobulinti ir plėtoti kompleksiškai teikiamas švietimo pagalbos, socialinės paramos ir sveikatos priežiūros paslaugas vaikams ir jų tėvams (globėjams).

Minėtam Tarpinstituciniam veiksmų planui, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė siūlymus, tarp kurių buvo siūlymai keisti teisės aktus (Vaiko teisių apsaugos pagrindų, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo, Vietos savivaldos įstatymus, poįstatyminius aktus), įtvirtinant teisę institucijoms, atsakingoms už vaiko teisių apsaugą įvairiose jo gyvenimo srityse, rinkti ir tvarkyti su vaiku ir jo tėvais susijusius asmens duomenis, tokia apimtimi, kuri reikalinga jų tiesioginių funkcijų vykdymui; įtvirtinant pareigą valstybės ir savivaldybių institucijoms teikti informaciją apie pastebėtus vaikų nepriežiūros, smurto atvejus, pagalbos reikalingus vaikus ir jų šeimas, kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga taip pat siūlė tobulinti Kompleksiškai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarkos aprašą, įtvirtinant koordinatoriui pareigą bendradarbiauti ir teisę gauti informaciją ne tik iš subjektų, nurodytų apraše, bet ir iš

policijos įstaigų, seniūnų, seniūnaičių, gyvenamųjų namų bendrijų pirmininkų ir pan.; peržiūrint dokumentų kompleksiskai teikiamai pagalbai skirti rengimo terminus ir juos trumpinant; keičiant aprašo nuostatas, numatančias, kad kompleksiskai teikiama pagalba „gali būti finansuojama iš valstybės, savivaldybių biudžetų, vaiko tėvų (globėjų), rėmėjų ir kitų lėšų“, numatant valstybės ar savivaldybės finansavimą.

Taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga siūlė į Tarpinstitucinį veiksmų planą įtraukti priemones, įpareigojančias savivaldybes pasitvirtinti Kompleksiškai teikiamos pagalbos teikimo tvarką; priemones, kuriomis būtų užtikrinta kompleksiskai teikiamos pagalbos kokybė, šios srities specialistų kvalifikacijos tobulinimas (organizuoti savivaldybių administracijų ir kitų savivaldybės įstaigų specialistų mokymus, atrinkus gerosios praktikos pavyzdžius – skleisti informaciją kitose savivaldybėse, pan.); taip pat numatyti koordinatoriaus atliekamų funkcijų, paskirties viešinimą, didinant visuomenės informuotumą ir skatinant bendruomeniškumą.

Dėl socialinės reabilitacijos paslaugų vaikams su negalia (jų šeimoms) savivaldybėse

16.20. Remiantis Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 10 straipsniu, socialinės reabilitacijos paslaugos teikiamos asmenims siekiant suformuoti arba atkurti jų socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius, padėti įsigyti išsilavinimą, užtikrinti galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime bei darbo rinkoje. Skiriamos šios pagrindinės socialinės reabilitacijos paslaugos: socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas, palaikymas bei atkūrimas, motyvacijos įsigyti išsilavinimą ir dirbti didinimas, meninių, sportinių bei kitų gebėjimų lavinimas.

Įgyvendinant Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektus (projektų finansavimo tvarkos aprašas patvirtintas socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-07-20 įsakymu Nr. A1-345, su vėlesniais pakeitimais, toliau – Aprašas), remiamos pagal negalios pobūdį ir specifiką neįgalųjų socialinės integracijos srityje veikiančių organizacijų vykdomos socialinės reabilitacijos turinį atitinkančios nuolatinio pobūdžio veiklos ir teikiamos paslaugos: neįgalųjų socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, palaikymo ar atkūrimo, organizuojant praktinius mokymus (neįgaliesiems, jų šeimos nariams) ar veiklas (paslaugas), skirtas pasirūpinti neįgaliaisiais šeimoje, buityje, visuomeniniame gyvenime, pažinti ir valdyti ligą ar negalią, išmoti aptarnauti (neįgaliosius) ir apsitarnauti (pačiam neįgaliajam), išmokti orientuotis ir judėti aplinkoje bei naudotis techninės pagalbos priemonėmis, spręsti dėl negalios kylančias psichologines problemas ir mokytis sveikai gyventi; asmeninio asistento pagalbos neįgaliesiems lankantis užimtumo, ugdymo, reabilitacijos, sveikatos priežiūros, teisėsaugos ir kitose viešąsias paslaugas teikiančiose įstaigose; neįgalųjų užimtumo įvairiuose amatų būreliuose ir klubuose; meninių, sportinių bei kitų gebėjimų lavinimo meno, kultūros, sporto būreliuose, kolektyvuose, klubuose.

Projektų finansavimo tikslas – gerinti neįgalųjų socialinę integraciją į visuomenę, įtraukiant į organizacinius procesus savivaldybių administracijas, kurios papildytų savivaldybių teikiamą pagalbą neįgaliesiems konkurso būdu atrinktais projektais, *atitinkančiais realius neįgalųjų poreikius*, ir skatinant neįgalųjų socialinės integracijos srityje veikiančias organizacijas (asociacijas, labdaros ir paramos fondus, religines bendruomenes ir bendrijas, viešąsias įstaigas) (toliau vadinama – organizacijos) teikti neįgaliesiems reikalingas socialinės reabilitacijos paslaugas, kurios atkurtų ar palaikytų neįgalųjų socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius, didintų neįgalųjų savarankiškumą ir užimtumą bei galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime.

Taigi, Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo tvarkos aprašas įpareigoja savivaldybes iširti, kokioms neįgalųjų grupėms, kokių paslaugų reikia, kokias teikia savivaldybė ir kokių paslaugų dar trūksta neįgaliesiems bendruomenėje, tuo tikslu numatyti prioritетines projektų rėmimo veiklas. Aprašas numato, kad savivaldybės prioritетai turi būti paskelbti savivaldybės interneto svetainėje (Aprašo 9.5. punktas), prioritетinės projektų rėmimo veiklos (paslaugos) iki paraiškų pateikimo savivaldybės administracijai aptariamos kartu su neįgalųjų asociacijų atstovais arba savivaldybėje veikiančios neįgalųjų klausimams spręsti nuolatinės komisijos nariais ir Neįgalųjų reikalų departamento deleguotais projektų atrankos stebėseną vykdančiais skėtinių neįgalųjų asociacijų atstovais (Aprašo 94 punktas).

Remiantis Aprašo 9 punktu, prioritетas gali būti teikiamas projektams, skirtiems neįgalųjų, kuriems Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos nustatyta tvarka nustatytas sunkus

ar vidutinis neįgalumo lygis, arba 0–40 procentų darbingumo lygis, arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, poreikiams tenkinti; kuriuose atsižvelgiama į skirtingas negalias turinčių asmenų specialiuosius poreikius; kurie skirti kaimo vietovėse gyvenantiems neįgaliesiems; kuriuose planuojamoms nuolatinio pobūdžio veikloms (paslaugoms) įgyvendinti organizacija turi šių veiklų (paslaugų) teikimo patirties ir planuojama tęstinė veikla; taip pat, kurie atitinka pagal Apraše remiamas veiklas savivaldybės nustatytus prioritetus, patvirtinus savivaldybės administracijos direktoriaus arba jo įgalioto asmens.

Apibendrinus savivaldybių pateiktą informaciją apie socialinės reabilitacijos paslaugų bendruomenėje projektų organizavimą, pastebėta, kad visos savivaldybės galimai neištiria trūkstamų paslaugų poreikio savivaldybėje, todėl tiesiog numato visus Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintame Apraše nurodytus prioritetus. Kai kurios savivaldybės nurodė, kad kasmet nustatomi nauji prioritetai.

Atsižvelgiant į savivaldybių pateiktus atsakymus, sudėtinga išskirti, kokia dalis socialinės reabilitacijos paslaugų finansavimo tenka vaikams ir jų šeimoms, tačiau pastebėtina, kad skiriama lėšų dalis labai įvairi – kai kuriuose savivaldybėse nebuvo teikiama nė vieno projekto, skirto vaikams (jų šeimoms), arba teikiamuose projektuose dalyvavo mažai vaikų ir finansavimas buvo nedidelis, pvz., 0,03 proc. Rokiškio rajono, 0,06 proc. – Telšių rajono, mažiau nei 1 proc. Jurbarko rajono savivaldybėse. Tačiau kitose savivaldybėse finansavimui skiriama žymiai daugiau lėšų – pvz., 35 proc. Klaipėdos rajono, 28 proc. Šalčininkų rajono, 23 proc. Visagino rajono savivaldybėse. Remiantis Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis apie socialinės reabilitacijos projektų įgyvendinimą 2014 metais, įgyvendinant Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems projektus naudą gavo 36713 asmenų, iš jų 32812 neįgaliųjų (30843 suaugę neįgalieji ir 1969 neįgalūs vaikai) ir 3901 šeimos narys, t.y., vaikai sudarė 6 proc. visų neįgaliųjų, gavusių socialinės reabilitacijos paslaugas, tai atitinka bendrą vaikų ir suaugusiųjų su negalia santykį, arba gavėjai sudarė 12 proc. visų suaugusiųjų su negalia ir 13 proc. visų vaikų su negalia.

Tyrimo metu negauta duomenų, leidžiančių teigti, kad dabartinis reglamentavimas dėl socialinės reabilitacijos projektų neįgaliesiems bendruomenėje finansavimo nesudaro lygiaverčių sąlygų finansuoti projektus, skirtus vaikams. Atsižvelgiant į gautus duomenis, manytina, kad socialinės reabilitacijos paslaugų intensyvumas priklauso nuo savivaldybėje veikiančių neįgaliųjų organizacijų aktyvumo, savivaldybėse sudaromos sąlygos dalyvauti organizacijoms, tiek atstovaujančioms vaikus, tiek suaugusiuosius, kai kuriuose savivaldybėse prioritetas finansuojant projektus teikiamas vaikams su negalia, tačiau vaikų, tarp paslaugų gavėjų, yra maža dalis. Remiantis kai kurių savivaldybių atsakymais, pastebėtina, kad galimai neįgaliesiems paslaugas teikiančios organizacijos mažai projektų teikia vaikams (jų šeimoms), nes tai susiję su didesniais šios grupės poreikiais, nurodoma, kad paslaugas jiems teikti yra sudėtingiausia, tad tik maža dalis organizacijų į projektų veiklą įtraukia vaikus su negalia. Kita vertus, tikslinga toliau stebėti situaciją dėl socialinės reabilitacijos projektų neįgaliesiems bendruomenėje finansavimo, vertinti paslaugų poreikį, organizacijų iniciatyvumą

Tyrimo metu gauti savivaldybių atsakymai dėl socialinės reabilitacijos paslaugų finansavimo rodo, kad praktikoje tiek savivaldybės, tiek neįgaliųjų organizacijos susiduria su įvairiais sunkumais, ruošiant projektus, planuojant ir teikiant socialinės reabilitacijos paslaugas, todėl siūlytina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (pavaldžioms įstaigoms) imtis metodinių, organizacijų, teisinių ar kitų priemonių savo kompetencijoje, siekiant užtikrinti tinkamą socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje teikimo organizavimą.

Dėl vaiko teisės į ugdymą įgyvendinimo

16.21. Švietimas yra viena sričių, kur turi būti užtikrintas lygus dalyvavimas su visais. Visi vaikai, kad ir kokia didelė būtų jų negalia, turi teisę į mokslą, kuris didina jų galias. Tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai pripažįsta visų vaikų, taip pat ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų, teisę į mokslą, kuris leistų išlavinti gyvenimui svarbius komunikacinius gebėjimus ir socialinę kompetenciją, įgyti gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą. Valstybė turi pareigą kurti švietimo sistemas ir užtikrinti jų prieinamumą kiekvienam vaikui be jokios diskriminacijos ir nepriklausomai nuo vaiko socialinės padėties, kalbos, amžiaus ar kitų aplinkybių.

Salamankos deklaracija (1994) skelbia, kad turintieji specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai turi turėti galimybę lankyti įprastas mokyklas, kuriose ugdymas turi būti jiems pritaikytas. Mokyklos, veiklą grindžiančios inkliuzinio ugdymo filosofija, yra veiksmingiausios priemonės, padedančios kovoti su „kitokių“ diskriminacija ir atskirtimi, padedančios kurti toleranciją skirtybėms pagrįstą visuomenę ir siekiant, kad visi jos nariai įgytų išsilavinimą pagal gebėjimus.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 23 straipsnyje primenama, kad neįgaliam vaikui būtina suteikti „pasitikėjimą savimi“ ugdančias gyvenimo sąlygas ir skatinti būti „aktyviu visuomenės nariu“. Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencijos 23, 27 ir 28 straipsniai įtvirtina psichiškai ir fiziškai neįgalaus vaiko teisę į pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje, vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams ir socialiniams vystymuisi, taip pat teisę į mokslą, kuris ugdytų jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras bei socialinę atsakomybę, sudarytų sąlygas asmenybei vystytis. Vaiko teisių konvencijos 23 straipsnyje kalbama apie būtinybę sudaryti galimybę vaikams su negalia gauti išsilavinimą, profesinį parengimą, 28 straipsnyje – įvairių tiek bendrojo, tiek profesinio viduriniojo lavinimo formų tobulinimą.

Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijos 24 straipsnyje, pabrėžiant nediskriminavimo ir lygių galimybių principo svarbą, nustatyti pagrindiniai valstybių įsipareigojimai neįgalųjų švietimo srityje: valstybės turi užtikrinti, kad neįgalieji dėl savo neįgalumo nebūtų šalinami iš bendros švietimo sistemos ir neįgaliesiems vaikams nebūtų atimta galimybė įgyti nemokamą privalomą pradinį arba vidurinį išsilavinimą. Neįgaliesiems turi būti teikiama būtina pagalba bendroje švietimo sistemoje bei veiksmingos individualizuotos paramos priemonės.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 34 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vaikas turi teisę į mokslą, kuris ugdytų jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras, dorovinę bei socialinę atsakomybę, sudarytų sąlygas asmenybei vystytis, Tiek valstybė (jos institucijos), tiek tėvai (vaiko globėjai/rūpintojai) turi pareigą užtikrinti, kad būtų sudarytos realios galimybės ir sąlygos įgyti privalomą išsilavinimą bei užtikrinti vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą.

Dėl ikimokyklinio ugdymo

16.22. Įvairiose šalyse atlikti tyrimai (taip pat ir tęstiniai) rodo, kad ikimokykliniame amžiuje formuojasi pažintiniai vaiko gebėjimai, kurie lemia jo sėkmę pradėjus lankyti mokyklą. Tikslingas ikimokyklinis ugdymas daro teigiamą poveikį mokymosi pasiekimams, tolesnei socialinei ir emocinei raidai, tačiau teigiamas ikimokyklinio ugdymo poveikis vaiko kalbos, pažintinei, emocinei ir socialinei raidai priklauso nuo pedagoginio proceso, pedagogo ir vaiko sąveikos ypatumų.³⁹

Ikimokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etnines, socialinius, pažintinius poreikius. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 7 straipsnis skelbia, kad ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvų (globėjų) pageidavimu – pagal ikimokyklinio ugdymo programą. Ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikui nuo gimimo, iki jam pradedama teikti priešmokyklinis arba pradinis ugdymas.

Ikimokyklinio ugdymo paslaugos papildo vaikų ugdymą šeimose, skatina jų socialinį, pažintinį vystymąsi, praturtina vaikų bendravimo su kitais patirtį, padeda pasiruošti mokymuisi mokykloje, tėvams ikimokyklinis ugdymas sudaro sąlygas derinti darbą ir vaikų auginimą. Lietuvoje ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas nėra privalomas, tik atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, vaikas turi būti ugdomas pagal ikimokyklinio ugdymo programą.

Tyrimo metu nustatyta, kad ikimokyklinio ugdymo paslaugas kai kuriose savivaldybėse gauna palyginti nedidelė dalis ikimokyklinio amžiaus neįgalųjų vaikų - nuo 4 proc. iki 47 proc. vaikų, tuo tarpu Lietuvos statistikos departamento bendraisiais duomenimis⁴⁰, vaikai, dalyvaujantys ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme 2013 metais, sudarė apie 66,7 proc. (mieste 81,3 proc., kaime – 31,8 proc.). Tokią situaciją gali lemti tėvų pasirinkimas (ne/leisti vaiką į įstaigą),

³⁹ „Švietimo problemos analizė“. Ikimokyklinis ugdymas: ką apie jo poveikį vaiko raidai sako tyrimų duomenys?. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2011, Vilnius.

⁴⁰ Lietuvos Statistikos departamento leidinys „Švietimas 2013“, p. 32. ISSN 2029-5871. Vilnius 2014.

įstaigų nepritaikymas neįgaliųjų poreikiams. Padėtį dėl neįgaliųjų vaikų ikimokyklinio ugdymo įstaigų nelankymo gali lemti ir situacija, jog kaimo vietovėse trūksta ikimokyklinio ugdymo įstaigų⁴¹. Remiantis šio tyrimo duomenimis, kaimo vietovėse gyvena 42,5 proc. visų neįgaliųjų vaikų, o remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, kaime yra 112, kai mieste 563 ikimokyklinio ugdymo įstaigos (atitinkamai 17 ir 83 proc.), kaime esančias ikimokyklinio ugdymo įstaigas lanko 12 proc., mieste 88 proc. ikimokyklinio-priešmokyklinio amžiaus vaikų⁴².

16.23. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 14 straipsnio 7 dalis numato, jog mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąji ir visuotinė švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – mokyklos (klasės), skirtos mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti. Įstatymo 29 straipsnio 6 dalyje numatyta, kad savivaldybė privalo turėti optimalų neformaliojo vaikų švietimo programų teikėjų tinklą, užtikrinantį asmenų ugdymąsi ir jų teisę mokytis valstybine kalba, ir pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų tinklą.

Iš tyrimo surinktų duomenų matyti, jog daugumoje savivaldybių ikimokyklinis ugdymas neįgaliesiems vaikams teikiamas bendrosiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose bendrosiose grupėse, apie penktadalyje savivaldybių – specialiose grupėse specialiųjų ugdymosi poreikių ar tam tikrų sutrikimų turintiems vaikams, ir tik mažoje dalyje savivaldybių – specialiose įstaigose ar bendrųjų ugdymo įstaigų ugdymo skyriuose.

Taip pat tyrimo metu nustatyta, jog daugelyje savivaldybių pirmiausia mokyklinis ugdymas organizuojamas bendrosiose ugdymo įstaigose. Taip pat steigiamos specialiosios klasės bendrosiose mokyklose bei specialiojo ugdymo skyriai (trečdalyje savivaldybių). Nesant specialiųjų įstaigų savivaldybėse, galinčių ugdyti vaikus su tam tikra negalia (regos, klausos, judėjimo, intelekto), vaikai nukreipiami į kitas savivaldybes (tai nurodė 10 savivaldybių).

Dėl švietimo pagalbos ikimokyklinio ugdymo įstaigose

16.24. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo paskirtis – padėti mokiniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, pripažįstant ir plėtojant jų gebėjimus ir galias. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymas organizuojamas švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka (Švietimo įstatymo 14 straipsnio 1 dalis). Švietimo įstatyme garantuojamas švietimo prieinamumas mokiniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių. Švietimo prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant psichologinę, specialiąją pedagoginę, socialinę pedagoginę pagalbą, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis mokykloje ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kitais įstatymų nustatytais būdais (34 straipsnio 3 d.).

Keletas savivaldybių (tačiau tikėtina, jog šios problemos dali būti aktualios ir daugeliui kitų savivaldybių) nurodė, jog ikimokyklinio ugdymo poreikiai nėra visiškai patenkinami – neteikiamos surdopedagogų, tiflopedagogų paslaugos, šių specialistų ikimokyklinės įstaigos neturi, trūksta ir logopedų (arba jie dėl didelio darbo krūvio pagalbą prioritetu teikia tik vyresnio amžiaus vaikams), psichologų, specialiųjų ir socialinių pedagogų. 2012 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikto tyrimo dėl problemų Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose⁴³ metu nustatyta, jog ikimokyklinių įstaigų duomenimis, ženkliai daugėja vaikų, turinčių kalbos vystymosi sutrikimų, bendravimo sunkumų, emocinių sutrikimų, psichologinių problemų ir pan., ir kuriems reikalinga sisteminga logopedo, psichologo ar specialiojo pedagogo pagalba ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tačiau šių specialistų įstaigose trūksta arba jų iš viso nėra. Remiantis Lietuvos Statistikos departamento leidiniu „Švietimas 2013“⁴⁴, švietimo pagalbos specialistų ikimokyklinio ugdymo įstaigose – specialiųjų, socialinių pedagogų 2011-2013 metais sparčiai mažėjo (nuo 207 iki 91), logopedų ir psichologų – keitėsi labai nežymiai.

⁴¹ Remiantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atliktu 2007 m. tyrimu, dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje sistemos ir teikiamų paslaugų, nuo 2000 iki 2005 m. ikimokyklinio ugdymo įstaigų miestuose sumažėjo vos dešimčia, o kaimo vietovėse – netgi keturiasdešimt aštuoniomis.

⁴² Lietuvos Statistikos departamento leidinys „Švietimas 2013“, p. 31-32. ISSN 2029-5871. Vilnius 2014.

⁴³ <http://www3.lrs.lt/docs2/JKGGAGKE.PDF>

⁴⁴ Lietuvos Statistikos departamento leidinys „Švietimas 2013“, p. 36. ISSN 2029-5871. Vilnius 2014.

Kai kurios savivaldybės nurodė, kad mokyklinio amžiaus vaikų poreikiai nėra tenkinami dėl specialistų trūkumo – kai kuriose savivaldybėse trūksta surgopedagogų, tiflopedagogų, psichologų.

Dėl nesimokančių vaikų su negalia

16.25. Europos socialinės chartijos 15 straipsnis, kurį ratifikavo ir Lietuva, numato valstybės pareigą siekti užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta neįgalių asmenų, nepaisant amžiaus ir negalios pobūdžio ir kilmės, teisė į socialinę integraciją: turi būti imamasi reikiamų priemonių, kad būtų užtikrintas neįgalių asmenų konsultavimas, mokymas ir profesinis rengimas, kur tai įmanoma, bendrų įstaigų sistemoje, o jei nėra tokių galimybių - naudojantis specializuotų valstybinių ar privačių įstaigų pagalba, kt. Chartijos 17 straipsnyje kalbama apie valstybės pareigą suteikti vaikams ir paaugliams nemokamą pradinę bei vidurinę išsilavinimą ir *skatinti juos tvarkingai lankyti mokyklą*. Pažymėtina, kad remiantis Europos socialinių teisių komiteto, kuris teisiškai aiškina Chartiją, aiškinimu, Chartijos 17 straipsnio 2 dalis (“Suteikti vaikams ir paaugliams nemokamą pradinį bei vidurinę išsilavinimą ir skatinti juos tvarkingai lankyti mokyklą”) suprantama taip, kad ji apima visus asmenis iki 18 metų, išskyrus, kai pagal taikytiną įstatymą pilnametystės sulaukiama anksčiau, tačiau tai nenustato valstybei narei pareigos teikti privalomo ugdymo iki minėto amžiaus.⁴⁵ Komitetas nurodo, kad turi būti imamasi priemonių paskatinti vaikus lankyti mokyklą ir aktyviai mažinti iškritusių vaikų ar nebaigusių privalomo ugdymo bei mokinių pravaikštų skaičių.

Taip pat pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 12 straipsnis pabrėžia visų neįgaliųjų teisę būti ugdomais, nesvarbu, koks jų neįgalumo lygis. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas draudžia diskriminuoti asmenis dėl negalios ir įpareigoja švietimo teikėjų bei mokslo ir studijų sistemai priklausančias įstaigas įgyvendinti lygias galimybes jų vykdomoje veikloje.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 32 straipsnyje įtvirtintos negalios vaiko socialinės veiklos garantijos, tai yra, valstybės ir vietos savivaldos institucijos privalo sudaryti būtinas sąlygas negalios vaiko mokymuisi, profesiniam pasirengimui ir pagal galimybes darbo veiklai, atsižvelgdamos į tokio vaiko sveikatą, specialius poreikius bei sugebėjimus.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 29 straipsnio 9 punktą numato, kad vaikas iki 16 metų negali nutraukti mokymosi pagal privalomo švietimo programas, 24 straipsnis numato Lietuvos gyventojų teisę ir pareigą mokytis, tai yra, kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis <...> turi teisę mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, o valstybė imasi priemonių, kad kiekvienas vaikas Lietuvoje mokytųsi *pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas*. Pažymėtina, kad remiantis šiuo straipsniu, valstybė turi imtis priemonių užtikrinti kiekvieno vaiko (iki 18 metų) galimybes mokytis, nepaisant nuostatos, kad ugdymas privalomas iki 16 metų.

16.26. Teisės aktai nustato savivaldybės institucijų pareigas dėl nesimokančių ir mokyklos nelankančių vaikų teisių užtikrinimo. Remiantis Švietimo įstatymo 58 straipsniu, savivaldybės vykdomoji institucija Vyriausybės nustatyta tvarka organizuoja ir tvarko savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitą; užtikrina, kad visi vaikai mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas. Remiantis Švietimo įstatymo 33 straipsnio 2 dalimi, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, remdamosi gyventojus registruojančių ir kitų valstybės ir žinybinių registrų duomenimis, nustato mokyklų nelankančių vaikų skaičių ir jų ugdymosi poreikius, kartu su mokyklomis vykdo tikslines šių vaikų įtraukimo į švietimo veiklą programas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997-08-04 nutarimu Nr. 889 (2012-04-25 nauja redakcija) patvirtintas Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašas reglamentuoja savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos (toliau – vaikų apskaita) organizavimą ir tvarkymą siekiant užtikrinti, kad jie mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas. Remiantis aprašu, savivaldybės vykdomoji institucija, užtikrindama, kad vaikai mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas, skiria savivaldybės administracijos padalinį, atsakingą už vaikų apskaitos organizavimą ir tvarkymą (toliau – vaikų apskaitos tvarkytojas). Vaikų apskaitos tvarkytojas: organizuoja ir koordinuoja duomenų apie nesimokančius vaikus, taip pat mokyklos nelankančius mokinius rinkimą ir tvarkymą, vaikų faktinės gyvenamosios vietos ir jų nesimokymo, mokyklos nelankymo priežasčių nustatymą; siekdamas nustatyti nesimokančius

⁴⁵ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Digest/DigestSept2008_en.pdf

vaikus ir mokyklos nelankančius mokinius, jų nesimokymo ir mokyklos nelankymo priežastis, teikia į NEMIS įtrauktų savo savivaldybės teritorijoje gyvenančių, bet nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių sąrašus vaiko teisių apsaugos skyriams, socialinės paramos skyriams, seniūnijoms, policijos, sveikatos priežiūros ir kitoms įstaigoms, kurios, koordinuojamos vaikų apskaitos tvarkytojo, kartu bendradarbiaudamos su mokyklomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, bendruomenėmis, vaikų tėvais (globėjais, rūpintojais), surenka ir pateikia vaikų apskaitos tvarkytojui informaciją apie vaiko faktinę gyvenamąją vietą ir jo nesimokymo, mokyklos nelankymo priežastis NEMIS nuostatų nustatyta tvarka; prireikus kreipiasi į kitų savivaldybių administracijas ir įstaigas dėl duomenų apie vaiko faktinę gyvenamąją vietą ir jo nesimokymo ir mokyklos nelankymo priežastis pateikimo; gautą informaciją apie nesimokančius vaikus ir mokyklos nelankančius mokinius, jų nesimokymo ir mokyklos nelankymo priežastis įrašo į NEMIS jos nuostatų nustatyta tvarka; kt.

Atsižvelgiant į teisės aktuose išdėstytas valstybių prievolės užtikrinti vaikų privalomą ugdymą bei atlikto tyrimo metu gautus duomenis, darytina išvada, kad savivaldybės nesiima pakankamų priemonių užtikrinti privalomą vaikų mokymąsi bei lankymą: nerenka duomenų apie nesimokančius ir mokyklos nelankančius mokinius, nenustato bei neanalizuoja nesimokymo bei nelankymo priežasčių.

10 savivaldybių nurodė, jog neturi ir nekaupia duomenų apie savivaldybėje nesimokančius vaikus su negalia pagal privalomo ugdymo programas (vienos savivaldybės teigimu, tai yra konfidenciali informacija). 13 savivaldybių nurodė neturinčios duomenų apie nesimokančius virš 16 metų vaikus su negalia. Kelios savivaldybės nurodė Švietimo įstatymo nuostatą, jog vaikai 16 metų negali nutraukti mokymosi pagal privalomo švietimo programas („mokslas privalomas tik iki 16 metų“). Toks savivaldybių atsakymas preziumuoja, kad savivaldybių institucijos neįpareigotos imtis priemonių duomenų rinkimui apie vyresniųjų nei 16 metų vaikų ugdymą.

Pagal tyrimo metu gautus savivaldybių duomenis (kai kurios savivaldybės nurodė neturinčios duomenų), pagal privalomo ugdymo programas nesimoko 53 vaikai su negalia. Yra 35 nesimokantys vaikai su negalia, kuriems virš 16 metų, taip pat ir vaikų, kurie registruoti ugdymo įstaigoje, tačiau jos nelanko. Savivaldybių pateikti duomenys, įvertinant, jog kai kurios savivaldybių duomenų nepateikė arba nurodė jų nekaupiančios, iš esmės sutampa su Švietimo informacinių technologijų centro teiktais duomenimis.

Tik 3 savivaldybės nurodė besišaukiančios priemonių, kad vaikai su negalia būtų mokomi, tačiau kitos savivaldybės, kurių teritorijoje yra nesimokančiųjų vaikų su negalia jokių priemonių nenurodė.

Manytina, kad savivaldybių institucijos aplaidžiai žiūri į teisės aktais joms numatytą pareigą imtis priemonių užtikrinti privalomą vaikų mokymąsi bei lankymą bei turėtų imtis aktyvesnių, visapusiškų priemonių vaikų su negalia mokymui ir mokyklos lankymui užtikrinti. Manytina, kad tokios priemonės neturėtų apsiriboti vien informavimu apie galimą pagalbą (pavėžėjimą, psichologinę pagalbą, pan.), turi būti bendradarbiaujama su savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriumi, seniūnijomis, ieškomas tinkamas konkrečiam vaikui mokymo organizavimo būdas, o taip pat keliamas ir tėvų atsakomybės dėl kliudymo vaikams mokytis klausimas.

Dėl švietimo prieinamumo specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams (aplinkos pritikimo)

16.27. Švietimo įstatyme garantuojamas švietimo prieinamumas mokiniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių. Švietimo prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją ir socialinę pedagoginę pagalbą, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis mokykloje ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kitais įstatymų nustatytais būdais (Švietimo įstatymo 34 straipsnio 3 d.).

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011-09-30 įsakymu Nr. V-1795 patvirtintas Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo aprašo 21 punktą nustato, jog mokyklos, atsižvelgdamos į mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius, užtikrina ugdymąsi pritaikytoje ugdymosi aplinkoje, reikiamos švietimo pagalbos teikimą, aprūpinimą specialiosiomis mokymo priemonėmis ir ugdymui skirtomis techninėmis pagalbos priemonėmis mokykloje.

Iš savivaldybių pateiktų duomenų analizės matyti, kad vidutiniškai (galimai) yra 32 % pritaiktų mokyklų savivaldybėse. Iš savivaldybių atsakymų sudėtinga spręsti apie tinkamą pritaikymą, nes mokyklos pritaikytos tik iš dalies, pvz., įrengti tik pandusai, aplinka pritaikyta tik viename aukšte, kt.

Savivaldybių pateiktais duomenimis, atliekant mokyklų renovaciją, tik dalyje (nurodė 8 savivaldybės) mokyklų aplinka buvo pritaikyta pilnai. Dalyje kitų savivaldybių mokyklų aplinka nebuvo pritaikyta arba pritaikyta tik dalinai, arba pritaikyta specialiosios mokyklos ar mokyklos, turinčios specialiąsias klases, aplinka.

Taip pat pastebėtina, kad dalis savivaldybių neteikė informacijos apie mokyklų pritaikymą. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003-12-24 įsakymu patvirtinti Savivaldybės pedagoginės psichologinės tarnybos pavyzdiniai nuostatai nustato funkciją savivaldybės institucijai – pedagoginei psichologinei tarnybai – rekomenduoti vaikui mokyklą, tuo tikslu tarnyba turi kaupti, analizuoti ir vertinti informaciją apie Tarnybos aptarnaujamoje teritorijoje gyvenančius specialiųjų ugdymosi poreikių, psichologinių, asmenybės ir ugdymosi problemų turinčius asmenis, jų problemas, ugdymo organizavimą, *aplinkos pritaikymą* bei specialiosios pedagoginės ir/ar psichologinės pagalbos teikimo veiksmingumą. Manytina, kad į šių nuostatų įgyvendinimui nėra skiriama pakankamai dėmesio.

Dėl švietimo pagalbos

16.28. Švietimo įstatymo 46 str. nustato mokinio teisę gauti kokybišką švietimą, teisę į psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją, socialinę pedagoginę pagalbą, profesinį orientavimą ir švietimo informacinę pagalbą, kt.

Iš savivaldybių atsakymuose nurodytų švietimo prieinamumo problemų galima daryti išvadą, jog mokinio, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių (atskirais atvejais, neįgalus) teisė į mokymąsi pažeidžiama. 13 savivaldybių nurodė susiduriančios su švietimo pagalbos specialistų – mokytojų padėjėjų, logopedų, specialiųjų pedagogų (taip pat tiflopedagogų, surdopedagogų), psichologų trūkumu. 9 savivaldybės nurodė finansines problemas, dėl kurių negali tinkamai pritaikyti ugdymo aplinkos, užtikrinti žmogiškųjų išteklių, reikiamos kompensacinės technikos,

Nors mokytojų patirties, kaip dirbti su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiu vaiku, trūkumą nurodė tik 1 savivaldybė, iš skundų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje skaičiaus bei visuomenės informavimo priemonėse pasirodančios informacijos gausos, darytina prielaida, kad su šia problema susiduria nemaža dalis pedagogų. Tas pats pasakytina ir dėl nepritaiktos ugdymo aplinkos, kurią kaip problemą nurodė tik viena savivaldybė.

Dėl pavėžėjimo į ugdymo įstaigas užtikrinimo

16.29. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 36 straipsnio 1 dalis nustato, kad mokinys į atitinkamą ugdymo programą vykdančią mokyklą mokinio pažymėjime nurodytu maršrutu pavežamas visuomeniniu transportu Transporto lengvatų įstatymo nustatytą atstumą. Toliau kaip 3 kilometrai nuo mokyklos gyvenantys kaimo bendrojo lavinimo mokyklų priešmokyklinio ugdymo grupių ir 1–8 klasių mokiniai privalo būti vežiojami į artimiausią atitinkamą savivaldybės ar kito steigėjo mokyklą mokykliniais autobusais ar kitu transportu. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Specialiųjų poreikių asmenų iki 21 metų, kurie nepajėgia (negali savarankiškai vaikščioti, dėl didelių sutrikimų yra nesaugūs gatvėje) patys atvykti į bendrojo lavinimo mokyklą, vežiojimą organizuoja mokyklos steigėjas. Pažymėtina, jog nors dauguma savivaldybių nurodė, kad neįgalių vaikų pavėžėjimas į ugdymo įstaigas užtikrinamas tinkamai, visgi keletas savivaldybių nurodė susiduriančios su problemomis, dėl kurių neįgalių vaikų pavėžėjimas ugdymo įstaigas nėra užtikrinamas visiems pavėžėjimo poreikių turintiems vaikams.

Dėl vaikų su negalia vasaros poilsio organizavimo

16.30. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 23 straipsnyje įtvirtinta neįgalus vaiko teisė gyventi prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų jo pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 31 straipsnis įtvirtina vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį, teisę dalyvauti žaidynėse ir jo amžių atitinkančiose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime, kurti meno kūrinius, valstybės, konvencijos dalyvės, gerbia ir skatina vaiko teisę visapusiškai dalyvauti kultūriniame ir kūrybiniame gyvenime ir prisideda prie to, kad jam būtų suteiktos vienodos

galimybės dalyvauti kultūrinėje ir kūrybinėje veikloje, praleisti laisvalaikį ir poilsiauti. Neįgalus vaikas, realizuodamas savo teises į poilsį, laisvą dalyvavimą meniniame ir kultūriniame gyvenime, numatytas minėtame Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 31 straipsnyje, neturi būti diskriminuojamas dėl savo negalios. Jungtinių Tautų Asamblėjos priimtose Lygių galimybių teikimo neįgaliesiems bendrosiose taisyklėse pažymima, kad valstybės turi užtikrinti neįgaliesiems teisę įsilieti į kultūrinę veiklą ir joje dalyvauti vienodai su kitais, taip pat imtis priemonių, kad neįgalieji turėtų vienodas galimybes laisvalaikį ir sportą. Šie reikalavimai susiję su reikalavimu, kad fizinė aplinka būtų pritaikyta žaidimams, poilsiui, kultūrai, meninei kūrybai, lygiai kaip ir informacija ir bendravimas. Tai taip pat gali pareikalauti specialių veiksmų, kad neįgaliesiems vaikams būtų lengviau į visa tai įsilieti (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, p. 232). 9-ajame Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto (toliau – Komitetas) komentare „Dėl vaikų su negalia teisių“ priimtame 2007 m. vasario 27 d. komitetas pateikė valstybėms gaires bei rekomendacijas, kad jos galėtų imtis priemonių, atitinkančių Konvenciją ir užtikrinančių tinkamą vaikų su negalia teisių įgyvendinimą. Komitetas pažymi, jog labai svarbu siekti, kad neįgaliam vaikui būtų suteiktos galimybės užsiimti sportu, tinkamai ilsėtis (taip gerinant jų socialinio gyvenimo kokybę).

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2 straipsnyje pažymima, jog valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių. Tačiau pažymėtina, jog diskriminaciją draudžiantis principas netrukdo imtis pozityvių veiksmų ir teisėtai diferencijuoti atskirų vaikų teises.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 23 straipsnio 2 ir 3 dalyse pažymima, kad valstybės, konvencijos dalyvės, pripažįsta negalią turinčio vaiko teisę gauti ypatingą globą ir rūpinasi, jei yra lėšų, kad turinčiam į tai teisę vaikui ar atsakantiems už jo globą asmenims būtų suteikta parama, kurios prašoma ir kuri atitinka vaiko būklę ir jo tėvų ar kitų vaikų prižiūrinčių asmenų padėtį, ši parama, pagal galimybes, yra teikiama nemokamai, atsižvelgiant į tėvų ar kitų neįgalų vaikų prižiūrinčių asmenų finansinius išteklius. Būtina sudaryti galimybę neįgaliam vaikui gauti išsilavinimą, profesinį parengimą, būti medicinos darbuotojų aptarnaujamam, atstatyti sveikatą, pasiręgti darbinei veiklai ir poilsiauti taip, kad jis kuo labiau įsitrauktų į socialinį gyvenimą, galėtų ugdyti savo asmenybę ir bręsti kultūriniu bei dvasiniu požiūriu. Minėtame straipsnyje kalbama apie būtinybę imtis tam tikrų teigiamų veiksmų, skatinančių sudaryti lygias galimybes neįgaliesiems vaikams. Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra pažymėjęs, jog prioritetiškai turi būti siekiama užtikrinti neįgalių vaikų teises. Lygių galimybių teikimo neįgaliesiems bendrosiose taisyklėse pabrėžiama, kad valstybės turi užtikrinti, jog politikos formavimo ir valstybės planavimo srityse į neįgalumo aspektus būtų atsižvelgiama pirmiausia ir kad „neįgaliųjų poreikiai bei lūkesčiai būtų įtraukti į bendrus plėtros planus ir nebūtų nagrinėjami atskirai“, įskaitant ir nacionalinius veiksmų planus vaikams, tačiau kartu Komitetas yra pasiūlęs, kad valstybės turėtų planus, skirtus neįgaliesiems vaikams. Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra pažymėjęs, kad skaičiuojant lėšas vaikams, tarp kitų grupių ypatingas dėmesys turi būti skiriamas neįgalių vaikų reikmėms garantuoti. Komiteto propaguojamas nediskriminavimo principas nedraudžia teigiamos diskriminacijos, kurios būtų imamasi šios ypatingos grupės (neįgalių vaikų) teisėms užtikrinti.

Neįgaliųjų teisių konvencijos (Lietuva minėtą konvenciją yra ratifikavusi 2010 m.) 30 straipsnyje pažymima, kad valstybės, minimos konvencijos šalys, siekdamos suteikti galimybę lygiai su kitais asmenimis dalyvauti rekreaciniame, laisvalaikio ir sporto veikloje, imasi atitinkamų priemonių užtikrinti, kad neįgalūs vaikai turėtų vienodas galimybes su kitais vaikais dalyvauti žaidimuose, rekreaciniame, laisvalaikio ir sporto veikloje, įskaitant tokią veiklą mokyklų sistemoje.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 28 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad vaikas su negalia turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje.

Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnyje įtvirtinti neįgaliųjų socialinės integracijos organizavimo principai: lygios teisės – neįgalieji turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai; lygių galimybių – neįgaliesiems, kaip ir kitiems visuomenės nariams, sudaromos tokios pat ugdymosi, darbo, laisvalaikio leidimo, dalyvavimo visuomenės, politiniame ir bendruomenės gyvenime galimybės, tik tais atvejais, kai tokios pat sąlygos ir priemonės yra neveiksmingos, nustatomos specialios priemonės, gerinančios neįgaliųjų padėtį; savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo – neįgalieji nuolat skatinami būti savarankiški; prienamumo – neįgaliesiems sudaromos sąlygos veiklai visose gyvenimo srityse ir galimybė naudotis ištekliais; neįgalumo kompensavimo – neįgalumo pasekmės kompensuojamos neįgaliesiems skirtomis įvairiomis piniginės ir nepiniginės paramos formomis ir kt.

Pažymėtina, jog iš savivaldybių pateiktų duomenų matyti, jog vaikų vasaros poilsis (vaikų neformalusis švietimas) yra probleminė sritis ne tik neįgalių vaikų dalyvavimo šiose veiklose kontekste, tačiau taip pat ir visų vaikų teisės tinkamai ir kokybiškai ilsėtis užtikrinimo kontekste, atsižvelgiant į tai, jog kai kurios savivaldybės vaikų vasaros poilsio neremia visiškai, o savivaldybėse, kuriose vaikų vasaros poilsis remiamas, paprastai užimama nedidelė vaikų dalis, atitinkamai taip pat ir vaikų su negale. Nagrinėjamu atveju yra tiriamos neįgalių vaikų problemos, tačiau taip pat pažymėtina, jog savivaldybės turėtų spręsti vaikų vasaros poilsio veiklų organizavimo problemas, ypatingai atkreipiant dėmesį į vaikus su negale.

Dėl savivaldybių bendradarbiavimo su neįgaliųjų organizacijomis

16.31. Prisiimdama įsipareigojimus pagal Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją, valstybė tuo pačiu įsipareigoja, rengiant ir įgyvendinant teisės aktus ir politikos strategijas, priimant kitokius sprendimus neįgaliųjų klausimais, glaudžiai bendradarbiauti su neįgaliaisiais, įskaitant neįgalius vaikus, ir aktyviai juos įtraukti per jiems atstovaujančias organizacijas (Konvencijos 4 straipsnio 3 dalis), kad neįgaliesiems būtų užtikrinta galimybė visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime – skatinti sukūrimą, dalyvavimą nevyriausybinėse organizacijose, siekiant atstovauti neįgaliesiems <...> nacionaliniu ir vietos lygmenimis (Konvencijos 29 straipsnis). Šiems įsipareigojimams įgyvendinti skatinama laikytis principo „nieko neįgaliesiems be neįgaliųjų“.

Kaip jau buvo minėta anksčiau pažymoje, Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 16 straipsnis nustato, kad savivaldybės rengia ir įgyvendina savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas, atsako už neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, sąlygų neįgaliesiems integruotis į bendruomenę sudarymą, *bendradarbiavimą su neįgaliųjų asociacijomis*.

Iš savivaldybių atsakymų pastebėtina, kad tik nedaugelis jų įtraukia neįgaliųjų organizacijas į savivaldybės skyrių, komisijų veiklą, sprendžiant klausimus, susijusius su neįgaliaisiais, priimant sprendimus dėl problemų, kylančių administruojant bei teikiant socialines paslaugas, nustatant socialinių paslaugų poreikius, kt. (būsto pritaikymo neįgaliesiems komisija, Neįgaliųjų reikalų komisija), arba su organizacijomis diskutuojama, rengiami susitikimai, apskrito stalo diskusijos.

Vertinant savivaldybių veiklą, svarbu pažymėti, kad savivaldybės pareiga sudaryti sąlygas neįgaliesiems integruotis į bendruomenę, neatsietina nuo suformuotų bendradarbiavimo su neįgaliųjų organizacijomis ryšių. Savivaldybės darbuotojai turėtų aktyviai domėtis esama situacija, bendradarbiaudami su nevyriausybinėmis organizacijomis ir savo iniciatyva, tokiu būdu sudarydami sąlygas kryptingai ir efektyviai savo veiklai, užtikrinančiai neįgaliųjų socialinę integraciją.

Deja, tenka pastebėti, kad, nevyriausybinių organizacijų teigimu, savivaldybės mažai dėmesio skiria neįgaliųjų problemų savivaldybėse sprendimui, neįsiklauso į organizacijų, dažnai geriausiai žinančių atstovaujамųjų šeimų problemas, siūlymus, tarnautojams trūksta komunikacijos įgūdžių bei kompetencijos spręsti problemas. Visapusiškam neįgaliųjų poreikių tenkinimui užtikrinti trukdo ir finansinė savivaldybių padėtis. Kai kurioms problemoms spręsti būtų reikalingas ir teisės aktų keitimas, tobulinimas, kaip pvz., privalomas ikimokyklinio amžiaus pavėžėjimo užtikrinimas bei finansavimo tam skyrimas, tėvų atsakomybės stiprinimas ir reglamentavimas už vaiko poreikių vertinimo ir pagalbos ignoravimą, pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi tuo kas išdėstyta, atsižvelgdama į tyrimo metu gautus duomenis ir vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 11 straipsnio 1 ir 4 punktais, 12 straipsnio 1 dalies 1, 10 punktais bei 24 straipsnio 7 punktu, **n u s p r e n d ž i a:**

1. Atkreipti savivaldybių dėmesį į vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrime nustatytus visapusiškos vaikų su negalia integracijos trūkumus bei siūlyti:

- siekiant sukurti sąlygas kiekvienam vaikui augti savo šeimoje, gauti reikiamą pagalbą, siūlytina savivaldybėms aktyviai dalyvauti, įgyvendinant Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planą, atlikti esamų paslaugų, prieinamumo, poreikio analizę savivaldybėse, bei atsižvelgiant į gautus duomenis, tobulinti esamų paslaugų teikimą ir plėtoti naujas paslaugas vaikams su negalia ir jų šeimoms;

- užtikrinti vaikų su negalia lygias teises ir galimybes visuomenėje, tuo tikslu rengiant visapusiškas neįgaliųjų socialinės integracijos programas;

- plėtoti kompleksiskai teikiamas švietimo pagalbos, socialinės paramos ir sveikatos priežiūros paslaugas, nuolat tirti vaikams (jų šeimoms) reikalingų paslaugų, paramos ir pagalbos poreikį, prieinamumą, bei atsižvelgiant į tai, tobulinti esamų paslaugų teikimą bei kokybę, teikti naujas paslaugas, didinti visuomenės informuotumą apie kompleksiskai teikiamas paslaugas savivaldybėje;

- organizuojant socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo procesą, atidžiai įvertinti paslaugų poreikius bei gavėjų grupes ir tuo tikslu nustatyti prioritetus;

- įvertinti ikimokyklinio ugdymo programų teikėjų tinklą ir užtikrinti prieinamumą savivaldybėse gyvenantiems vaikams;

- įvertinti specialistų poreikį ikimokyklinio bei bendrojo ugdymo įstaigose bei, atsižvelgiant į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų reikmes, steigti reikiamus logopedo, psichologo, specialiojo pedagogo ar kitus reikalingų specialistų etatus;

- užtikrinti duomenų apie nesimokančius vaikus, taip pat nelankančius mokinius su negalia rinkimą ir tvarkymą, nesimokymo bei nelankymo priežasčių nustatymą; imtis priemonių vaikų su negalia nesimokymo ir mokyklų nelankymo priežasčių nagrinėjimui bei užtikrinimui, kad visi vaikai su negalia mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas;

- užtikrinti informacijos apie ugdymo aplinkos švietimo institucijose pritaikymą kaupimą, analizavimą bei vertinimą;

- imtis visų įmanomų organizacinių, teisinių ir finansinių priemonių, kad vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, gautų visapusišką pagalbą ir paramą bei paslaugas, reikalingas jų socialinei integracijai;

- didinti šeimų, auginančių vaikus su negalia, informuotumą apie savivaldybėje teikiamas paslaugas, paramą ir pagalbą, apie savivaldybėje esančias ugdymo įstaigas (klases), skirtas ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, apie ugdymo įstaigų aplinkos pritaikymą, pan.;

- užtikrinti glaudų bendradarbiavimą su organizacijomis, atstovaujančiomis vaikus su negalia (šeimas, auginančias vaikus su negalia), priimant sprendimus, liečiančius vaikų su negalia gerovę;

- užtikrinti vaikų su negalia dalyvavimą vaikų vasaros poilsio programose, skatinant neįgalius vaikus auginančias šeimas tokiose programose dalyvauti ir užtikrinti šių programų finansavimą.

- ieškoti galimybių užtikrinti neįgalių vaikų pavėžėjimą į paslaugas jiems teikiančias įstaigas;

- plėsti socialinių paslaugų neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms paslaugų tinklą.

2. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai siūlyti:

- atsižvelgiant į savivaldybių nurodytus sunkumus, organizuojant socialinės reabilitacijos projektų finansavimą, siūlytina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai imtis

priemonių savo kompetencijoje, siekiant užtikrinti tinkamą socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje teikimo organizavimą.

- tobulinti ir užtikrinti duomenų kaupimą informacinėje sistemoje SPIS.

3. Švietimo ir mokslo ministerijai siūlyti:

- atkreipti dėmesį į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pažymoje iškeltus švietimo paslaugų prieinamumo trūkumus bei imtis priemonių savo kompetencijoje tobulinti švietimo paslaugų teikimą, įvertinant prieinamumo, kokybės, finansavimo bei kitus aspektus.

4. Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ir mokslo ministerijoms siūlyti:

- įgyvendinant ministerijų administruojamas programas, atkreipti dėmesį į poreikį priemonėms, skirtoms įvairiose srityse dirbančių su vaikais darbuotojų kvalifikacijos gerinimui ir kėlimui.

5. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės pažymą pateikti vaikus su negalia atstovaujančioms organizacijoms.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė